

FUNDACIÓ NOGUERA

Estudis

NATIVITAT CASTEJÓN DOMÈNECH

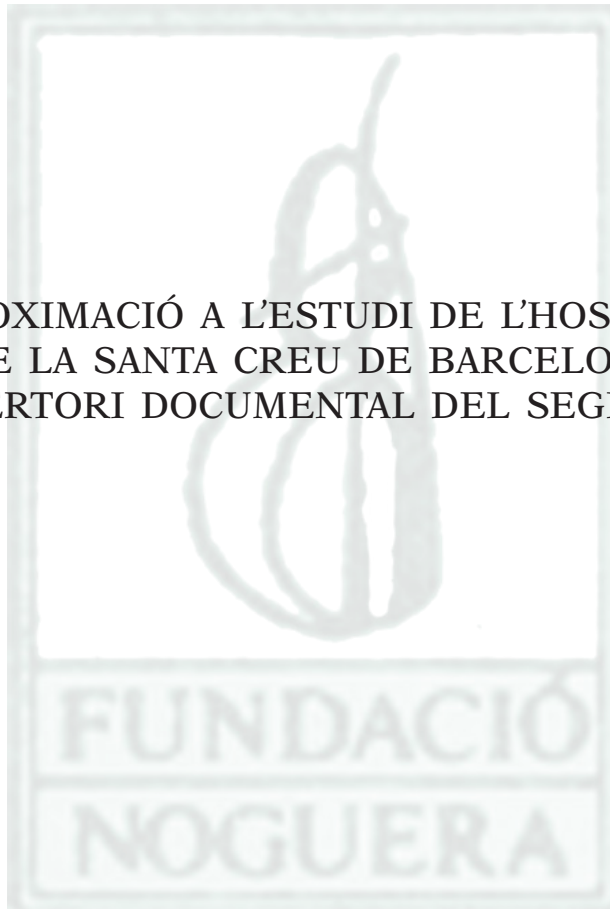
APROXIMACIÓ
A L'ESTUDI DE
L'HOSPITAL DE LA
SANTA CREU DE
BARCELONA

REPERTORI DOCUMENTAL
DEL SEGLE XV

BARCELONA, 2007

APROXIMACIÓ A L'ESTUDI DE L'HOSPITAL
DE LA SANTA CREU DE BARCELONA
REPERTORI DOCUMENTAL DEL SEGLE XV

FUNDACIÓ NOGUERA

FUNDACIÓ NOGUERA

ESTUDIS, 39

APROXIMACIÓ A L'ESTUDI
DE L'HOSPITAL
DE LA SANTA CREU
DE BARCELONA

REPERTORI DOCUMENTAL DEL SEGLE XV

FUNDACIÓ
NATIVITAT CASTEJÓN DOMÈNECH
NOGUERA

BARCELONA, 2007

© Nativitat Castejón Domènech

Edita: Pagès Editors, SL

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

Tel.: 973236611 - www.pageseditors.com

Primera edició: octubre de 2007

ISBN: 978-84-9779-583-8

Dipòsit legal: L-1289-2007

Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, SL

Enquadernació: Fontanet

SUMARI

Pròleg	9
------------------	---

CAPÍTOL I

OBJECTE DE L'ESTUDI I METODOLOGIA

Precedents historiogràfics	12
Agraïments.	18

CAPÍTOL II

ORÍGENS DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU DE BARCELONA

Fundació	21
Finançament de l'obra	26
Donacions reials.	26
Donacions de particulars.	26
Ingressos	28
Emplaçament de l'edifici	38
Ampliacions pel carrer d'en Cervelló	39
Ampliacions pel carrer del Carme.	40

CAPÍTOL III

PROCÉS CONSTRUCTIU

Etaques constructives	45
Primera etapa (1401-1415)	45
Segona etapa (1416-1445).	67
Tercera etapa (1446-1499)	70

CAPÍTOL IV
CONCLUSIONS

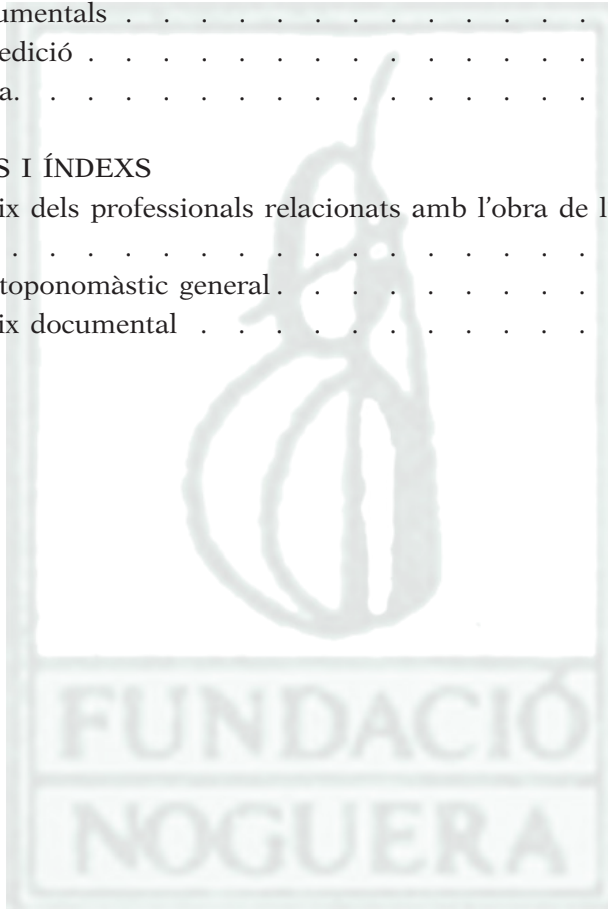
Valoració final	79
---------------------------	----

CAPÍTOL V
FONTS I BIBLIOGRAFIA

Fonts documentals	89
Normes d'edició	96
Bibliografia.	98

APÈNDIXS I ÍNDEXS

I. Apèndix dels professionals relacionats amb l'obra de l'hospital.	113
II. Índex toponomàstic general.	119
III. Apèndix documental	143

PRÒLEG

Sempre és gratificant i satisfactori escriure el pròleg d'una publicació que representa un punt de culminació acadèmica d'una alumna, la senyora Nativitat Castejón i Domènech, llicenciada en història de l'art (1980-1985) i en història medieval (1988-1995) a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona i, actualment, directora de l'Arxiu Comarcal del Baix Penedès. L'obra que prologuem, *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle xv*, és el resultat de la realització de la seva tesi de llicenciatura, llegida al Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona el dia 17 de setembre de l'any 2001, amb la qual obtingué la màxima qualificació: excel·lent "cum laude" per unanimitat.

En la realització d'aquesta tesi l'autora invertí un llarg temps d'estudi i recerca a partir de la finalització de la segona llicenciatura, l'any 1995, tot començant per l'aprofundiment bibliogràfic contrastat d'un treball de curs, "Estat de la qüestió dels estudis sobre l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona", que havia realitzat dins del marc acadèmic de la matèria d'art català medieval corresponent a la seva primera llicenciatura. La fidelitat a la documentació històrica com a punt de partença envers els estudis d'història de l'art medieval a Catalunya la conduí a una total revisió de les fonts historiogràfiques al respecte en una primera fase de l'estudi, i, després, en conseqüència, inicià una profunda recerca documental als arxius de la Catedral de Barcelona, de la Corona d'Aragó, de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i, molt particularment, a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona. La composició estructural de la tesi ha estat organitzada a l'entorn de cinc capítols més els apèndixs i els índexs: el primer capítol, de caire introductori, precisa l'objecte d'estudi, la metodologia emprada i una anàlisi dels precedents historiogràfics; el

segon, de caràcter històric, versa sobre els orígens de l'hospital des de les notícies sobre la seva fundació i mercès a les noves recerques del seu procés de finançament i la problemàtica de l'emplaçament físic de l'edifici; el tercer capítol estableix l'evolució constructiva del conjunt de l'Hospital de la Santa Creu en tres etapes cronològiques (1a, 1401-1415; 2a, 1416-1445; 3a, 1446-1499) i les conclusions, concebudes com un quart capítol, tenen un caràcter valoratiu i analític de la documentació aportada. Les fonts documentals i la bibliografia estan extensament precisades en el cinquè capítol i, finalment, els apèndixs i els índexs aporten la relació estructurada de tots els professionals del moment que intervingueren en l'obra de l'hospital, un índex toponomàstic general, un apèndix gràfic i, com a magna cloenda, la relació cronològica perfectament regestada i transcrita dels dos-cents noranta-vuit documents d'arxiu que constitueixen la forma i el contingut d'aquesta magnífica tesi de llicenciatura.

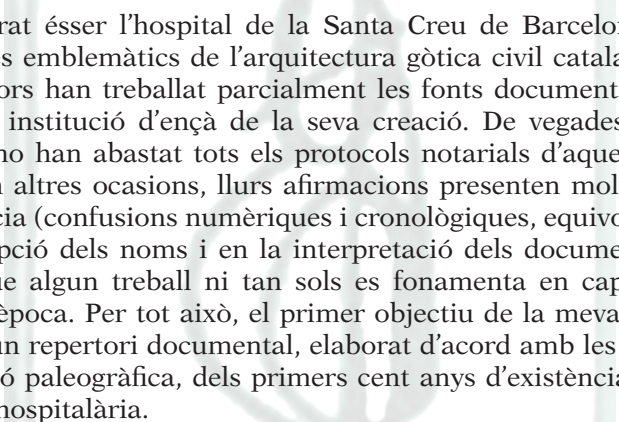
Com a colofó voldríem afegir que la tesi duta a terme per Nativitat Castejón i Domènech ha estat concebuda des dels inicis com un treball necessari d'infraestructura documental i que, de ben cert, donarà lloc a d'altres estudis que completaran les múltiples facetes històriques i artístiques de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Tanmateix volem destacar la trajectòria professional de l'autora centrada des d'un primer moment en el món del treball de la historiografia i l'arxivística i conjuminada, perfectament, amb la seva dedicació particular a l'estudi i a la difusió cultural de totes les històries relatives a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona.

DOCTORA NÚRIA DE DALMASES

Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

CAPÍTOL I

OBJECTE DE L'ESTUDI I METODOLOGIA

Malgrat ésser l'hospital de la Santa Creu de Barcelona un dels edificis més emblemàtics de l'arquitectura gòtica civil catalana, la majoria d'autors han treballat parcialment les fonts documentals generades per la institució d'ençà de la seva creació. De vegades, les seves consultes no han abastat tots els protocols notarials d'aquest segle en qüestió; en altres ocasions, llurs afirmacions presenten moltes errades de referència (confusions numèriques i cronològiques, equivocacions en la transcripció dels noms i en la interpretació dels documents...), fins al punt que algun treball ni tan sols es fonamenta en cap testimoni escrit de l'època. Per tot això, el primer objectiu de la meva recerca és d'aportar un repertori documental, elaborat d'acord amb les normes de transcripció paleogràfica, dels primers cent anys d'existència d'aquesta institució hospitalària.

El següent pas consisteix en l'anàlisi acurada dels documents per tal de donar-ne una interpretació correcta i establir-ne la interrelació més adient; això, sens dubte ha de proporcionar moltes dades —algunes conegudes, però altres desconegudes— relatives a l'evolució de l'obra. A partir de la fixació de les fonts, un tercer nivell d'investigació —probablement el més engrescador i apassionant— tracta dues qüestions essencials: la ubicació i les etapes constructives. Pel que fa a la primera, si bé l'acta fundacional descriu exactament l'emplaçament del nou edifici, la documentació notarial aporta informació addicional sobre diferents establiments emfitèutics i l'adquisició de nous terrenys per part de l'administració de l'hospital amb l'objectiu d'ampliar l'obra. Això ens permet conèixer quines eren les propietats (cases i horts) que envoltaven l'antic hospital d'en Colom, i constatar com la nova construcció influí en la urbanització d'aquell sector del Raval.

Quant al procés de construcció, és evident que anà del tot vinculat amb els recursos de què disposava l'administració de l'hospital. Per

tant, el finançament de l'obra és una qüestió important. A les rendes i béns propis de la institució, cal afegir-hi el patrimoni dels antics hospitals de la ciutat, així com altres ingressos, tant públics com privats. La periodicitat amb què es dugueren a terme les despeses planteja la necessitat de fer un seguiment del ritme de subministrament dels diferents materials constructius (pedra, teules, calç, guix, reble, argila, sorra, ferramenta, fustes, etc.), cosa que ens proporciona un coneixement força fidedigne dels molers, rajolers, guixaires, mestres de cases, fusters, ferrers, etc., que hi van participar. D'altra banda, com que les èpoques que signaren aquests professionals aporten informació interessant sobre el desenvolupament de l'obra, espero arribar a demostrar que és factible d'atribuir al mestre de cases Arnau Bargués no solament tasques d'assessorament, ans encara de col·laboració.

PRECEDENTS HISTORIOGRÀFICS

Els primers estudis relacionats amb la història i la fundació de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona daten de la segona meitat del segle XIX. En efecte, l'any 1854 Andreu Avel·lí Pi i Arimon, en un treball força ampli sobre la ciutat de Barcelona,¹ dedicà un capítol a la beneficència pública i als hospitals d'aquesta ciutat, en el qual exposava el procés de fundació de l'Hospital de la Santa Creu. Tot i la vaguetat de la majoria dels seus comentaris, Pi i Arimon exposà amb èmfasi que la construcció de l'edifici es va iniciar abans que arribessin a un acord els consellers i el Consell de Cent de Barcelona, d'una banda, i el bisbe i el Capítol catedralici, de l'altra, circumstància que quedaria justificada, segons ell, per la inscripció que hi ha sobre l'arc de la porta nord de l'edifici, la qual testimonia que es va començar a construir el 14 de febrer de 1401.² A més a més, recull el fet que el 17 d'abril de 1401 va tenir lloc la inauguració oficial de l'obra.

Anys després, el 1880, Tomàs Sivilla publica la conferència que havia llegit, sota el títol "Apuntes históricos sobre el Hospital de Barcelona",³ a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 10 de desembre de 1869. Hi exposa la història dels antics hospitals de Barcelona i hi dedica un apartat a l'acta fundacional del de la Santa Creu, tot aportant

1. A. A. PI, *Barcelona antigua y moderna*, vol. II, Barcelona 1854, p. 301-317.

2. PI, *op. cit.*, p. 302: "I.H.S + Spital de la Santa Creu / qui fou cumensat a XIII febrer del any de nostre senyor / MCCCCI".

3. T. SIVILLA, "Apuntes históricos sobre el Hospital de Barcelona", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. III, Barcelona 1880, p. 41-70.

la dada que el papa Benet XIII va expedir una butlla el 24 de maig de 1402 per mitjà de la qual ajudava a la fàbrica del nou hospital amb 10.000 florins d'or d'Aragó.⁴ D'altra banda, esmenta la notícia, també recollida per Esteve Gilabert Bruniquer,⁵ de l'acord del Consell de Cent del 23 d'octubre de 1454 pel qual es prestaven anualment a l'hospital 3.000 florins, amb la idea que, a mesura que les rendes de la institució hospitalària augmentessin, el préstec es rebaixaria a 2.000 florins anuals. Així mateix, aquest article es fa ressò de la resolució del Consell del 13 de novembre de 1482, que al·ludeix al cessament del préstec perquè l'hospital havia augmentat les rendes fins a 3.000 florins.⁶

Tanmateix, no fou fins al 1913 que s'inicià l'estudi de la institució hospitalària a partir de la documentació notarial. Aquest any sortí a la llum l'article titulat "Lo retaule barceloní de la Santa Creu, obra d'en P. Terrés i d'en F. Vergós"⁷ de Francesc Carreras Candi, on, per primer cop, es donà a conèixer el contracte d'obra entre l'Hospital de la Santa Creu i els pintors Pere Terrés i Francesc Vergós per tal de dur a terme la confecció del retaule de la capella; amb aquesta aproximació a les fonts documentals —per cert, en cap moment apareix la referència exacta del protocol notarial utilitzat—, Carreras Candi no només posà de manifest la participació d'aquests dos artistes, fins aleshores desconeguts, sinó que demostrà la vàlua que suposa la transcripció dels documents, tot i que en aquest cas no arribà a completar-la.

L'any 1919, en un treball sobre la medicina a Catalunya al segle xv, Josep Maria Roca⁸ hi consagra una part a l'obra de l'Hospital de la Santa Creu. Descriu el procés d'unió dels establiments hospitalaris que hi havia a la ciutat, la fundació del nou hospital, la col·locació de la primera pedra i la confirmació papal de Benet XIII, expedida, segons ell,⁹ el 9 de setembre de 1401. La seva aportació consisteix fonamentalment a examinar una sèrie de cartes de la Cancelleria Reial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó; val a dir que en destaquen tres, pertanyents al rei Martí l'Humà, les quals demostren l'interès del monarca per la

4. SIVILLA, *op. cit.*, p. 62-63. Aquesta concessió papal és del 30 de maig de 1403. Cf. Ap. doc., núm. 75.

5. E. G. BRUNICHER, *Rúbriques. Ceremonial dels Magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. V, Barcelona 1916, p. 41-42.

6. SIVILLA, *op. cit.*, p. 64-65.

7. F. CARRERAS CANDI, "Lo retaule", p. 217-220. Ap. doc., núm. 247.

8. J. M. ROCA, *La medicina catalana*, p. 178-184.

9. ROCA, *op. cit.*, p. 181, recull una font documental de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona i dóna com a data d'expedició de la butlla el dia 9 de setembre de 1401, quan en realitat fou el dia 5 de setembre.

construcció del nou hospital: a la primera, datada el 28 de juliol de 1401,¹⁰ el rei ordena al seu conseller i tresorer Joan de Pla entregar a l'Hospital de la Santa Creu la quantitat de 10.000 sous; a la segona, del 5 d'agost de 1401,¹¹ el rei fa donació als administradors de l'hospital de tota la pedra i el reble necessaris per a l'obra del nou edifici —aquesta pedra es trobava davant de la drassana de la ciutat perquè s'havia d'utilitzar per a la construcció d'un palau reial—; a la tercera, del 24 de setembre de 1401,¹² el rei, assabentat pel prior i infermer de l'hospital que molts mestres de cases de la ciutat no volen treballar a l'obra, ordena a Ramon de Blanes que, baldament s'hagin d'imposar penes, els obligui a anar-hi i que els pagui el salari ordinari.

L'interès per l'Hospital de la Santa Creu portà Josep Maria Roca a publicar-ne les ordinacions,¹³ per bé que la seva aportació és molt més àmplia i ambiciosa. En efecte, fruit d'una important recerca documental a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, a l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, Roca estudia els hospitals que hi havia a la ciutat abans de la unió¹⁴ i proporciona dades sobre el funcionament intern de la nova institució hospitalària.¹⁵ D'aquest treball, cal destacar-ne l'apèndix documental, estructurat en divuit apartats, conté trenta-dos documents transcrits, set dels quals, inclosos a l'apartat divuitè, estan dedicats a la construcció de l'edifici. De fet, és la primera vegada que s'estudien amb detall els protocols notariais del segle xv, conservats a l'arxiu de l'hospital i referents a Joan Torró, notari públic de Barcelona i escrivà major del centre hospitalari. Aquests set documents¹⁶ que, en ésser publicats, aportaren novetats curioses pel que fa al desenvolupament de la construcció, són els següents:

10. Ap. doc., núm. 5.

11. Ap. doc., núm. 6. J. M. Roca aporta la transcripció del document, però la referència correcta és foli 20v-21r.

12. Ap. doc., núm. 112. J. M. Roca n'aporta la transcripció, però la referència correcta és foli 48v.

13. J. M. Roca, *Ordinacions*.

14. J. M. Roca, *Ordinacions*, p. 7-11, sobre l'hospital d'en Guitart i d'en Colom; p. 12-24, sobre l'hospital d'en Bernat Marcús; p. 24-36, sobre l'hospital d'en Pere Vilar o de Sant Macià; p. 36-37, sobre l'hospital de Santa Eulàlia del Camp; p. 37-38, sobre l'hospital de Santa Margarida o dels Mesells; del mateix autor, "Orígens de l'Hospital de la Santa Creu", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 1, 1927, p. 67-68.

15. J. M. Roca, *Ordinacions*, p. 8-67.

16. J. M. Roca, *Ordinacions*, p. 128-138.

1. Contracte d'obra entre Pere Cardona, prior de l'hospital, i el fuster Antoni Fàbregues, per tal de cobrir el nou edifici (15 de gener de 1405).¹⁷
2. Contracte d'obra entre Pere Cardona, prior de l'hospital, i el mestre de cases Guillem Abiell, per a la construcció del claustre (6 de juny de 1406).¹⁸
3. Donació de Francesc Adrover, ciutadà de Barcelona, d'una casa al carrer d'en Roca per a la construcció de la farmàcia (11 d'octubre de 1413).¹⁹
4. Època de Garcia d'Estela, ciutadà de Barcelona, obrer de l'hospital, per l'obra realitzada a la sala gran (10 de juny de 1415).²⁰
5. Establiment a cens d'unes cases amb horts davant de l'església del monestir del Carme (s/d).²¹
6. Concòrdia entre els administradors de l'hospital i els molers Jaume Granell, Berenguer Batlle i Nicolau Cigar, ciutadans de Barcelona, per extreure pedra d'un tall que l'hospital posseïa a Montjuïc, a fi i efecte de construir la sagristia (6 d'agost de 1443).²²
7. Contracte d'obra entre els administradors de l'Hospital i els pintors Pere Terrés i Francesc Vergós, ciutadans de Barcelona, per a la realització del retaule de l'altar major de la capella (29 de novembre de 1443).²³

La recerca documental fou continuada per Josep Mas,²⁴ el qual el 1927 publicà la transcripció de l'escriptura de fundació de l'hospital de la Santa Creu —datada l'1 de febrer de 1401— a partir d'una

---

17. El document original ha desaparegut i només en coneixem l'existència per la transcripció de Roca (ap. doc., núm. 122).

18. El document original no es conserva i només en tenim notícies per aquesta transcripció (ap. doc., núm. 142).

19. La transcripció de Roca, *op. cit.*, p. 132-133, és incompleta i la referència del document és incorrecta perquè no es troba al Manual III de Joan Torró, sinó al IV (ap. doc., núm. 197).

20. La transcripció de Roca torna a ésser incompleta (ap. doc., núm. 220).

21. La referència del document que dóna Roca és incorrecta (ap. doc., núm. 226).

22. La transcripció és incompleta (ap. doc., núm. 245).

23. La transcripció és incompleta; tanmateix, aquest document no era inèdit; cf. CARRERAS CANDI, *op. cit.*, p. 217-220 i ap. doc., núm. 247.

24. J. MAS, "Fundació de l'Hospital de la Santa Creu: II. Escripura de fundació", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 3, vol. I, 1927, p. 185-189; del mateix autor; "Fundació de l'Hospital de la Santa Creu: II. Escripura de fundació (conclusió)", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 4, vol. I, 1927, p. 235-239. Actualment no s'ha localitzat aquest document a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona.

còpia autenticada de l'1 d'abril de 1406 conservada a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona. Al mateix temps s'edità la seva transcripció de la butlla del papa Benet XIII, del 5 de setembre de 1401,²⁵ que confirma la unió dels hospitals barcelonins en un de sol, l'Hospital de la Santa Creu.

En un pol oposat a la tasca endegada per Carreras Candi i Josep Maria Roca cal situar la publicació d'un germà de la caritat²⁶ el qual, sense estudiar les fonts originàries, es limita a esmentar un seguit de notícies ja referenciades per autors anteriors. Fins i tot arriba a comentar una dada, relativa al 1410, de la qual no apareix cap indici ni al Manual III, ni als capbreus IX i X de Joan Torró; es tracta de la compra que va realitzar Francesc de Valldemosa, cartoixà mallorquí, de diverses cases ubicades a l'oest de l'hospital, al carrer d'en Canyet, a fi de construir-hi l'hospici de Santa Maria Egipciaca per acollir-hi dones.

Ja a finals de la dècada dels seixanta del segle passat, Felio A. Vilarrubias féu una aproximació a l'hospital des del vessant arquitectònic,²⁷ basant-se en els protocols notariais, concretament, en els cinc primers manuals (1401-1420) del notari Joan Torró, i en el manual d'èpoques de Pere i Jeroni Pasqual (1463-1515). Tot i això, les conclusions no solament tenen un caire molt general, sinó que sovint són errònies i, a més a més, com que no aporta cap apèndix documental, la seva recerca es caracteritza per una certa arbitrarietat. Així, per exemple, sobre la construcció de la nau septentrional, recull l'opinió d'Andreu Avel·lí Pi i Arimon i defensa també que el contingut de la inscripció sobre l'arc de la porta nord de l'hospital deixa constància que l'inici de la construcció fou el 14 de febrer de 1401.²⁸ Altrament, cau en una confusió quan es refereix a les pintures que es feren en aquesta nau el 1492. En efecte, el 22 de setembre el pintor valencià Ramon Valls rebia una quantitat per l'encàrrec de pintar, però Vilarrubias s'equivoca de personatge, perquè el confon amb el seu homònim, que era argenter i

25. J. MAS, "Fundació de l'Hospital de la Santa Creu: III. Confirmació apostòlica", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 5, vol. I, 1927, p. 289. Aquí l'autor només transcriu la primera i la tercera part d'aquesta butlla. Ap. doc., núm. 8.

26. HERMANO DE LA CARIDAD, *Los Hermanos del Hospital de la Santa Cruz*, Barcelona 1935.

27. F. A. VILARRUBIAS, *Notícia histórico-arquitectónica de los edificios del Hospital de la Santa Cruz y Casa de Convalecencia de San Pablo de la ciudad de Barcelona (1401-1928)*, Barcelona 1969.

28. Pi, *op. cit.*, p. 302. i VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 42.

que va rebre 2 lliures i 14 sous d'un import que se li devia per haver realitzat una custòdia per a l'església de l'Hospital.²⁹

La darrera aportació, l'esment de la qual és ineludible, correspon a Josep Danon Bretós.³⁰ Des d'una perspectiva històrica, Danon intentà actualitzar les moltes dades disperses entre els estudis dels autors precedents, però sobretot, a partir de la recerca basada en els documents notariais del segle xv, féu una descripció extensa del desenvolupament de la construcció; després de tractar els principals hospitals catalans de l'època medieval, concentrà els seus esforços en l'acta fundacional,³¹ l'edifici, l'església i la farmàcia.³² Tanmateix, hom pot constatar que sovint comet errors d'interpretació i transcripció, la qual cosa el porta a emetre judicis inexactes; així, els establiments emfitèutics que els administradors de l'hospital concediren per diverses arcades i patis de la Casa de la Caritat i de l'hospital de Pere Vilar, els atribueix erradament al nou hospital.³³ També són infundades altres afirmacions que apareixen al llarg del seu estudi; en efecte, arriba a dir que el 6 de juny de 1401 s'encarregà la decoració de l'església als pintors Lluís Borrassà i Joan Sentgenís,³⁴ que el 1413 el mestre de cases Pere Oliver rebé 7 lliures per obres a l'hospital,³⁵ que el 1469 el fuster Joan Molla

29. Ap. doc., núm. 263.

30. J. DANON, *Visió històrica de l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona 1978. Aquesta publicació és la revisió i l'ampliació d'un treball seu anterior, *El Hospital General de la Santa Cruz de Barcelona (1401)*, Universitat de Barcelona, 1967. Tesi doctoral.

31. DANON, *op. cit.*, p. 149-156, es basa en la traducció castellana del 26 de febrer de 1855 d'un trasllat del 3 d'abril de 1779 validat pel notari Gaietà Simó Sallera. Aquesta traducció ja havia estat publicada als *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo*, vol. XIII, 1953, p. 116, 253-254, 335-336, 496. Cal esmentar que J. Danon dona la localització de la confirmació pontifícia de Benet XIII segons la recerca de P. MILIAN: ASV, Reg. Aven., 306, fol. 449v-452v.

32. DANON, *op. cit.*, p. 13-38 i 113-115.

33. DANON, *op. cit.*, p. 24.

34. DANON, *op. cit.*, p. 37, s'arrisca massa en la seva afirmació, atès que el document a què fa referència és una comanda-dipòsit d'aquests dos pintors a Guillem Torró, prior de l'hospital, per 55 sous, però no s'especifica per quin concepte (ap. doc., núm. 3). A més a més, coincideix que aquest mateix dia el pintor Joan Santgenís rebé la seva filla Joaneta, de quatre o cinc anys, de mans de Guillem Torró. Aquesta nena fins aleshores havia estat a l'hospital d'en Vilar o de Sant Macià. Santgenís decidí de posar-la sota la custòdia de l'hospital, per la qual cosa pagà 10 florins d'or d'Aragó. L'hospital, al seu torn, l'entregà a Francesca, filla d'en Tosquella, perquè en tingués cura (ap. doc., núm. 2).

35. DANON, *op. cit.*, p. 26. La seva versió no és acceptable perquè el 20 de juliol de 1413 Pere Oliver no va rebre aquesta quantitat per obres a l'hospital, sinó per vi: "... Petrus Oliverii, magister domorum, civis civitatis Barchinone, ... solvistis michi ad meam voluntatem septem libras, duos solidos et sex denarios monete Barchinone de terno ratione vinus vegetis et medie vini ...," AHSCSP, Joan Torró, *Manuale quartum negocio-*

realitzà algunes reformes a l'hospital,³⁶ que el 1472³⁷ el mestre de cases Miquel Garau habilità una segona cambra de dones...

Val a dir que la documentació consultada per Danon és la mateixa que examinà F. A. Vilarrubias, els cinc primers protocols notarials de Joan Torró i el manual d'èpoques dels notaris Pere i Jeroni Pasqual, si bé també tingué accés als capbreus II (1402) i XVIII (1424-1426) del notari Joan Torró.

En conjunt, la línia en què s'han mogut fins ara els estudis sobre l'Hospital de la Santa Creu ha estat bàsicament la de difondre unes dades generals —extretes d'un nombre molt reduït de testimonis i que a còpia de repetir-les els autors han esdevingut tòpiques—, i la d'emetre a partir d'aquí hipòtesis poc fonamentades. No hi ha hagut, doncs, cap pretensió d'apropar-se a les fonts documentals per sotmetre-les a una anàlisi científica que aportés una visió ordenada i sistematitzada dels testimonis escrits, de manera que siguin aquests, i no simples conjetures, els que servissin de base per poder reconstruir les circumstàncies reals, tant en l'aspecte material com en el de les relacions humanes, que envoltaren la construcció del nou hospital.

AGRAÏMENTS

Després de passar per moltes vicissituds, vull manifestar la meua gratitud a totes les persones que durant el període d'elaboració d'aquest estudi m'han aconsellat i m'han animat a tirar endavant.

En primer lloc, m'agradaria recordar Mercè Camp Juncadella, Carme Larrucea Valdemoros i Pilar Salmerón Sánchez, de l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, per la professionalitat, paciència i amabilitat que han demostrat en tot moment. Així mateix, en prova de gratitud, he de mencionar: Reis

---

rum hospitalis Sancte Crucis Barchinone, fol. 86v i *Capibrevium duodecim negociorum hospitalis Sancte Crucis Barchinone...*, fol. 28r.

36. DANON, *op. cit.*, p. 27. L'autor entén que Joan Molla estigué implicat en l'obra de l'hospital, quan, en realitat, la quantitat de 9 lliures i 10 sous que rebé el 28 de febrer de 1469 fou a canvi de diversos jornals efectuats a les cases propietat de Beatriu, esposa de Francesc Bussot, situades al carrer Lladó. Ap. doc., núm. 253. D'altra banda, és molt probable que el 9 d'abril de 1472 el fuster Antoni Clusa rebés 6 lliures i 10 diners per aquest mateix concepte. Ap. doc., núm. 254.

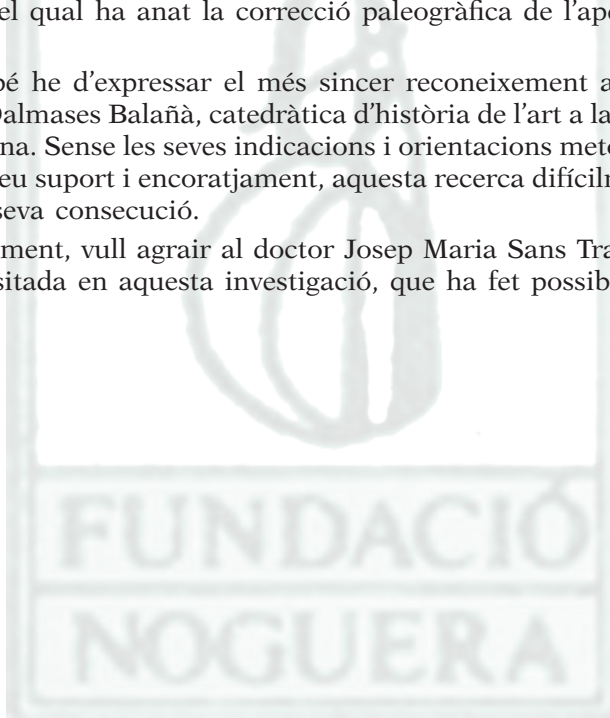
37. DANON, *op. cit.*, p. 27. Danon no interpreta bé el passatge, perquè encara que el 22 d'abril de 1472 el mestre de cases Miquel Garau rebé de l'hospital 11 lliures i 5 sous, tanmateix no s'especifica per quin concepte: "... solvistis et tradidistis michi undecim libras et quindecim solidos barchinonenses michi solvere pertinentes causis et rationibus in quodam compoto hic affixo contentis, et de quibus feci albaranum dicto Anthonio Crestià, quod volo sub presente comprehendi...", AHSCSP, Pere i Jeroni Pasqual, *Manual de Aepochas* (1463, novembre, 17-1515, maig, 21), fol. 24r.

Fontanals Jaumà, responsable de l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, la qual m'ha facilitat l'accés a documents diversos sobre l'Hospital de la Santa Creu; Alícia Gómez Caldaya, de l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona; Joan B. Domingo Basora i Francesc Llonch Garcia, de l'Arxiu Central del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Andreu Carrascal Simon, de l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Barcelona, i Núria Peiris Pujolar, de l'Institut Amatller d'Art Hispànic de Barcelona.

En segon terme, els meus agraïments van adreçats al doctor Joan Josep Busqueta Riu, professor d'història medieval a la Universitat de Lleida, pels seus suggeriments en les primeres correccions paleogràfiques. He de recordar també la valuosa ajuda del doctor Josep Hernando Delgado, professor d'història medieval a la Universitat de Barcelona, a càrrec del qual ha anat la correcció paleogràfica de l'apèndix documental.

També he d'expressar el més sincer reconeixement a la doctora Núria de Dalmasas Balañà, catedràtica d'història de l'art a la Universitat de Barcelona. Sense les seves indicacions i orientacions metodològiques i sense el seu suport i encoratjament, aquesta recerca difícilment hauria assolit la seva consecució.

Finalment, vull agrair al doctor Josep Maria Sans Travé la confiança dipositada en aquesta investigació, que ha fet possible que surti a la llum.

CAPÍTOL II

ORÍGENS DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU DE BARCELONA

FUNDACIÓ

La fundació de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona és fruit d'una conjuntura socioeconòmica molt concreta i peculiar. En efecte, des del segle x, a la ciutat de Barcelona funcionaven diversos hospitals, administrats pel Consell de Cent, el bisbat i el Capítol catedralici, que havien de fer front cada vegada més a les imperioses necessitats d'assistència dels pobres i malalts¹ malgrat comptar amb uns recursos econòmics força migrats. Davant aquesta mancança de mitjans per poder oferir una atenció benèfica adient, la ferma voluntat del Consell de Cent i del bisbat de trobar una solució viable al problema desembocà, a principis del segle xv, en la fusió dels hospitals de la ciutat en un de sol.

El procés de fundació del nou hospital es coneix per la còpia de l'acta fundacional que contenen quatre documents custodiats a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona:

- Confirmació de la unió dels hospitals de Barcelona atorgada pel papa Benet XIII, datada a Avinyó el 5 de setembre de 1401,² que inclou l'acta notarial de fundació.

---

1. F. ALONSO, "La beneficencia barcelonesa", *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros* 36, 1918, p. 10-49 i J. FUSTER, "Los antiguos hospitales de Barcelona desaparecidos", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* XX, 1960, p. 241-252.

2. Ap. doc., núm. 8 i infra, notes 24 i 25. C. LARRUCEA i A. M. ARAGÓ, "El document fundacional de l'Hospital de Santa Creu", *El Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo. El Hospital de Barcelona*, Barcelona 1971, p. 25-30, estudien aquest document fundacional des del punt de vista diplomàtic i paleogràfic alhora que analitzen les circumstàncies històriques que envoltaren la seva expedició a Avinyó. També C. LARRUCEA, "El govern de l'Hospital a través de la butlla fundacional", *Sant Pau* 6, vol. II, 1981, p. 46-49.

- Trasllet del 19 de juny de 1404 de l'escriptura fundacional, validat per Joan Torró, notari públic de Barcelona per l'autoritat reial.³
- Trasllet del 16 de gener de 1408 de l'escriptura fundacional, validat per Bonanat Egidi, notari públic de Barcelona per l'autoritat reial i escrivà del Consell de Cent de Barcelona.⁴
- Còpia simple, inacabada i sense datar.⁵

D'altra banda, a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau s'han conservat dues còpies simples de la confirmació papal. La primera és un trasllet de Pere Pasqual, notari públic de Barcelona per l'autoritat reial,⁶ i la segona data de 1641.⁷

L'1 de febrer de 1401,⁸ el Consell de Cent de Barcelona rep la sol·licitud del projecte d'unificar els diversos hospitals que hi havia aleshores: l'hospital del canonge Pere Desvilar o de la ciutat,⁹ l'hospital de Bernat Marcús,¹⁰ regits pel Consell de la Ciutat, l'hospital del canonge Colom,¹¹ l'hospital de Sant Macià o de Pere Vilar,¹² regits pel bisbat i el Capítol catedralici, l'hospital de Santa Margarida o dels Mesells¹³

3. Ap. doc., núm. 1.

4. ACB, *Constitutionum*, 12. Pergamí (720 × 600 mm).

5. ACB, *Constitutionum*, 18B. Pergamí (840 × 593 mm).

6. AHSCSP, *Llibre de privilegis*, vol. I, fol. 11r-18v.

7. AHSCSP, *Privilegis i actes apostòlics i reals faents per l'ospital general de Santa Creu de Barcelona. Trobats i aplegats per Lluís Pi, síndic i procurador major i menor del dit hospital i fets traslladar i autenticar de l'arxiu del mateix hospital i alguns de l'arxiu real, per tenir-los més a mà. Foren posats en son orde de vint de guny en l'any MDC XXXXI*, vol. II, fol. 2r-10v.

8. Ap. doc., núm. 1.

9. J. M. ROCA, *Ordinacions*, p. 15-24.

10. A. AYMAR, *Capilla de Nuestra Señora, hoy bajo el título de la Guía, vulgarmente conocida por capilla Marcús*, Barcelona 1914; J. M. ROCA, *Ordinacions*, p. 12-15; A. LLOPIS, "Historia y leyenda de la capilla de Marcús", *Barcelona Atracción* 337, 1953; D. PIFARRÉ, "Dos visitas de comienzos del siglo XIV a los hospitales barceloneses d'en Colom i d'en Marcús", *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, vol. II, Barcelona 1981-1982, p. 81-93; D. DALMASES, "La capella d'en Marcús, els antecedents del seu fundador i l'advocació a la Mare de Déu de la Guia", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 113-159.

11. J. M. ROCA, "Lo bressol de l'Hospital de la Santa Creu", *Anuario del Hospital de la Santa Cruz* III-IV, 1921-1922, p. 5-87, del mateix autor; *Ordinacions*, p. 7-11 i PIFARRÉ, *op. cit.*, p. 81-93.

12. J. M. ROCA, *Ordinacions*, p. 24-36, del mateix autor; *L'Hospital migeval de Sant Macià*, Barcelona 1926.

13. J. M. ROCA, *Ordinacions*, p. 37-38; F. P. VERRIÉ, "La capilla de San Lázaro", *Barcelona. Divulgación Histórica* IV, 1947, p. 100-104; A. PÉREZ, "El hospital de San Lázaro o casa dels malalts o masells", *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, Barcelona 1980; J. M. JUNCA, *L'hospital de Sant Llätzer, notes històriques*, Barcelona 1982; A. CASTELLANO, "L'església de Sant Llätzer i l'hospital de leprosos

i l'hospital de Santa Eulàlia del Camp.¹⁴ Com a conseqüència de tot plegat, el Consell de Cent creà una comissió formada pels consellers Ramon de Vall, Ferrer de Marimon, Antoni Buçot, Miquel Roure i Lluís de Gualbes, que havia d'escollir com a assessors homes de bé de tots els estaments socials —arribaren a ser-ne més de quinze— i valorar la viabilitat del projecte.

El dictamen fou favorable, de manera que transmeteren el resultat al bisbe Joan Armengol i al Capítol de Barcelona, els quals aprovaren el projecte. Això comportà que el 15 de març de 1401 tinguessin lloc dues reunions simultànies: d'una banda, al Consell de Trenta i davant Bonanat Gil, notari públic per l'autoritat reial i escrivà del Consell de Barcelona, els consellers i els assessors anteriorment esmentats, amb la presència dels testimonis següents: Bernat de Pont, doctor en lleis, Bernat Serra, Berenguer de Cortils, Pere Badia i Ramon de Quer, mercaders i ciutadans de Barcelona; de l'altra, a la sala major del Palau Episcopal de Barcelona i també davant Bonanat Gil, el bisbe Joan Armengol i el Capítol catedralici, representat pel degà Guillem de Fonts, el doctor en ambdós drets i arxidiaca del Vallès Francesc Castanyer, el sagristà Bartomeu Gener a més d'Antoni de Fornells, Bernat de Tous, Berenguer de Matamala, Guillem Vallès, Francesc Pineda, Jaume de Todonyà, Pere Folquer, Ferrer de Pujol, Guillem Carbonell i Miquel Formosa, amb la presència dels testimonis següents: Pere Riera, Bernat Marquet i Antoni Major, preveres de Barcelona, familiars del bisbe Joan i d'Antoni Llorenç, escrivà.

Així doncs, s'acordà la unió, amb tots els béns i drets, dels hospitals de Desvilar, de Bernat Marcús, d'en Colom, de Sant Macià o de Pere Vilar. Fins i tot hom decretà el seu nom, Hospital de la Santa Creu, i la seva ubicació, el Raval de la ciutat, en el lloc on es trobava l'hospital d'en Colom i els seus patis circumdants.

Fou fixat també el règim d'administració que havia de garantir el bon funcionament. S'establí que, per un període de dos anys, hi hauria una administració formada per quatre persones idònies: dos canonges escollits pel bisbe i el Capítol, i dos ciutadans escollits pels consellers

---

de Barcelona a través de la documentació històrica", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 41-50; A. LÓPEZ i J. BELTRAN, "Resultats de l'excavació arqueològica a l'església i hospital de Sant Llätzer", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 51-71; A. GONZÁLEZ, "Avantprojecte de restauració i de reordenació de la plaça del Pedró", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 73-76; M. SUREDA, "Espai i decoració a l'església de Sant Llätzer de Barcelona", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 77-80; J. M. MORENO, "Els sistemes constructius al llarg de l'evolució de la coberta de Sant Llätzer (Barcelona)", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 81-86.

14. ROCA, *Ordinacions*, p. 36-37 i L. G. FELIU, "L'Hospital de Santa Eulàlia del Camp", *Analecta Sacra Tarraconensia* XI, 1935, p. 291-306.

de la ciutat. Aquests càrrecs es renovaven anualment l'endemà del dia de la Santa Creu. Els quatre administradors tenien preeminència i prerrogativa sobre les hospederies, edificis, patis, camps, vinyes, horts, censos, rèdits, possessions, censals i la resta de drets i béns de què gaudien els quatre hospitals fusionats i el nou de la Santa Creu. Com a col·laboradors en les tasques d'administració, s'ordenà l'elecció d'una o dues persones que podrien ésser eclesiàstiques o laiques. Si l'escollien el bisbe i quatre canonges del Capítol, era eclesiàstica, però si l'escollien els consellers i quatre homes de bé de la ciutat, era laica. Ara bé, el bisbe i quatre canonges elegits per ell, amb dos consellers i quatre homes de bé, tenien la potestat de nomenar de comú acord una sola persona, tant se val si era eclesiàstica o laica. Aquestes dues persones —en alguns casos, una— sota la direcció dels quatre administradors, estaven obligades a rendir comptes anualment, tant a la mateixa administració de l'hospital com als racionals, i si s'esqueia, a dues persones eclesiàstiques nomenades pel bisbe i el Capítol catedralici, les quals tenien atribucions per examinar-ne l'actuació.

El 27 de juny de 1401 tingué lloc una reunió entre el bisbe Joan, convalescent de gota —per aquest motiu la trobada se celebrà en una cambra petita del Palau Episcopal—, i els canonges Domènec Ponç, arxidiaca major, Bernat de Tous, Berenguer de Matamala, Guillem Vallès, Francesc Pineda, Jaume de Todonyà, Pere Folquer, Ferrer de Pujol, Guillem Carbonell, Miquel Formosa i Berenguer Oller. Hi actuaren com a testimonis Simó de Marimon, Miquel Roure, Guillem Colom i Joan Torró, notari i ciutadà de Barcelona, i en donà fe Bonanat Gil, notari públic per l'autoritat reial. En aquesta convocatòria es féu constar l'oblit que es va produir a les reunions de 15 de març quan, malgrat la voluntat dels assistents, no es va incloure l'hospital de Santa Margarida o dels Mesells.

Gairebé un mes després, el 23 de juliol de 1401, se celebrà una altra reunió a l'església del monestir de Santa Eulàlia del Camp de Barcelona, on es va decidir unir l'hospital de Santa Eulàlia al nou Hospital de la Santa Creu d'acord amb les condicions establertes. Hi participaren Bartomeu Rubió, prior del monestir, i els seus canonges Francesc de Magarola, hospitaler, Ramon Serra, sagristà, Guillem Llovet, infermer, Joan Besora i Joan Roig, en representació de la comunitat; com a testimonis actuaren Bernat Montmeló, prevere, i Albert Tomàs, veí de Barcelona, i en donà fe pública Joan Torró, notari de Barcelona, en nom de Bonanat Gil. Per aquest motiu, el mateix dia 23 el bisbe Joan, desplaçant-se a la casa anomenada Torre d'en Vives, situada fora de la porta dels Orps de la ciutat de Barcelona, corroborà aquesta nova adhesió. En aquest acte feren de testimonis Francesc Ortals, doctor en

lleis, i Galceran Armengol, ambdós ciutadans de Barcelona, i en donà fe pública Joan Torró, en nom de Bonanat Gil.

En un període de sis mesos s'aconseguí la fusió dels hospitals que hi havia a la ciutat de Barcelona i la fundació del nou. Aquesta celeritat en el procés posa de manifest la voluntat i l'interès de les autoritats civils i eclesiàstiques envers aquesta nova institució hospitalària, que va merèixer el suport dels poders papal i reial mitjançant l'atorgament de nombrosos privilegis.¹⁵ De la documentació papal, convé destacar tres privilegis del papa Benet XIII: el primer, atorgat a Avinyó el 1401,¹⁶ autoritza administrar els sagraments als malalts de l'hospital i sebollir al cementiri del mateix hospital els que morin, tal com s'acostumava a fer a l'hospital d'en Colom. Aquesta autorització es fa extensiva als diocesans i parroquians del lloc o de qualsevol altre lloc amb llicència; el segon, expedit a Carpentràs (França) el 30 de maig de 1403 i conservat a través d'un trasllat del 28 de gener de 1423,¹⁷ concedeix un any i quaranta dies d'indulgència als hospitalitzats i als assistents a la predicació a la capella els diumenges i les quatre festivitats de la Verge; el tercer, que porta la mateixa data,¹⁸ assigna fins a 10.000 florins d'or d'Aragó per a obres pies de l'hospital, que han d'obtenir dels pagaments d'usures, dels robatoris i altres delictes comesos pels ciutadans de Barcelona.

Quant als privilegis reials, cal posar en relleu l'expedit a Valldaura el 24 de setembre de 1405 i conservat en un trasllat del document del 23 de febrer de 1408,¹⁹ pel qual el rei Martí l'Humà dóna protecció, custòdia i guiatge a l'Hospital de la Santa Creu, a tots els seus béns i drets, als administradors i a la resta de persones que hi romanguin, els quals no poden ser objecte de cap injúria, ni de paraula ni de fet. Aquesta protecció l'envia al seu primogènit, Martí I el Jove, rei de Sicília, per tal que la faci extensiva al seu regne. A més a més, estableix una pena de 2.000 florins d'or d'Aragó per a qui hi vagi en contra.

15. AHSCSP, la sèrie de privilegis reials (1343-1914) i la sèrie de documents papals (1219-1803).

16. Ap. doc., núm. 10.

17. Ap. doc., núm. 74.

18. Ap. doc., núm. 75. Només s'ha conservat una còpia simple d'aquest document (ap. doc., núm. 228). El 19 de desembre de 1425 el notari Joan Torró fa al·lusió a aquesta concessió papal.

19. Ap. doc., núm. 137. DANON, *op. cit.*, p. 157-159, no recull aquest privilegi en la relació que fa dels privilegis reials concedits a l'Hospital de la Santa Creu.

FINANÇAMENT DE L'OBRA

Un aspecte a considerar és el del finançament. La documentació estudiada palesa clarament les donacions reials i de particulars, i els ingressos que l'hospital rebé al llarg del segle xv.

Donacions reials

L'impuls que la reialesa donà de bon començament a la construcció de l'hospital queda plasmat en les profuses donacions pecuniàries que s'esdevingueren el 1401. De fet, el 22 de maig d'aquest any, quan encara no havia transcorregut un mes de l'acte oficial d'inauguració, la reina Maria d'Aragó assignà 5.000 sous per a l'obra, si bé el lliurament d'aquesta quantitat no es féu efectiu pel conseller i administrador dels béns de la reina, Jaume Pastor, fins al 13 de febrer de 1405.²⁰ Poc temps després, el 28 de juliol de 1401 —transcorreguts cinc dies des de la darrera reunió per a la fundació de l'hospital—, el rei Martí ordenà al seu conseller i tresorer Joan de Pla que li lliurés 10.000 sous per sufragar els treballs de construcció.²¹

La tercera donació, en forma de material de construcció, fou ordenada també pel rei Martí el 5 d'agost de 1401, de manera que els seus administradors pogueren agafar tota la pedra i el reble que es trobaven davant de la drassana de la ciutat, els quals anaven destinats a la construcció d'un palau reial.²²

Donacions de particulars

Les donacions fetes per particulars arribaren a ser d'un volum força considerable i demostren el capteniment generós de la societat civil envers la construcció i el funcionament de l'hospital. El 4 de març de 1402, el carnisser Ponç Pinós i el fuster Pere Garriga, marmessors i executors testamentaris de Bartomeu de Massafrets, mestre de cases, atenent la seva darrera voluntat, feren donació d'un tros de terra erma prop de Montjuïc, sota la capella de Sant Ferriol.²³

20. Ap. doc., núm. 123 i J. DANON, *op. cit.*, p. 25, no data el document.

21. Ap. doc., núm. 5 i J. M. ROCA, *La medicina catalana*, p. 182-183. DANON, *op. cit.*, p. 25 no indica la datació d'aquest document.

22. Ap. doc., núm. 6. Aquesta carta reial informa també que s'havia iniciat recentment la construcció de l'hospital: "...l'espital novellament començat en la dita ciutat..."; J. M. ROCA, *La medicina catalana*, p. 183; J. AINAUD DE LASARTE i altres, *Catálogo Monumental de España. La ciudad de Barcelona*, vol. II, Madrid 1947, p. 299, consideren que part d'aquesta pedra s'utilitzà el 1406 per a l'obra del claustre. DANON, *op. cit.*, p. 26, creu que es tracta de la primera aportació de pedra.

23. Ap. doc., núm. 35.

Una altra iniciativa singular, que probablement es podria considerar com un contracte de treball, la protagonitza el prevere Vicenç Baldí, oriünd de Nimes, del bisbat de Besiers (França). El 16 de juliol de 1404 promet a Pere Cardona, prevere i prior de l'hospital, que està disposat a anar per tot el regne d'Aragó a captar a favor de l'obra de l'hospital; en compensació, però, demana que se li proporcioni el necessari per viure (aliments, vestit i calçat).²⁴

Cal tenir en compte que sovint, rere aquests donatius, s'amaga el desig de redempció espiritual. Així, el 18 de maig de 1408, Clara, vídua de Ramon Llobet, de la vila de Solsona (diòcesi d'Urgell), i filla del difunt Guillem de Grasa, donzell del senyor del castell de Montfalcó de Puigverd (comtat d'Urgell), oferí a l'Hospital 4.000 sous²⁵ pel remei i la salvació de la seva ànima.

Novament, el 8 de febrer de 1409, Arnau Torrevella, prevere i eremita, donà la casa de Montalegre,²⁶ situada sota la parròquia de Sant Francesc (diòcesi de Barcelona), amb la condició que l'hospital mai la vengués ni es desfés de cap moble. No obstant això, es reservà el dret de poder continuar vivint-hi.²⁷

Per complir també la darrera voluntat del difunt Joan de Girona, segons la qual s'havia de lliurar a l'hospital el valor de la venda d'unes cases i horts de la seva propietat, el 4 de setembre de 1410 els seus marmessors, Berenguer sa Estrada i Bernat Duran, realitzaren dues vendes a Nicolau Perer, canonge de la Seu de Barcelona. La primera, pel preu de 75 lliures i un cens de 3 morabatins, correspongué a unes cases amb hort que el difunt tenia al Raval de la ciutat, prop de l'hospital de Sant Llätzer; la segona, pel preu de 35 lliures, en un altre hort contigu. Finalment l'adquiridor abans esmentat va entregar a l'hospital les 120 lliures corresponents.²⁸

24. Ap. doc., núm. 106.

25. AHSCSP, Joan Torró, *...manuale tercium in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro factis et negociis domus seu hospitalis Sancte Crucis Barchinone*, fol. 4r-4v.

26. Ap. doc., núm. 164. A propòsit d'aquesta heretat, el 20 de maig de 1410 Clara, vídua de Lluís sa Tina, ciutadà de Barcelona, n'instituí hereu universal l'hospital, de manera que el prior entregà 55 lliures a Garcia d'Estela per a invertir en la reparació de la capella de Santa Maria de Montalegre. D'altra banda, el 6 de setembre de 1411 el mestre de cases Guerau Vanover rebé de l'hospital 38 lliures, 17 sous i 6 diners pels jornals que havien fet ell i els seus socis, mestres de cases i manobres, al celler de la casa de Montalegre (ap. doc., núm. 183).

27. Ap. doc., núm. 158.

28. Ap. doc., núm. 167, 168 i 169.

Ingressos

L'hospital obtenia rendes del seu patrimoni fonamentalment mitjançant tres procediments: l'establiment emfitèutic, la venda de censals i la venda de béns immobles.²⁹ Això no vol dir, però, que no es possessin en pràctica altres fórmules contractuals, com és ara l'usdefruit, dret que permet als usufructuaris posseir uns béns i percebre'n tots els fruits, per bé que amb la condició de conservar-ne la forma i la substància. Així, el 21 de març de 1415 els administradors donaven a Isabel, vídua de Pere Boscà, l'usdefruit d'una casa que l'hospital posseïa en franc alou davant l'església del monestir del Carme. Tanmateix, l'usufructuària hagué de lliurar 3.000 sous com a dipòsit, els quals l'hospital es comprometé a retornar en el moment que volgués recuperar la casa. L'època de 13 d'octubre corrobora que es pagaren d'antuvi 2.200 sous i que els 800 restants foren lliurats, per voluntat de l'obrer Garcia d'Estela, al prevere Miquel Canals, recaptador i distribuïdor general de l'hospital, per tal que els invertís en l'obra.³⁰

a) Establiments emfitèutics:³¹ aquesta forma contractual permetia als administradors donar a una tercera persona, l'emfiteuta, el domini útil d'una sèrie de béns immobles, mantenint-ne el domini directe i rebent-ne un cànon. Cal destacar que els mestres de cases foren emfiteutes habituals. Seguidament apareixen, per ordre cronològic, els documents que contenen aquest tipus de contracte.

1401

- 19 d'agost. El mestre de cases Guillem Galceran, ciutadà de Barcelona, actua com a emfiteuta sobre unes cases amb dues mujades³² contigües que l'hospital posseeix en franc alou a

29. Hi havia també altres fonts d'ingressos, com per exemple els títols de rendes, però per la seva peculiar naturalesa s'escapen de l'objecte d'aquest treball. Aquestes rendes procedien tant de Barcelona com de zones limítrofes i es tenien per conceptes molt diversos (cf. AHSCSP, Joan TORRÓ, *Capbreu* (1421, maig, 15-1430, agost, 25), fol. 10-108). D'aquesta manera, per l'aigua del riu Llobregat rebia rendes de la parròquia de Sant Boi (AHSCSP, Joan TORRÓ, *Capbreu* (1421, maig, 15-1430, agost, 25), fol. 109-228), del Vallès i del Penedès (AHSCSP, Joan TORRÓ, *Capbreu* (1421, maig, 15-1430, agost, 25), fol. 229-283).

30. Ap. doc., núm. 220. Poc temps després, el 19 de setembre, Isabel féu donació d'aquest usdefruit a Constància, vídua del mercader Berenguer de Fàbrega (ap. doc., núm. 222).

31. És evident que aquest tipus de contracte mereixeria un estudi més detallat, però ateses les limitacions d'aquest treball i l'objectiu que ens hem fixat, l'hem de deixar per a posteriors recerques.

32. La mujada era el tros de terra que podien llaurar un parell de bous en un dia. Tenia aproximadament unes 49 àrees. A. M. ALCOVER i F. B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca 1956, s. v.

- l'horta de Sant Daniel. El cens a pagar és de 12 morabatins³³ i Guillem Galceran entrega, en concepte d'entrada, 65 lliures.³⁴
- 25 d'octubre. El rei Martí l'Humà concedeix als administradors de l'hospital, mitjançant el conseller reial i batlle general de Catalunya Bernat Serra, el dret d'edificar arcs, pòrtics o qualsevol edifici sobre els patis i el rec comtal de l'hospital d'en Vilar; i també el dret d'establir-los en emfiteusi per tal d'obtenir-ne beneficis.³⁵ Gràcies a aquest privilegi reial, el 10 de desembre de 1401 es dugueren a terme els primers establiments emfitèutics³⁶ corresponents a diverses dependències de l'esmentat hospital. Així, de la sala gran, la primera arcada fou assignada a Pere Joan, peller i ciutadà de Barcelona, amb un cens de 6 morabatins i a raó de 9 sous per morabatí. En concepte d'entrada, l'emfiteuta entregà als administradors 60 lliures i 5 sous.³⁷ La segona arcada fou adjudicada al barber Ramon Dagà, ciutadà de Barcelona, amb un cens de 5 morabatins i una entrada de 37 lliures, de la qual hom signà àpoca el 13 de febrer de 1402. Aquest mateix dia Guillem Torrò, prior de l'hospital, li'n féu cessió.³⁸ La tercera arcada fou assignada novament a Pere Joan, amb un cens de 5 morabatins i una entrada de 30 lliures.³⁹ Finalment, la quarta arcada fou cedida a Pere Cucó, agricultor i ciutadà de Barcelona, amb un cens de 5 morabatins i una entrada de 30 lliures i 15 sous,⁴⁰ de la qual hi ha l'àpoca datada el 18 de febrer de 1402,⁴¹ dia en què el prior Guillem Torrò li lliurà aquesta possessió.⁴² Quant a la sala destinada a les dones, els administradors cediren la primera arcada a Pere Joan, amb un cens de 4 morabatins i

33. El morabatí era la moneda d'or el valor de la qual oscil·lava entre 8 i 11 sous; tanmateix, a Barcelona solia equivaler a 9 sous. Un sou valia 12 diners i, alhora, era la vintena part de la lliura; un diner valia 2 òbols.

34. Ap. doc., núm. 7. DANON, *op. cit.*, p. 24.

35. Ap. doc., núm. 9. DANON, *op. cit.*, p. 25, no especifica la data d'aquesta donació.

36. DANON, *op. cit.*, p. 24-25, confon aquests establiments emfitèutics amb les possibles arcades de l'Hospital de la Santa Creu, *vid.* notes 37-47, 53-59.

37. Ap. doc., núm. 11. DANON, *op. cit.*, p. 24, exposa erròniament que aquest i els posteriors establiments es feren cinc dies després de la cerimònia inaugural, és a dir, el 17 d'abril de 1401.

38. Ap. doc., núm. 12, 26 i 27.

39. Ap. doc., núm. 13.

40. Ap. doc., núm. 14 i DANON, *op. cit.*, p. 24.

41. Ap. doc., núm. 32.

42. Ap. doc., núm. 33.

una entrada de 19 lliures i 19 sous,⁴³ mentre que la segona arcada l'atorgaren a Ramon Dagà, amb un cens de 4 morabatins i una entrada de 18 lliures i 5 sous, de la qual Guillem Torró signà l'època corresponent el 13 de febrer de 1402 coincidint amb l'entrega de la possessió.⁴⁴ Pel que fa a la cuina, les dues primeres arcades foren adjudicades a Pere Guerau, altrament dit Colomer, ferrer i ciutadà de Barcelona, amb un cens total de 6 morabatins i una entrada de 38 lliures,⁴⁵ de la qual es conserva l'època signada pel prior Guillem Torró el 13 de febrer de 1402.⁴⁶ El celler també es veié afectat per aquest procés emfitèutic, de manera que el mercader Jaume Salvador, ciutadà de Barcelona, esdevingué l'emfiteuta amb un cens de 3 morabatins i una entrada de 31 lliures.⁴⁷

1402

- 4 de febrer. D'acord amb el privilegi esmentat del rei Martí l'Humà, Bernat Serra, conseller reial i batlle general de Catalunya, concedí llicència a Miquel Roure, administrador de l'hospital, per construir en un terreny que anava des del pont de Santa Marta fins al carrer anomenat Nou de Mar, on hi havia un pont de fusta que donava al carrer de na Larda. El cens anual era d'un morabatí.⁴⁸ Val a dir que les dimensions d'aquest terreny eren, en total, de seixanta-tres canes barceloneses⁴⁹ de longitud i sis i mitja d'amplada. Les edificacions no podien ser superiors a les tres canes i mitja i només podien tenir entrada pel carrer de la Santa Creu.
- 18 de febrer. El mestre de cases Guillem Galceran entrega 65 lliures en concepte d'entrada per unes cases amb hort que pertanyien a l'hospital d'en Marcús, amb un cens de 12 morabatins.⁵⁰
- 10 de maig. Els administradors assignen els establiments dels patis contigus a la torre que es trobava a l'hort de l'hospital, al carrer de na Larda. Els tres primers patis els adjudiquen al mestre de cases Guillem Galceran: l'un, amb un cens d'1

---

43. Ap. doc., núm. 16.

44. Ap. doc., núm. 17, 28 i 29.

45. Ap. doc., núm. 18 i 19. DANON, *op. cit.*, p. 24.

46. Ap. doc., núm. 22, 23, 24 i 25.

47. Ap. doc., núm. 20 i DANON, *op. cit.*, p. 24.

48. Ap. doc., núm. 21.

49. Mida longitudinal dividida en vuit pams i equivalent a 1,555 m. C. ALSINA i altres, *Diccionari de mesures catalanes*, Barcelona 1996, p. 131.

50. Ap. doc., núm. 34.

morabatí i una entrada de 22 sous; els altres dos, amb un cens d'1 morabatí i una entrada de 5 sous respectivament.⁵¹ Un quart pati el cedeixen a Antònia, vídua del pescador Pere Monjo, amb un cens d'1 morabatí i una entrada de 5 sous, quantitat que el prior Guillem Torró rep el 12 de maig de 1402.⁵² D'altra banda, els administradors cedeixen al matalasser Pere Rovira sis patis contigus a la Casa de la Caritat, la qual havia estat de l'hospital d'en Vilar, amb un cens de 2 morabatins i una entrada de 66 sous pel primer pati, 15 pel segon, 33 pel tercer, 22 pel quart, 22 pel cinquè i 33 sous pel sisè.⁵³ Tot i que els documents no ho aclareixen, és molt probable que Pere Rovira renunciés als quatre darrers patis, atès que el mateix dia s'assignen a altres persones, respectant el cens i l'entrada esmentats: el tercer pati, al cellerer Nicolau Boxet,⁵⁴ el quart i el cinquè, al barber Ramon Dagà,⁵⁵ el sisè, al mestre de cases Ramon Romeu.⁵⁶ El 10 de maig també tenen lloc establiments relatius a patis contigus a unes cases sobre el rec comtal. Així, el sisè pati té com a emfiteuta el mestre d'aixa Pere Serra,⁵⁷ amb un cens de 2 morabatins i una entrada de 5 sous, i el tercer i quart s'adjudiquen a Constància,⁵⁸ vídua del mariner Agustí Codina. Igualment, els dos primers patis contigus al pont de fusta són cedits en emfiteusi a Berenguer Bertran,⁵⁹ patró de barca, amb un cens, per cadascun, de 2 morabatins i una entrada de 16 sous i 6 diners.

1405

- 23 d'abril. Els administradors concedeixen al mestre de cases Arnau Bargués dues mujades de terra; una, plantada de vinya, i l'altra, en el lloc anomenat Sa Famada, prop de la torre que havia estat de Jaume Cavaller i que aleshores era

51. Ap. doc., núm. 51, 52, 53 i DANON, *op. cit.*, p. 24.

52. Ap. doc., núm. 54, 56 i DANON, *op. cit.*, p. 24.

53. Ap. doc., núm. 40, 41 i DANON, *op. cit.*, p. 24. A propòsit de les quantitats que Pere Rovira havia de satisfer com a entrada, el 20 de maig el prior Guillem Torró reconegué, mitjançant àpoca, haver rebut 15 sous pel segon pati. D'altra banda, Pere Rovira lliurà 60 sous més per l'establiment del primer pati (ap. doc., núm. 62 i 63).

54. Ap. doc., núm. 42. DANON, *op. cit.*, p. 24, llegeix Nicolau Bonet en lloc de Pere Rovira.

55. Ap. doc., núm. 43, 44 i DANON, *op. cit.*, p. 24.

56. Ap. doc., núm. 45.

57. Ap. doc., núm. 46 i DANON, *op. cit.*, p. 24.

58. Ap. doc., núm. 47, 48 i DANON, *op. cit.*, p. 24. L'1 de juliol de 1405, Constància restituí al prior de l'hospital, Pere Cardona, els establiments d'aquests dos patis (doc. núm. 136).

59. Ap. doc., núm. 49 i 50.

de Ramon de Pla. Arnau Bargués paga una entrada de 78 lliures i un cens anual de 4 morabatins. El 29 d'abril, el prior Pere Cardona reconeix haver rebut aquesta quantitat per l'esmentat establiment.⁶⁰ També el 23 d'abril venen dues mujades de terra al mestre de cases Bartomeu Reig, amb un cens de 6 morabatins i una entrada de 49 lliures i 10 sous,⁶¹ i una mujada i mitja de terra plantada de vinya al mestre de cases Pasqual Torrent, amb un cens de 4 morabatins i una entrada de 33 lliures, quantitat per la qual signen àpoca el 29 d'abril.⁶²

- 29 d'abril. Els administradors signen carta de pagament de 33 lliures a favor del moler Pere de Montmany en concepte d'entrada i un cens de 3 morabatins per l'establiment emfitèutic d'una mujada i mitja de terra.⁶³

1415-1420

- Entre 1415 i 1420, sense una datació exacta, es redacta l'establiment emfitèutic, amb un cens de 4 morabatins, de diverses cases propietat de l'hospital que es trobaven davant l'església del monestir de Santa Maria del Carme. En el document hom insisteix que l'emfiteuta no hi podrà fer cap obertura, sigui finestra o sigui mirador, que doni a l'hospital. En cas contrari, si se n'hi obrís alguna i l'hospital decidís construir-hi, caldria tapiar-la.⁶⁴

b) Venda de censals (també anomenats *censals morts*): mitjançant aquest contracte els administradors cobraven pensions anuals redimibles a canvi de diversos capitals que es posaven a disposició de terceres persones.⁶⁵ A continuació relaciono cronològicament els documents que contenen aquestes vendes.

1402

- 26 d'abril. A fi de poder continuar l'obra, els canonges Antoni Fornells i Jaume de Todonyà i els administradors Simó de Marimon i Guillem Colom venen al canonge Bernat de Tous un censal perpetu de diferents morabatins i els seus dominis

60. Ap. doc., núm. 127 i 130.

61. Ap. doc., núm. 128.

62. Ap. doc., núm. 129 i 131.

63. Ap. doc., núm. 132.

64. Ap. doc., núm. 226.

65. L'hospital no només es dedicà a vendre censals, sinó que de vegades també n'adquirí. Així, el 12 d'agost de 1409, Jaume Lull vengué, per 10 lliures, al prevere Pere Cardona, prior de l'hospital, un censal de 14 sous anuals i tot el seu domini derivats d'un pati situat davant del portal de l'església de Santa Maria del Carme (doc. núm. 162).

sobre unes cases, que eren de l'hospital de Bernat Marcús, pel preu de 22.400 sous, a raó de 12 lliures per morabatí.⁶⁶

1404

- 7 de febrer. Els canonges Berenguer Oller i Francesc Martí i els administradors Miquel Roure i Arnau de Torrent venen a Constància, vídua del mercader Tomàs Llopart,⁶⁷ un censal mort pel preu de 550 lliures, amb una pensió anual de 916 sous i 8 diners que l'hospital rebia de la universitat d'Anglesola (Urgell). Aquest mateix dia, venen també al prevere Jaume Ripoll, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, el domini i un censal de 13 morabatins que l'hospital rebia d'una casa pertanyent al difunt Francesc Julià i d'unes cases properes a l'anterior que havien estat de l'hospital d'en Bernat Marcús i que ara eren propietat del sabater Arnau Pintor. El preu d'aquesta venda es fixa en 234 lliures, a raó de 18 lliures per morabatí.⁶⁸
- 21 de febrer. Els administradors venen al canonge Nicolau Perer i a Bartomeu Moles, rector de l'església de Sant Miquel de Barcelona, sobre el benefici instituït per Arnau de Pujol a l'església de Cardedeu, un censal de 7 morabatins que l'hospital rep anualment per dues peces de terra situades a Magòria⁶⁹ que són sota el seu domini i que conrea el traginer Antoni Martorell. El preu de venda és fixat en 115 lliures i 10 sous.⁷⁰
- 22 de març. Els administradors venen a Francesc Mir, al·trament dit Baster, pel preu de 56 lliures,⁷¹ un censal de 3 morabatins que l'hospital posseeix en franc alou sobre una mujada de terra que es troba a la Granada i que treballa l'aventurer Antoni Riera.
- 7 de juny. Els canonges Francesc Martí i Guillem Alanyà i els administradors Ramon de Vall i Arnau Torrent venen a Constància de Cortils, abadessa del monestir de Santa Clara de Barcelona, pel preu de 78 lliures,⁷² un censal de 3 morabatins, amb els diners del llegat que la dona del mercader Pere Vidal havia donat al monestir, a raó de 9 sous per morabatí. Aquest censal procedia d'unes cases amb hort que Margarida,

66. Ap. doc., núm. 39.

67. Ap. doc., núm. 94.

68. Ap. doc., núm. 95.

69. Riera del pla de Barcelona.

70. Ap. doc., núm. 96.

71. Ap. doc., núm. 100.

72. Ap. doc., núm. 102.

esposa de Jaume Torrella, posseïa a Barcelona, prop de l'antic hospital de malalts.

- 1 de juliol. Els administradors realitzen dues vendes. En la primera, venen a Joan Conomines, a Jaume Aldomar, prevere i beneficiat a la Seu, al notari Bartomeu Eiximenis i a l'argenter i sedaire Jaume Cupí, marmessors testamentaris de Joan Gomar, argenter i sedaire, diversos morabatins sobre diferents cases a la ciutat de Barcelona, pel preu de 1.414 lliures;⁷³ en la segona, venen un morabatí al notari Bartomeu Eiximenis pel valor de 10 lliures.⁷⁴
- 3 de setembre. Els administradors tornen a vendre als marmessors testamentaris de Joan Gomar, anteriorment esmentats, diversos censals sobre diferents cases a la ciutat de Barcelona pel preu de 560 lliures.⁷⁵
- 28 de novembre. Es porten a terme tres vendes. La primera, d'un cens anual de 2 morabatins, al canonge Pere Regassoll, per unes cases que l'escrivà Francesc Soler posseeix al carrer d'en Cuirater, prop de l'església del Pi, pel preu de 50 lliures.⁷⁶ La segona, d'un censal anual de 12 sous i 4 diners, al prevere Gabriel Serra, beneficiat a la Seu de Barcelona, per unes cases que Arnau de Tous, rector de l'església de Piera, té en franc alou a la ciutat, al costat de l'hospital, pel preu de 40 lliures.⁷⁷ La tercera, de diversos censos sobre unes cases al carrer de Cervelló, pel preu de 250 lliures,⁷⁸ a Francesc Mir, altrament dit Baster.

1405

- 2 de gener. Venda a Constància de Cortils, pel preu de 60 lliures,⁷⁹ de dos censos de diversos morabatins que es deriven d'un cas propietat de l'hospital, situades al carrer de Simó Oller.
- 27 de maig. Els administradors transmeten al prevere Pere Alegre, beneficiat a la Seu de Barcelona i procurador de Jaume

73. Ap. doc., núm. 104.

74. Ap. doc., núm. 105.

75. Ap. doc., núm. 111.

76. Ap. doc., núm. 114.

77. Ap. doc., núm. 115.

78. Ap. doc., núm. 117.

79. Ap. doc., núm. 120.

Aldomar,⁸⁰ la possessió d'un censal de 4 morabatins, procedent de l'establiment emfitèutic que s'atorga a Arnau Bargués.⁸¹

1406

- 15 de febrer. Els administradors venen als marmessors de Berenguer de Feu, canonge de la Seu de Barcelona, un censal de 15 morabatins que es deriva d'uns horts que radiquen a la ciutat, pel preu de 234 lliures.⁸²
- 29 de juliol. Els administradors venen als sellers Pere Poses, Pere Mestre, Antoni Prats, Pere Jullà i Antoni Guitard, al cuirasser Berenguer Sabater, i als corretgers Pere Mir i Guillem Siurana, de la confraria de freners de Sant Esteve, un censal d'1 morabatí i mig que l'hospital rep anualment per unes cases que el pagès Ponç Ferrer té sobre l'antic hospital d'en Vilar. Aquesta venda inclou també un censal d'1 morabatí i mig derivat d'unes cases del pagès Guillem Gil. El preu es fixa en 75 lliures, a raó de 25 lliures per morabatí.⁸³
- 3 de setembre. Venda, pel preu de 36 lliures,⁸⁴ d'un cens de 2 morabatins derivat d'un hort al carrer Nou que tenen els hereus del metge Sisco Forts i que es troba prop de l'hospital d'en Vilar.

1407

- 14 de maig. Els administradors venen al prevere Jaume Aldomar un cens de 3 morabatins procedent d'un antic establiment emfitèutic a favor del mestre d'aixa Joan Sabater, per unes cases al carrer de la Santa Creu. En conseqüència, el procurador de l'hospital Joan Vilardell requereix que Joan Sabater pagui directament a Jaume Aldomar els 3 morabatins.⁸⁵

1419

- 17 de febrer. Els administradors venen a Miquel de Seva un censal de 18 sous que el mestre de cases Bartomeu Costa pa-

80. Ap. doc., núm. 135.

81. p. 32. Val a dir que el 14 de novembre de 1410 Arnau Bargués va rebre de l'hospital 44 lliures que li devien dels béns de l'heretat del difunt Bernat de Pla, afinador de pesos, ciutadà de Barcelona, atès que l'hospital n'era l'hereu universal (doc. núm. 172). Aquest Bernat de Pla havia encarregat diverses obres de ferro al ferrer Bernat Major, el qual cobrà per aquest concepte 10 lliures i 17 sous el 27 de novembre de 1410 (ap. doc., núm. 172).

82. Ap. doc., núm. 139 i 140.

83. Ap. doc., núm. 144.

84. Ap. doc., núm. 145.

85. Ap. doc., núm. 146.

gava a l'hospital per una peça de terra, pel preu de 10 lliures i 10 sous.⁸⁶

1480

- 14 d'abril. El prevere Bernat Planella,⁸⁷ procurador de l'hospital, entrega la possessió corporal del valor de 2 morabatins al prevere Pere Anloguer, procurador de Joan Muntllor. Aquests morabatins l'hospital els rebia per unes cases que eren d'Antònia, muller del calafat Joan Feliu, i que es trobaven en un carrer proper al rec de la ciutat. Això no obstant, els administradors permuten els 2 morabatins per unes cases que havien estat de Joan Lor, situades al carrer de les Egipcíaques, a tocar de l'hospital.

c) Venda de béns immobles:

1401-1404

- 9 de setembre.⁸⁸ Subhasta i venda d'un alberg amb obrador, que havia estat de Martí de Terol, porter reial, i que després passà a ser propietat de l'hospital, al carrer Solsamira —també conegut amb el nom d'en Serra. El cens de 2 morabatins s'havia de pagar dues vegades l'any, a raó de 9 sous per morabatí.⁸⁹
- 19 de desembre. Els administradors venen a Pere Albinyana un obrador que l'Hospital posseeix al carrer de la Freneria, pel preu de 28 lliures.⁹⁰

1405

- 26 de novembre. L'hospital ven a Pere de Vaques Mortes, oriünd de la parròquia de Sant Quirze d'Arbúcies (diòcesi de Girona), unes cases situades al carrer d'en Bernat de Puig, sobre el monestir de Santa Maria del Carme. Vuit mesos després, el 10 de juliol de 1406, el prevere Pere Benages, procurador de l'hospital, reconeix haver rebut 12 lliures pel preu de la venda.⁹¹

86. Ap. doc., núm. 225.

87. Ap. doc., núm. 256.

88. No hi ha constància de l'any exacte que es produí aquesta venda, però és molt possible que tingués lloc entre 1401 i 1404.

89. Ap. doc., núm. 113.

90. Ap. doc., núm. 119.

91. Ap. doc., núm. 143.

1407

- 2 de desembre. Els administradors venen al prevere Francesc Duran, beneficiat a la Seu de Barcelona, la meitat de les cases situades davant de l'hospital, que foren de la difunta muller de l'hortalà Guillem Maimó, pel preu de 65 lliures i un cens de 2 morabatins.⁹² El 18 de gener de 1408 signen època de les 65 lliures⁹³ i li lliuren la possessió de les esmentades cases.

1408

- 2 d'octubre. Els administradors venen novament al prevere Francesc Duran una part de les cases pròximes a l'hospital, que li havia donat Ròmia, vídua de Bernat Puig, de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, pel preu de 35 lliures, l'època de les quals data del 21 de juny de 1409.⁹⁴

1417

- 4 de desembre. Els administradors venen al mestre de cases Guillem Romanyà un immoble propietat de l'hospital que havia pertangut a Macià Picanyes. Aquesta casa es trobava al carrer d'en Moneder, a la cantonada de l'antic carrer d'en Picalquers, aleshores anomenat d'en Roig, sobre el monestir de Santa Maria del Carme. El preu de la venda és de 150 lliures. El 9 de febrer de 1418, els administradors li'n lliuren la possessió.⁹⁵

1442

- 15 de maig. Els administradors juntament amb Pere Rei, resident a l'hospital, venen a Eulàlia, vídua de l'agricultor Andreu Montserrat, unes cases que Pere Rei tenia al carrer anomenat Bernat de Puig, bastant prop del monestir de Santa Maria del Carme, pel preu de 22 lliures. Aquestes propietats les heretà del difunt Tomàs de Puig, amb un cens d'1 morabatí i mig.⁹⁶
- 15 de juny. Els administradors venen al carnisser Guillem Fonts unes cases, també situades al carrer Bernat de Puig, pel preu de 10 lliures, l'època de les quals data del 2 d'agost,

92. Ap. doc., núm. 147.

93. Ap. doc., núm. 148 i 149.

94. Ap. doc., núm. 155 i 161.

95. Ap. doc., núm. 223 i 224.

96. Ap. doc., núm. 237.

97. Ap. doc., núm. 238, 239 i 240.

dia en què el procurador de l'hospital Gaspar Olzina li'n lliurà la possessió.⁹⁷

1443

- 5 de febrer. El procurador Gaspar Olzina, atès que l'hospital és hereu del difunt Pere Poblet, rajoler, reconeix que el paraire de llana Pere Roig, fill i hereu universal del difunt Arnau Roig, sabater i rajoler, li va entregar 78 lliures per tres peces de terra —dues de les quals tenen forn per coure teules, rajoles i calç— que Pere Poblet va vendre al seu pare Arnau Roig el 16 de gener de 1436.⁹⁸

1444

- 17 de novembre. El procurador Gaspar Olzina reconeix rebre del moler Salvador Lunell 17 lliures pel preu de la venda d'unes cases que l'hospital, com a hereu del cuiner Guillem Miquel, posseïa al Raval de la ciutat, concretament al lloc anomenat Portal d'en Goday, altrament dit la Riera,⁹⁹ sobre el monestir de Santa Maria del Carme.

1477

- 15 de juliol. Els administradors venen a Joan Andreu Sorts un pati al carrer d'en Cervelló pel preu de 10 lliures.¹⁰⁰

1480

- 29 d'abril. Els administradors venen al sabater Joan Millars unes cases que l'hospital, com a hereu del cisteller Joan de Toledo, té prop de l'hospital d'en Colom, a l'horta antigament dita de Queraltó, al carrer d'en Massaguer, altrament dit d'en Porta.¹⁰¹ El 4 de gener de 1482, els administradors signen àpoca de 6 lliures per aquesta venda.¹⁰²

EMPLAÇAMENT DE L'EDIFICI

De les reunions que tingueren lloc el 15 de març de 1401, tant al Consell de Trenta com al Palau Episcopal, va sortir l'acord sobre l'emplaçament exacte del nou hospital. Es tractava de l'indret on aleshores hi havia l'hospital del canonge Colom i els patis que el circum-

98. Ap. doc., núm. 244.

99. Ap. doc., núm. 251.

100. Ap. doc., núm. 255.

101. Ap. doc., núm. 257.

102. Ap. doc., núm. 258.

daven, al Raval de la ciutat.¹⁰³ Es va situar, doncs, entre el camí de Montjuïc i el del Llobregat.¹⁰⁴ En aquest moment, aprofitant el tràfec i l'activitat constructiva que hi havia a la zona es dugué a terme una certa urbanització de l'entorn del nou edifici i del monestir de Santa Maria del Carme.¹⁰⁵

Cal destacar que, des del seus orígens, imperà una clara previsió de futur. Els administradors de l'hospital es conscienciaren molt aviat de les necessitats d'engrandiment i el 1402 començaren ja a adquirir nous terrenys amb vista a ampliar l'obra per la banda dels carrers d'en Cervelló i del Carme:

Ampliacions pel carrer d'en Cervelló

La primera compra documentada és de l'11 de maig de 1402. Antoni de Font¹⁰⁶ ven quatre locals contigus que posseeix en aquest carrer, pel preu de 55 lliures, l'època de les quals data del 21 de juliol.¹⁰⁷

Gairebé un mes més tard, el 5 de juny de 1402, el mestre de cases Pasqual Torrent rep la quantitat de 44 sous per renunciar a la servitud mitgera que li correspon per dues parets d'una casa que tenia en aquest carrer i que tocaven la propietat de l'hospital.¹⁰⁸ D'altra banda, entre el 5 d'abril i el 12 de maig de 1403, Pau Massana, fill i hereu del difunt Guerau Massana, agricultor, i de Bononata, cedeix totes les seves cases pel preu de 21 lliures, si bé la venda, després que els adquirents haguessin pagat la meitat de la quantitat estipulada, és cancel·lada el

103. Ap. doc., núm. 1: "...fiendam et construendam in loco ubi est nunc predictum hospitale vocatum d'en Colom, situm in raveli civitatis et patii circumvicinis...".

104. P. VILA i L. CASASSAS, *Barcelona i la seva rodalia al llarg del temps*, Barcelona 1974, p. 113-126: "l'Hospital de la Santa Creu és a banda i banda del fons de la riera de la Creu d'en Malla, desviada amb la construcció de la muralla. El 1403 s'iniciaren les obres en l'ample espai que hi havia entre els dos vials que units al Pedró obrien el camí cap al Llobregat. S'obria en dues ales en els marges del riberal i el jaç emplenat farà de pati."

105. F. CARRERAS CANDI, *Geografia General de Catalunya*, vol. III, Barcelona 1908, p. 380: "Al segle xv, a l'entorn dels carrers de l'Hospital, Jutglar, Cervelló, Tallers, Natzaret i altres iniciats en la primera meitat del segle xiv, s'urbanitzen les hortes de manera constant".

106. DANON, *op. cit.*, p. 25, es limita a situar aquesta venda entre els mesos d'abril i setembre de 1402. Ap. doc., núm. 55. O. GRANADOS (*Informe històrico-arqueològic dels edificis annexos a la nau de llevant de l'antic Hospital de la Santa Creu*, vol. I i II, Centre d'Arqueologia de Barcelona, Ajuntament de Barcelona 1995, p. 13-15) aporta la transcripció del document del Capbreu II de Joan Torró.

107. Ap. doc., núm. 55 i 65. GRANADOS, *op. cit.*, vol. II, p. 18, situa l'època el 15 de maig.

108. Ap. doc., núm. 64.

20 d'agost de 1404 per voluntat de Pau Massana i el prior de l'hospital Pere Cardona.¹⁰⁹ L'endemà, però, Pau Massana decideix vendre novament aquestes cases, pel mateix preu, als canonges de la Seu de Barcelona Guillem Alanyà i Ferrer de Pujol, i a Ramon de Vall i Arnau de Torrent, aleshores rectors generals de l'Hospital.¹¹⁰ El 13 de març de 1405, Pau Massana reconeix haver rebut les 21 lliures en dues vegades.¹¹¹

Malgrat que el procediment de compravenda fou el més habitual a l'hora d'incrementar l'espai disponible, també s'empraren altres vies, com ara la donació o el contracte de precari.¹¹² Així, el 9 de març de 1408, Agnès, vídua del llaner Joan Gomis, fa donació a l'hospital d'una casa que tenia en aquest carrer i que afrontava, a l'est, amb un carrer públic, al sud, amb una tinença del manobre Joan Roca, a l'oest, amb l'hospital, i al nord, amb la tinença del sastre Antoni Martorell.¹¹³

Un fet no gaire freqüent en aquestes circumstàncies fou l'ús del contracte de precari, la qual cosa demostra que l'hospital disposava de béns immobles en emfiteusi en aquest indret, dels quals podia prescindir per ampliar l'edifici. Així, el 21 de març de 1404, el prior Pere Cardona signa contracte de precari a favor d'Eulàlia, vídua de Pere Jordà, i tutora dels seus fills Guerau, Pericó, Macià, Joan i Angelina, per una casa amb hort que l'hospital tenia en alou amb un cens anual de 13 sous i 6 diners. Aquesta casa afrontava, a l'oest, amb el carrer de Cervelló, a l'est, amb la tinença del falconer Pere Borell, al sud, amb la tinença d'Eulàlia, muller de Bernat Ripoll, i al nord, amb la tinença del teixidor de llana Berenguer Carbonell.¹¹⁴

Ampliacions pel carrer del Carme

D'antuvi, cal assenyalar que el carrer on es produïren més operacions de compravenda, gairebé totes durant el 1403, tal vegada perquè aquest sector no pertanyia al patrimoni de l'hospital d'en Colom, amb la qual cosa es va haver d'incrementar el nombre d'adquisicions, a diferència de la zona que donava al carrer d'en Cervelló, on probablement l'antic hospital sí que hi tenia possessions, de manera que la necessitat

109. Ap. doc., núm. 69, 71, 72 i 73.

110. Ap. doc., núm. 110.

111. Ap. doc., núm. 126 i DANON, *op. cit.*, p. 25. La referència de l'autor no és correcta, no es troba al Manual IV de Joan Torró, sinó al Manual II. GRANADOS, *op. cit.*, vol. II, p. 19, aporta també la transcripció d'aquest document.

112. Per la temàtica de la recerca que ens ocupa, malauradament no podem aprofundir en aquesta modalitat de contracte que sens dubte hauria de formar part d'un estudi més detallat de la tipologia contractual que envoltà la construcció de l'hospital.

113. Ap. doc., núm. 152.

114. Ap. doc., núm. 99.

de comprar immobles en aquest carrer no fou tan imperiosa. La primera tingué lloc el 27 de juliol de 1402.¹¹⁵ Guillem Riera, que havia estat sastre, ven als administradors de l'hospital unes cases amb hort, situades davant la porta de l'església de Santa Maria del Carme, les quals afrontaven, a l'est, amb la tinença d'Antoni Lledó, al sud, amb la tinença de l'hospital, a l'oest, amb la tinença d'Arnau Serra, i al nord, amb el carrer públic. El preu de la venda es fixa en 4.000 sous, pels quals signen època, i el cens que havien de pagar, de 44 sous.

En entrar a la segona meitat de 1403, les compres de l'hospital en aquest carrer augmentaren significativament. L'11 de juny, el fuster Ramon Serra ven a Joan de Girona, de la casa reial, totes les cases amb hort que hi posseïa pel preu de 60 lliures i un cens anual de 3 morabatins. Les afrontacions d'aquestes cases eren: a l'est i al sud, l'honor de l'hospital, a l'oest, la tinença d'en Cassabó, i al nord, el carrer del Carme.¹¹⁶

El 23 d'agost,¹¹⁷ en presència del notari Joan Torró, dels consellers de la ciutat, del bisbe, del Capítol, del mercader Bernat Lledó, dels ciutadans de Barcelona Garcia d'Estela i Joan de Girona, i de Simó de Marimon i Lluís de Gualbes que actuaven com a testimonis, els corredors de la ciutat de Barcelona Guillem sa Portella i Bernat Cadireta feien l'estimació del valor dels horts o dels trossos d'hortos que eren necessaris per a l'ampliació de l'obra. En conseqüència, l'hospital rep quinze canes de l'hort de na Viladada per una quantitat de 12 lliures, si bé s'aplica una reducció en el cens que pagava aquest hort, la qual passa de 6 a 4 morabatins. Fins i tot s'arriben a oferir 30 lliures, a condició que pagui un cens de 6 morabatins.

De l'hort d'en Pólvora, també implicat en aquesta estimació, l'hospital rep quinze canes i mitja a canvi d'11 lliures, de manera que el cens passa de 2 a 1 morabatí i mig, tot i que hom proposa així mateix la possibilitat de deixar el cens igual, arrodonint l'estimació en 15 lliures i 10 sous. Finalment, el 8 de novembre de 1403,¹¹⁸ els germans Bartomeu i Francesc Pólvora venen al prevere i prior de l'hospital Pere Cardona aquestes quinze canes i mitja per 11 lliures, l'època de les quals data de l'1 de juny de 1408,¹¹⁹ i un cens anual de 2 morabatins.

115. Ap. doc., núm. 66. DANON, *op. cit.*, p. 25, estableix amb molt poc rigor la cronologia d'aquesta venda: entre abril i setembre de 1402.

116. Ap. doc., núm. 76.

117. Ap. doc., núm. 80. DANON, *op. cit.*, p. 25, situa aquesta venda entre els mesos d'abril i setembre de 1402.

118. Ap. doc., núm. 90.

119. Ap. doc., núm. 154. Cal assenyalar que el document porta la data de 18 de novembre de 1403, quan realment hom sap que la venda es produí el 8 de novembre d'aquest mateix any.

En darrer terme, de l'hort d'Antònia, esposa de Jaume Ferrer, conegut amb el renom de Bordelet, són setze les canes, estimades en 10 lliures, que es queda l'hospital. En aquest cas, també s'ofereix la possibilitat d'incrementar el preu total fins a 20 lliures, en comptes de reduir de 3 a 2 morabatins el cens a pagar.

Cinc dies després d'aquestes estimacions, el 28 d'agost,¹²⁰ el mercader Bernat Lledó ven als canonges Francesc Martí i Berenguer Oller i als ciutadans de Barcelona Ramon de Vall i Miquel Roure, que actuaven en nom de l'hospital, una part de l'hort i les cases que posseïa davant el portal de l'església del Carme, pel preu de 27 lliures i 10 sous, amb un cens anual de 15 sous i 4 diners. Les afrontacions d'aquest predi adquirit per l'hospital eren: a l'est, la tinença de l'agricultor Arnau de na Viladada, en altre temps carnisser, al sud i al nord, les tinences de l'hospital, i al nord, la part restant de l'hort de Bernat Lledó.

Aquest mateix dia es realitzà la venda d'una part de l'hort i les cases que l'esmentat Arnau de na Viladada¹²¹ posseïa prop del monestir de Santa Maria del Carme. El preu fou de 30 lliures, l'època de les quals data del 16 de gener de 1404,¹²² amb un cens de 6 morabatins. Aquesta propietat afrontava, a l'est, amb la tinença d'en Polida, al sud i a l'oest, amb les tinences de l'hospital, i al nord, amb la part restant de l'hort d'Arnau de na Viladada.

En aquest carrer també tingué lloc alguna donació espontània, com ara la de Gràcia, vídua de Pere Mulner, de la casa reial, que el 29 d'octubre de 1403¹²³ dóna llicència als administradors per prendre el tros d'hort que necessitin per a l'obra de l'hospital, ja que aquest es trobava davant de l'església del monestir de Santa Maria del Carme. Així mateix, entre altres actuacions dutes a terme, hom recorregué al contracte de precari, com ho testimonia el document que, el 6 de novembre de 1403, el prevere i prior de l'hospital Pere Cardona signa a Bartomeu i Francesc Pólvara, fills i hereus de Francesc Pólvara, de la parròquia de Santa Creu d'Olorda, per una casa, situada en aquest carrer, les afrontacions de la qual eren: a l'est, la tinença de na Viladada, al sud, la tinença de l'hospital, a l'oest, la tinença de l'esposa del carnisser Bordallet, i al nord, el carrer del Carme.¹²⁴

120. Ap. doc., núm. 81 i J. DANON, *op. cit.*, p. 25.

121. Atès que una part dels horts de Bernat Lledó i d'Arnau de na Viladada fou utilitzada per a la construcció del nou edifici, el 12 d'agost de 1409, Jaume Llull fa renúncia a perpetuïtat, en benefici de l'hospital, als drets i accions que li corresponien com a hereu d'una part d'aquests horts, doc. núm. 163.

122. Ap. doc., núm. 82 i 92.

123. Ap. doc., núm. 87 i DANON, *op. cit.*, p. 25.

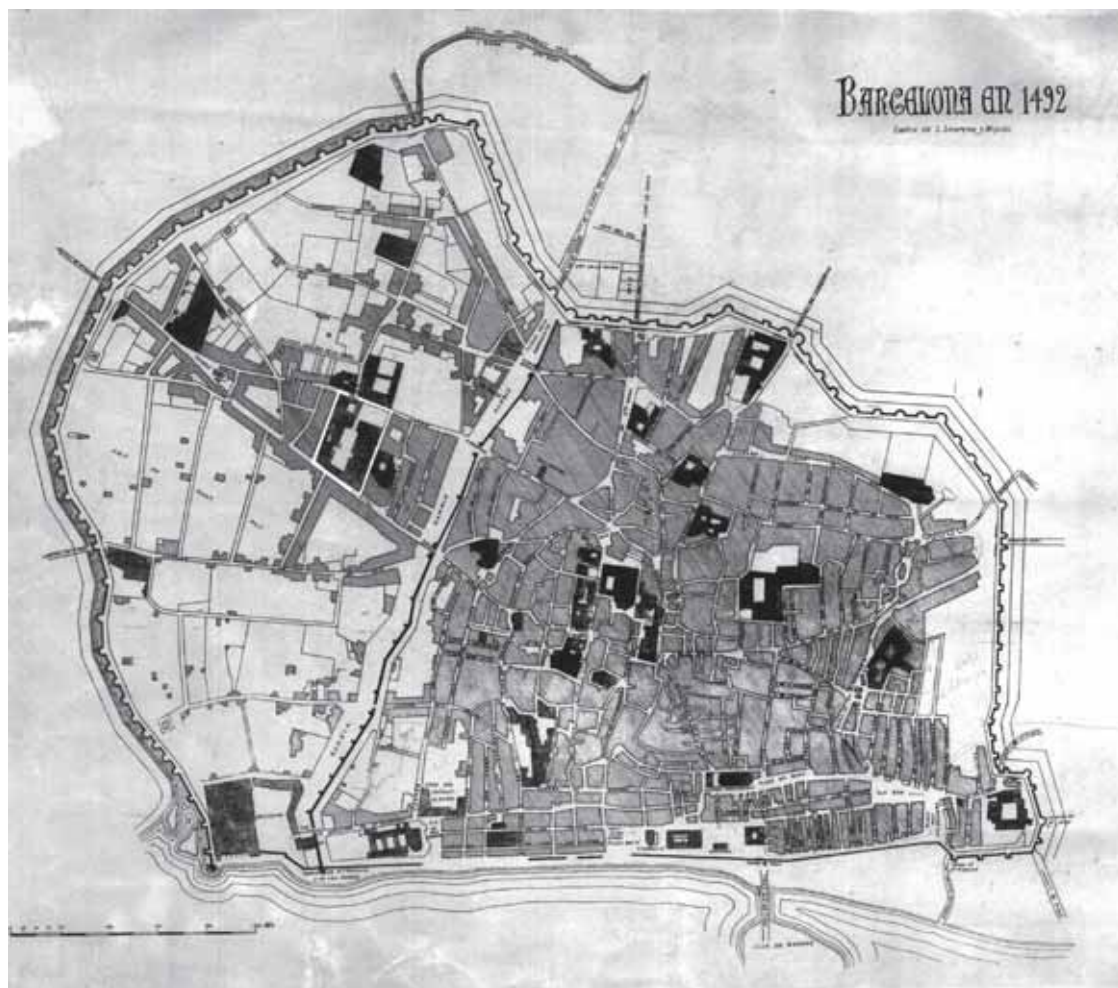
124. Ap. doc., núm. 89.

El mateix Pere Cardona signa un altre contracte de precari el 21 de març de 1404, a favor d'Antònia, esposa de Jaume Ferrer, al·trament dit Bordelet, per unes cases amb hort al carrer del Carme, bastant prop de l'església del Carme, que l'hospital tenia en alou, com a successor de l'hospital d'en Colom, amb un cens anual de 3 morabatins. Aquesta propietat afrontava, a l'est, amb la tinença de Felip de Ferreria, al sud, amb la tinença de l'hospital, a l'oest, amb la tinença d'en Pólvora, i al nord, amb el carrer del Carme.¹²⁵ Set anys després, el 23 d'abril de 1411, Antònia, amb el consentiment del seu espòs, reconeix haver rebut del prior Pere Cardona 10 lliures per la venda d'un tros d'hort que posseeix al costat de les parets de l'hospital, a fi i efecte que hi puguin construir.¹²⁶

125. Ap. doc., núm. 98.

126. Ap. doc., núm. 181.

Reconstrucció històrica del plànol de la ciutat de Barcelona de l'any 1492, elaborada per Salvador Sanpere i Miquel. 1890.
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Secció de Gràfics, registre 2901.

CAPÍTOL III

PROCÉS CONSTRUCTIU

ETAPES CONSTRUCTIVES

A partir dels testimonis documentals, el procés constructiu de l'hospital de la Santa Creu es pot fixar en tres etapes:

Primera etapa (1401-1415)

Entre les primeres reunions celebrades pel Capítol catedralici i els consellers de la ciutat el 15 de març de 1401 i la segona reunió que tingué lloc el 27 de juny, s'esdevingué l'acte d'inauguració oficial. Certament, el 17 d'abril les autoritats reials, eclesiàstiques i civils del moment col·locaren les quatre primeres pedres del nou edifici: la primera anà a càrrec del rei Martí l'Humà, la segona, de la reina Maria, la tercera, de Jaume de Prades en nom del príncep Martí I el Jove, rei de Sicília, i la quarta, del bisbe de Barcelona Joan Armengol, i dels consellers de la ciutat.¹ La diligència en els tràmits previs a la construcció fou tan eficaç i resoluta que, abans de la darrera reunió del 23 de juliol, es produí el primer pagament per a l'adquisició de material. Així, el 16 de juliol de 1401, Bernat Mulner, de la parròquia de Santa Tecla de Sitges, rep de la nova administració de l'hospital la quantitat de 61 lliures, 6 sous, 10 diners i 1 òbol en bescanvi de 1.132 quarteres² i mitja de calç per a l'obra.³ Es tracta, doncs, del primer subministrament documentat de calç i també del més voluminós. Així

---

1. Ap. doc., núm. 138. En els capítols i ordinacions del 27 de setembre de 1405 de la confraria de la Santa Creu hom recorda la solemnitat d'aquest acte. BRUNIQUEUR, *op. cit.*, vol. V, p. 39.

2. Mesura de capacitat que a Barcelona equivalia aproximadament a 69,518 l.

3. Ap. doc., núm. 4.

mateix, la pedra i el reble que el rei Martí l'Humà donà el 5 d'agost⁴ permeteren cobrir les necessitats inicials de material durant gairebé set mesos. La gran demanda de pedra, però, exigí molt aviat haver de recórrer a la pedrera de Montjuïc, de manera que el 14 de març de 1402⁵ els administradors de l'hospital realitzen ja la primera compra del dret d'extreure pedra d'un tall que el mestre de cases Francesc Marc⁶ posseïa sota la capella de Sant Ferriol, a Montjuïc,⁷ pel preu de 7 lliures i 3 sous. Les afrontacions d'aquesta pedrera eren: a l'est, el terreny del difunt mestre de cases Bartomeu Massafrets, el qual va donar-lo en testament a l'hospital,⁸ al sud, el terreny del mestre de cases Francesc Maranyà, a l'oest, un camí, i al nord, la tinença del mestre de cases Pere Salgueda.

Després d'aquesta compra se n'efectuen d'altres, però val a dir que sempre es tracta de pedra procedent de la penya de Sant Ferriol. Així, el 13 d'abril de 1402, els administradors compren el dret d'extreure pedra de dos talls. L'un, del moler Pere de Pla,⁹ per la quantitat de 44 sous; i l'altre, del mestre de cases Pere Salgueda,¹⁰ per 38 sous i 6 diners. Aquest darrer tall afrontava, a l'est, amb la tinença d'en Mas, al sud, amb una part de la tinença del mateix Pere Salgueda i una altra part del tall de l'hospital, i al nord, amb la tinença del moler en Ravella.

Arran de la continuada i intensa activitat extractiva que s'originà a la pedrera de Montjuïc, hom pot constatar que el 17 d'octubre de 1402¹¹ l'hospital tenia a disposició vint-i-cinc mil pedres de quatre, cinc

4. Cf. p. 26.

5. Ap. doc., núm. 36 i 77. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 12, situa aquesta compra al 1401, mentre que DANON, *op. cit.*, p. 26, no dóna la data del document.

6. J. F. RAFOLS, *Diccionari Biogràfic d'Artistes de Catalunya. Des de l'època romana als nostres dies*, vol. II, Barcelona 1951, p. 99. En documents de 1418 Francesc Marc apareix com a perit d'obres de la Seu de Barcelona. DANON, *op. cit.*, p. 26, transcriu erròniament *Francesc Sant Marc*.

7. F. CARRERAS CANDI, "Lo Montjuich de Barcelona", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII, 1903, p. 195-450; J. MAS, *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, vol. XIII, Barcelona 1921, p. 130; P. VOLTES, *Historia de Montjuich y su castillo*, Barcelona 1960, p. 17-25.

8. Ap. doc., núm. 35.

9. Ap. doc., núm. 37. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 12, situa la compra entre 1401 i 1404, en canvi DANON, *op. cit.*, p. 26, no en concreta ni el dia ni el mes.

10. Ap. doc., núm. 38. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 12, data la compra entre 1401 i 1404; DANON, *op. cit.*, p. 26, no l'esmenta.

11. Ap. doc., núm. 67. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 12, no cita la intervenció dels mestres de cases Eimeric Oliver i Joan Fàbregues; considera que amb aquesta aportació de pedra es va iniciar la construcció de la nau de llevant. DANON, *op. cit.*, p. 26, no concreta ni la quantitat de pedra ni les mides.

i sis galgues,¹² les quals foren lliurades als mestres de cases Eimeric Oliver, Joan Fàbregues, Francesc Costa i Miquel Costa, fill de l'anterior, per tal que s'encarreguessin d'escairar-les. El preu que fixaren fou de 60 sous per miler, a més de 2 florins d'or d'Aragó per a la reparació i el lloguer de ferramenta o broques. En aquest sentit, també és significativa la notícia que el 13 de novembre de 1403 el cavaller Ramon de Blanes rebés 12 lliures, 7 sous i 8 diners pel treball d'un esclau seu que va picar quatre mil cent trenta pedres, a raó de 6 sous per centenar.¹³

Dels documents relatius a les extraccions de pedra sembla poder-se deduir que la majoria de mestres de cases i molers, entre altres, disposaven del seu propi tall a la pedrera de Montjuïc, cosa que justifica les vendes que aquests feren sovint a l'hospital; el mestre de cases Guillem sa Longanyola reconeixia el 16 de juliol de 1403¹⁴ que li n'havia venut en diverses ocasions per 159 lliures i 10 sous, a més a més de 16 lliures i 10 sous per una altra venda realitzada quan Garcia d'Estela era prior de l'hospital;¹⁵ igualment, el 16 d'octubre de 1403, Berenguer Ravella;¹⁶ saig de la Cúria del veguer de Barcelona, concedeix llicència als administradors perquè extreguin la pedra que necessitin per a l'obra. Per aquesta concessió rep 4 florins i mig d'or d'Aragó.

Durant l'any 1404 continuaren les adquisicions de pedra, concretament dels talls que els mestres de cases Francesc Maranyà¹⁷ i Pere Salgueda tenien sota la capella de Sant Ferriol, a Montjuïc. El 14 de juny Francesc Maranyà ven el dret d'extracció de pedra de dos talls¹⁸

12. ALCOVER i MOLL, *op. cit.*, s. v: "mida fixada que han de tenir les pedres de construcció segons la paret que s'ha de construir".

13. Ap. doc., núm. 91.

14. Ap. doc., núm. 78. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 12, data el document erròniament el 26 de juliol de 1403; creu que aquest subministrament permeté el cobriment de la nau de llevant.

15. Ap. doc., núm. 79.

16. Ap. doc., núm. 86 i DANON, *op. cit.*, p. 26.

17. M. R. TERÉS, "Arnau Bargués, arquitecto de la ciudad de Barcelona: nuevas aportaciones documentales", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar* IX, 1982, p. 73. Aquest mestre de cases apareix relacionat el 1393 amb treballs a les escrivanies de la plaça Sant Jaume; el 1399 estava associat amb Arnau Bargués en les obres de la façana de la Casa de la Ciutat. A. CIRICI i J. GUMÍ, *L'art gòtic català: l'arquitectura dels segles xv-xvi*, Barcelona 1979, p. 17.

18. Les afrontacions d'aquest tall eren: a l'est, un tall de Bartomeu de Massafrets, al sud, la tinença de l'hospital, a l'oest, una honor del mestre de cases Jaume de Manso, i al nord, una tinença dels successors d'Arnau Martí. Pel que fa a l'altre tall, es trobava força prop de l'anterior i afrontava, d'una banda, amb el tros de Pere Salgueda, i de l'altra, amb la tinença de l'hospital.

seus per un preu total de 18 lliures i 10 sous;¹⁹ el 21 de juliol²⁰ venia novament, per 8 lliures i 16 sous, la meitat d'una peça de terra que posseïa²¹ sota el domini de la capella de Bernat Marcús, de set canes barcelonines d'amplada i d'una llargada incerta.

D'altra banda, el 12 de desembre el mestre de cases Pere Salgueda²² ven, per 13 florins d'or d'Aragó, el dret d'extreure pedra de tres punts de la seva pedrera de Montjuïc, la qual afronta amb l'honor de l'hospital i la tinença del mateix Pere Salgueda. Però aquesta operació es duu a terme amb la condició que l'hospital no li pugui prohibir l'aprofitament de la pedra sobrera o qualsevulla altra activitat relacionada amb una segona penya seva.

Tanmateix, en aquests inicis no hi mancaren problemes laborals derivats gairebé sempre de qüestions salarials. En efecte, molts mestres de cases mostraren un cert rebuig a treballar-hi fins al punt que el 24 de setembre de 1404 el rei Martí l'Humà ordena que tots els mestres de cases necessaris per a l'obra siguin obligats a treballar-hi a la força, però cobrant el jornal ordinari. El rei justifica aquest manament tan dràstic adduint raons d'interès públic.²³

Paral·lelament a la compra de pedra en grans quantitats, cal destacar també les adquisicions sovintejades de calç, un material de construcció imprescindible, sobretot per elaborar el morter. Ja he esmentat el primer subministrament, datat el 16 de juliol de 1401,²⁴ just al començament de les obres. El següent tingué lloc el 19 de febrer de 1403; el rajoler Pere Tranyer rep de l'hospital 33 lliures, 6 sous i 8 diners per l'aportació de cinc-centes quarteres de calç, a raó de 16 diners per cadascuna.²⁵ El lliurament de la calç, però, es realitza en tres tongades. De forma immediata, n'entrega dues-centes, per la festivitat de Pasqua, dues-centes més, i les restants cent, per la Pentecosta.

Un altre rajoler que, a més de teules i rajoles, aportà calç fou Pere Antic; el 4 de maig de 1403²⁶ l'hospital li paga 27 lliures i 10

19. Ap. doc., núm. 103. L'època d'aquesta quantitat data del 21 de juliol (doc. núm. 108).

20. L'època és del mateix dia (doc. núm. 109).

21. Ap. doc., núm. 107. Les afrontacions són: a l'est, un tall de l'església de Santa Maria del Pi, al sud, l'honor dels successors de Bernat ces Tries, a l'oest, l'honor del mestre de cases Jaume de Manso, i al nord, l'honor d'Arnau Martí.

22. Ap. doc., núm. 118 i DANON, *op. cit.*, p. 26.

23. Ap. doc., núm. 112: "...E com l'obra comuna, axí com és del dit spital del qual tant benefici se segueix a la cosa pública, deja éssser permesa a la privada e particular...".

24. Ap. doc. núm. 4, p. 45.

25. Ap. doc., núm. 68. L'època corresponent data del 22 de setembre de 1403 (doc. núm. 84).

26. Ap. doc., núm. 70.

sous per aquests materials, si bé no se n'especifica la quantitat exacta; novament, el 28 de gener de 1404, ven a l'hospital, a 18 diners la quartera, sis-centes quarteres de calç²⁷ amb el compromís d'entregar-les durant el mes de febrer. Val a dir que l'esment de teules, tant pel que fa al rajoler Pere Antic com a altres rajolers, invita a pensar que els murs de càrrega, cap a les darreries de 1403 i principis de 1404, es trobaven en una fase força avançada, de manera que els mestres de cases començaven a proveir-se dels materials necessaris per a la teulada. En efecte, el 23 de març de 1404,²⁸ l'hospital compra vint mil teules a Guillem Moreres, de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, el qual es compromet a entregar-les el 15 d'agost. El preu de la venda és de 70 lliures,²⁹ a raó de 70 sous per miler. L'adquisició d'aquestes teules no només revesteix importància per la seva enorme quantitat, sinó també perquè fou el mestre de cases Arnau Bargués qui les encarrega, de manera que es pot considerar la seva primera intervenció documentada en aquesta obra. Curiosament, en la segona compra de teules important, que es produeix gairebé un any després, el 14 de febrer de 1405,³⁰ tornem a trobar la presència d'Arnau Bargués que, juntament amb el mestre de cases Francesc Costa, encarrega vuit mil teules i vuit mil rajoles a Bernat Rovira, de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, el qual s'obliga a aportar-les per l'abril propvenent, al preu de 44 sous el miler de rajoles i de 70 sous, el de teules. En total rep 15 florins d'or d'Aragó.

A més de la pedra, la calç i les teules adquirides en abundància, hom no pot oblidar la fusta; amb tot, del subministrament d'aquest material no n'hi ha notícies fins a la darrerria de 1403. Així, el 5 de setembre d'aquest any,³¹ el veler Antoni Torra rep 101 sous per dues

27. Ap. doc., núm. 93. DANON, *op. cit.*, p. 27 no recull ni la quantitat de calç venuda, ni la data exacta del document.

28. Ap. doc., núm. 101. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 12 confon el document, ja que l'atribueix a Bernat Rovira, de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, que rep 30 lliures per un altre subministrament de teules, *cf.* Ap. doc., núm. 124. D'altra banda, creu que aquest subministrament testimonia que el cobriment de la nau de llevant s'acabà el 1405.

29. D'aquesta quantitat, Guillem Moreres signà una àpoca de 15 florins d'or d'Aragó.

30. Ap. doc., núm. 124. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 12-13, és del parer que aquest subministrament justifica el cobriment de la nau de llevant; cal destacar, però, que, malgrat tractar-se d'un encàrrec conjunt dels mestres de cases Arnau Bargués i Francesc Costa, Vilarrubias no esmenta en cap moment la intervenció d'aquest segon mestre de cases.

31. Ap. doc., núm. 83.

fustes quarantenes;³² mesos després, el 27 de febrer de 1404,³³ el fuster Antoni Fàbregues rep 92 lliures i 8 sous per la fusta que havia venut temps enrere al prevere Guillem Torró, aleshores prior de l'hospital.

Malgrat que els documents recullen una considerable informació sobre els materials emprats en l'aixecament de les naus, en canvi són molt poc explícits quant als mestres de cases que hi intervingueren. Això no obstant, arran d'una concòrdia del 4 de novembre de 1403,³⁴ de la qual no s'ha conservat el contracte d'obra, entre el prior de l'hospital, Pere Cardona, i els mestres de cases Joan Sobrevila, Pere Ferrer i Joan Galí, és factible de mantenir la hipòtesi que tal vegada aquests mestres de cases, juntament amb altres els noms dels quals no coneixem, van intervenir en la construcció de la nau de llevant i d'una part de la septentrional. A principis de 1405, els murs i diversos arcs diafragmàtics de la planta superior de la nau de llevant ja s'havien acabat i en algun punt —segurament cap a migjorn— s'havia començat a posar l'embigat que havia de suportar la teulada. En aquesta conjuntura, el 15 de gener del mateix any, el prevere Pere Cardona, prior de l'hospital, i l'esmentat fuster Antoni Fàbregues³⁵ signen la concòrdia³⁶ i el contracte d'obra³⁷ per a cobrir la part que restava de la nau superior. Aquest contracte conté la descripció detallada del treball a realitzar, i dels materials i la tècnica a emprar.³⁸

D'antuvi, el procediment a seguir fou el mateix que el que s'havia utilitzat en algunes voltes que ja s'estaven cobrint. Es tractava d'assegurar l'armadura de la coberta mitjançant bigues escairades,³⁹ cabirons, taules, xebrons, llistons, etc., i, d'altra banda, calia armar i desarmar les voltes per mitjà de matrassos, soles, cintres, ponts, cavalls, etc., tenint en compte que el començament d'aquests treballs havia de venir després que els mestres de cases haguessin enllestit llur part, cosa que

32. ALCOVER i MOLL, *op. cit.*, s. v.: "biga de quaranta pams de llargària".

33. Ap. doc., núm. 97.

34. Ap. doc., núm. 88.

35. RÀFOLS, *op. cit.*, vol. I, p. 367, on apareix esmentat com a contractat per cobrir les naus superiors de l'hospital.

36. Ap. doc., núm. 121.

37. Ap. doc., núm. 122.

38. N. DE DALMASES i A. J. PITARCH, *L'art gòtic, segles XIV-XV*, p. 30: "Les característiques d'aquests sostres són senzilles: bigues escairades o cabirons que descansen sobre l'extradós dels arcs, de vegades ajudats per permòdols; sobre les bigues, xebrons col·locats en sentit transversal traven les bigues i serveixen de base als taulons que, disposats en el mateix sentit que les bigues, tanquen el sostre."

39. Exactament, el terme que apareix en el document és *escunç*. Segons ALCOVER i MOLL, *op. cit.*, s. v., es tracta de "biaix o tall oblicu en una peça per tal de matar-ne els caires, o per ajuntar-hi una altra peça".

demostra que en el moment de subscriure el contracte encara estaven treballant.

Val a dir que, segons el contracte d'obra esmentat, l'hospital es comprometia a proporcionar a Antoni Fàbregues la fusta, els claus i tot allò necessari per al cobriment, mentre que els jornals dels ajudants que havia de menester anaven al seu càrrec, excepte els quatre homes, escollits entre els servents de la institució, que l'havien d'ajudar a canviar bastides i armadures, pujar talles, bigues, taules, cabirons, fer i desfer ponts, fer funcionar els ternals i, finalment, realitzar tasques relacionades amb aquestes activitats, però d'acord amb llur habilitat. Pel que fa a l'import de l'obra, l'hospital s'obligà a pagar, en tres fases, 230 florins d'or d'Aragó:⁴⁰ 100 a l'inici, 65 a la meitat del treball, i els altres 65 florins, quan s'acabés l'obra. Com a clàusula final, l'hospital i Antoni Fàbregues acorden que si entre ells es plantejava cap dubte o polèmica, acudirien a l'arbitració d'Arnau Bargués. Aquesta nova al·lusió al mestre de cases Arnau Bargués potser cal considerar-la com una prova més de la seva presència i versemblant tasca d'assessorament en la construcció.

Per conèixer el temps que Antoni Fàbregues va invertir en el cobriment de la nau hom pot orientar-se d'una manera aproximada pels pagaments que l'hospital li va fer. Així, s'escau que dels primers 100 florins d'or d'Aragó hi ha l'època datada el 2 de març de 1405,⁴¹ per tant, és plausible que iniciés la seva feina al cap de dos mesos d'haver signat el contracte. El segon, pel qual rebé 60 lliures, 13 sous i 4 diners,⁴² és del 6 de febrer de 1408. El tercer i darrer, en què li pagaren 11 lliures,⁴³ data del 29 de gener de 1409. En conclusió, doncs, el període que va des del 2 de març de 1405 fins al 29 de gener de 1409, aproximadament quatre anys, és, amb molta probabilitat, el temps que el fuster Antoni Fàbregues va invertir per cobrir l'ala de la nau de llevant que mira cap a migjorn.⁴⁴

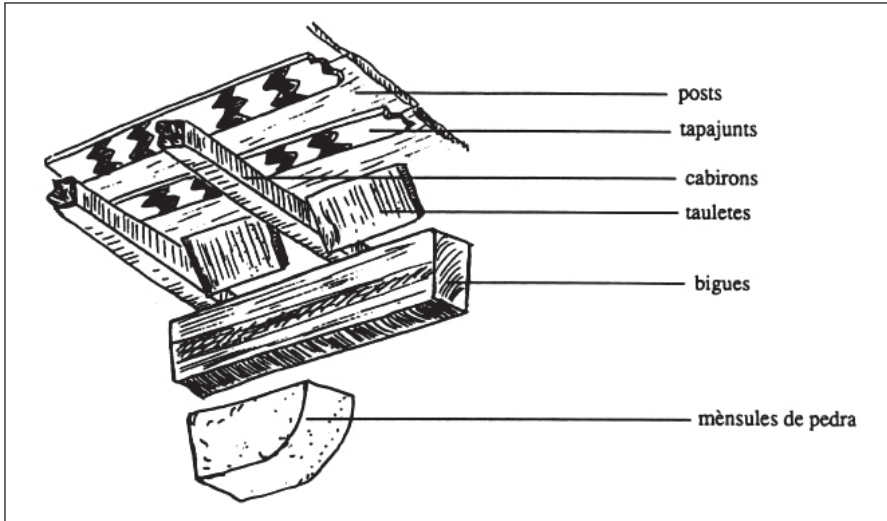
40. DANON, *op. cit.*, p. 25, interpreta erròniament el document i afirma que el fuster rebé 130 florins d'or d'Aragó.

41. Ap. doc., núm. 125.

42. Ap. doc., núm. 150.

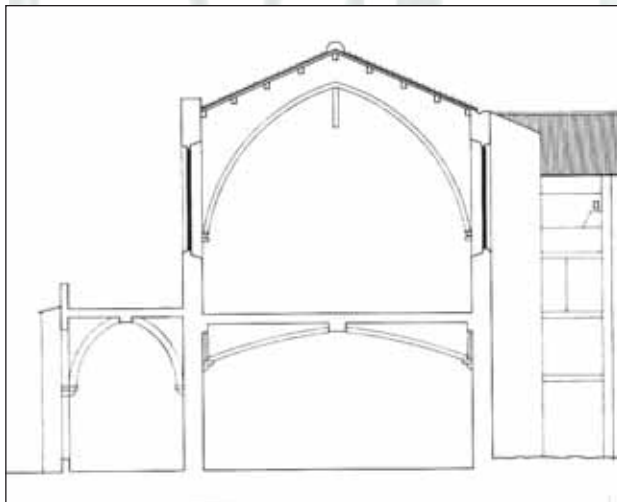
43. Ap. doc., núm. 157. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 13-14 i 42, creu que Antoni Fàbregues participà en la construcció fins al 29 de gener de 1409, data en què presuposa que la nau del carrer del Carme ja devia estar molt avançada. Amb tot, l'autor no ressalta la participació del mestre de cases Arnau Bargués com a àrbitre entre el fuster i l'hospital.

44. C. MARTINELL, "Els hospitals medievals catalans", *Pràctica Mèdica* 27, 1935, p. 125, considera que l'obra es va enllestir en deu anys i ho relaciona amb l'època del 10 de juny de 1415 (doc., núm. 220) que va signar l'obrer Garcia d'Estela, per 336 lliures i 2 sous; tanmateix, a l'època s'expressa clarament que aquesta quantitat anava destinada a

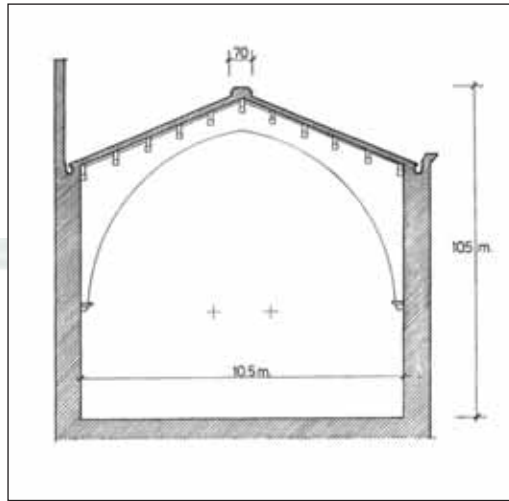
Descripció dels elements de l'embigat de fusta de la planta superior de les naus de l'Hospital de la Santa Creu, elaborat per ARCOR. 1992.

Arxiu Central del Departament de Cultura. Direcció General de Patrimoni Arquitectònic.
Expedient 50/1993: procediment de neteja a les sales de lectura de la Biblioteca de Catalunya.
Arquitecte Joan Rodon Bonet.

Detalls de les cobertes de les plantes inferior i superior de les naus de l'Hospital de la Santa Creu. Secció transversal. Escala 1:100. 1995.

Arxiu Central del Departament de Cultura. Direcció General de Patrimoni Arquitectònic. Expedient 131/1995: rehabilitació de la façana gòtica del carrer Egipcíques. Arquitecte Joan Rodon Bonet.

Detalls de la coberta de la planta superior de les naus de Hospital de la Santa Creu.

Secció transversal. Escala 1:100. 1985.

Arxiu Central del Departament de Cultura. Direcció General de Patrimoni Arquitectònic. Expedient 124/1989: projecte de restauració i reforç del forjat del dipòsit de llibres de la Biblioteca de Catalunya. Arquitecte Javier López Rey.

Tot just començada la fàbrica del nou hospital, hom veié que també era necessari construir-hi una església, a més de l'antiga capella amb tres altars que hi havia al lloc on es trobava l'hospital d'en Colom,⁴⁵ una part del qual fou aprofitada per a la construcció⁴⁶ de la

---

fer front a les despeses ocasionades pels treballs a la sala gran de l'hospital durant el 1415. Per contra, J. BASSEGODA, "L'arquitectura de l'Hospital de la Santa Creu", en *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. L'Hospital de Barcelona*, Barcelona 1971, p. 51, defensa que el 1406 fou l'any en què quedà enllestit el cobriment. GRANADOS, *op. cit.*, vol. I, p. 6, creu que entre 1401-1406 es construí la banda de llevant i la cantonada nord de l'edifici.

45. Coneixem l'existència d'aquesta capella gràcies a una concòrdia del 5 de maig de 1402 entre Guillem Carbonell, rector la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona, i els administradors de l'Hospital de la Santa Creu, reunits en el Consell de Trenta. *Vid.* J. M. Roca, "Concòrdia entre la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona i l'Hospital de la Santa Creu", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 6, 1927, p. 341-342.

46. C. MARTINELL, "Les Hôpitaux", *L'architecture gothique civile en Catalogne*, Mataró 1935, p. 54, opina que l'església fou començada al mateix temps que l'hospital, però, seguint la característica dels hospitals catalans, no s'integrà en la construcció. Per a una opinió semblant, *vid.* J. AINAUD DE LASARTE i altres, *Catálogo Monumental de España. La ciudad de Barcelona*, vol. II, Madrid 1947, p. 298; F.-P. VERRIÉ, "Obras en la antigua capilla del Hospital de la Santa Cruz", *Barcelona. Divulgación Histórica* VII, 1950,

nova església. Com a conseqüència d'això, el bisbe de Barcelona Joan Armengol autoritzà als administradors de l'hospital l'edificació d'una església, amb diversos altars i capelles, i amb el seu propi campanar, en l'indret que escollissin dintre els límits del nou hospital. Aquesta anuència episcopal molt aviat rebé l'impuls del rei Martí l'Humà, el qual, per mitjà de l'autorització dels capítols i ordinacions de la confraria de la Santa Creu, datada a Valldaura el 27 de setembre de 1405,⁴⁷ donà a conèixer el projecte de construcció. En efecte, el rei, a petició dels consellers, ordenà que a l'església que s'havia d'alçar s'edifiquessin sis capelles amb l'ordre següent: a la capçalera, l'altar major, sota la invocació de la Santa Creu; a la seva dreta, tres capelles (la primera, sota la invocació de la Santa Trinitat, la segona, sota la del Sant Esperit, i la tercera, sota la dels Sants Apòstols); a l'esquerra, les altres tres capelles (la primera, sota la invocació de la Verge Maria, la segona, sota la dels Sants Àngels, i la tercera, sota la de Tots els Sants). D'altra banda, el rei no només deixa en mans dels administradors la possibilitat de fer més capelles si les circumstàncies així ho exigien, sinó que permet que, mentre durin les obres, les misses se celebrin als altars d'alguna capella de l'hospital d'en Colom.

Quant al claustre, el primer esment de construcció no apareix fins al 6 de juny de 1406, quan el prevere Pere Cardona, prior de l'hospital, i el mestre de cases Guillem Abiell en signen la concòrdia correspo-

---

p. 55-59, és del parer, a partir de la restauració de 1947, que la capella de l'hospital s'adaptà a l'estructura d'un edifici anterior; de manera que algunes de les arcades se cegaren en aquest moment per tal de facilitar la comunicació amb les capelles laterals. *Vid.* també A. FLORENSA, "L'arquitectura civil", p. 345-346; del mateix autor, *Conservación y restauración (1954-1962)*, p. 17-18, considera que es va aprofitar la gran sala de l'hospital d'en Colom per convertir-la en capella del nou hospital; VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 16, creu que l'església s'inicià el 1401, aprofitant segurament les parets, alguns contraforts, arcs i voltes de l'antic hospital d'en Colom (segle XIII); J. BASSEGODA, "L'arquitectura de l'Hospital de la Santa Creu", *L'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau. L'Hospital de Barcelona*, Barcelona 1971, p. 51, afegeix que els treballs de l'església duraren fins al 1450. Per a J. A. ADELL, "L'Hospital de pobres de Santa Magdalena de Montblanc i l'arquitectura hospitalària medieval a Catalunya", *Acta Mediaevalia* IV, 1983, p. 243, l'església era un edifici annex i s'aprofità com a tal una nau de l'antic hospital d'en Colom; *Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històrico-Artístic de la Ciutat de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, Àrea d'Urbanisme i Obres Públiques, Servei de Protecció del Patrimoni Monumental, Barcelona 1987, p. 225-226; J. E. HERNÁNDEZ i altres, *Arquitectura de Barcelona. Guia*, Barcelona 1989, p. 99-101; *Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya*, Barcelona 1990, p. 61-62; GRANADOS, *op. cit.*, vol. I, p. 19, és del parer que s'aprofitaren les antigues estructures de l'hospital d'en Colom per bastir-hi la nova capella gòtica.

47. Ap. doc., núm. 138.

nent.⁴⁸ Val a dir que el mateix dia de la signatura de la concòrdia es va resoldre el contracte de l'obra,⁴⁹ bo i establint la pena de 25 lliures en cas que alguna de les parts l'incomplís.⁵⁰

El contingut d'aquest contracte és força interessant des del punt de vista arquitectònic, puix que descriu amb absoluta precisió la disposició dels elements principals del claustre. Si hem de fer cas dels mots de la primera clàusula⁵¹ d'aquest document, sembla ser que ja s'havia començat a plantejar l'aixecament d'algun pilar, de manera que els deu que s'havien de construir s'hagueren d'ajustar a l'arrencada existent. Cada pilar havia de tenir, fins als capitells, sis filades de pedra juxtaposades horitzontalment. A la filada corresponent als capitells, n'hi havia d'haver dos de decorats amb fulles,⁵² i tres represes; tot seguit, una filada d'entaulament a l'entorn del pilar, tres filades de sarges⁵³ i, sobre les sarges, sis filades de pedra. S'hi havien de posar també sis permòdols. El total d'arcs apuntats, d'acord amb el nombre de pilars, havia d'ésser de deu. Pel que fa als nervis de les voltes que donaven al dormitori, havien de morir a la paret acabats, a la part inferior, per permòdols amb una represa vers el claustre i dos entaulaments, mentre

---

48. Ap. doc., núm. 141. C. MARTINELL, "Les Hôpitaux", p. 61, més aviat pensa que el claustre, al començament, no havia estat previst i que ha de correspondre a una segona campanya de treball; DANON, *op. cit.*, p. 24, opina que el claustre no sembla correspondre a la primera fase de l'obra; N. DE DALMASES, "Arquitectura gòtica civil", *Ars Cataloniae. Urbanisme, arquitectura civil i industrial*, vol. III, Barcelona 1998, p. 151, afirma que el claustre degué formar part d'una segona campanya constructiva.

49. Ap. doc., núm. 142. Atès que l'original ha desaparegut, cal destacar que aquest document només el coneixem per la transcripció de J. M. ROCA, (1920) *Ordinacions...*, p. 131-132. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 14, 44, 47-61, també cita aquest contracte.

50. AINAUD DE LASARTE i altres, *op. cit.*, Madrid 1947, p. 298-299; BASSEGODA, *op. cit.*, p. 51, data aquest contracte el 1407 i exposa també que s'havia previst d'enllestir els treballs el 1417.

51. Ap. doc., núm. 142: "... Primerament que façen X pilars en la manera que són començats, ..."

52. A. FLORENSA, "L'arquitectura civil", p. 345-346; del mateix autor, *Conservación y restauración (1947-1953)*, p. 16, on destaca la gran qualitat de les claus de volta i apunta la possibilitat que fossin obra del germà gran de Pere Joan; CIRICI i GUMÍ, *op. cit.*, p. 32, destaquen el detall un xic retardat dels capitells esculpits amb temes figurals; P. BESARAN, "Un grup d'escultures atribuïdes a Jordi de Déu a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona", *D'Art* 14, 1988, p. 61-72, analitza els capitells dels pilars de l'ala de llevant del claustre, concretament, cinc capitells que associa directament amb l'obra de Jordi de Déu; del mateix autor, "La intervenció de Jordi de Déu a la Catedral de Barcelona", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* IV, 1990, p. 159-195; M. R. TERÉS, "L'època gòtica", *Ars Cataloniae. Escultura antiga y medieval*, vol. I, Barcelona 1997, p. 275, considera que l'empremta de Jordi de Déu, citat com a Jordi Joan, es troba en alguns elements escultòrics de l'hospital.

53. ALCOVER i MOLL, *op. cit.*, s. v.: "pedra de construcció tallada amb certa curvatura per iniciar un arc o una volta".

que el nervi dels arcs apuntats que també donava al dormitori havia de descansar sobre un mur de pedra. A la banda exterior, paral·lela a la nau, hi havia d'anar un formeret de pedra; en canvi, a la banda interior, és a dir, a la paret del dormitori, el formeret havia d'ésser de guix. Cadascuna de les voltes de les naies havia de tenir aproximadament setze peces cantoneres. Finalment, els treballs s'havien d'acabar omplint amb plementeria els pilars i les voltes dels creuers, és a dir, els espais entre les nervadures, col·locant les deu claus de volta i pavimentant, amb doble paviment, el terra dels arcs apuntats i les naies.

D'altra banda, l'hospital s'havia d'encarregar de proporcionar al mestre de cases tots els materials necessaris (pedra, calç, rajoles, guix, argila, sorra, etc.). De fet, algun d'aquests materials ja es trobava a peu d'obra. Així, per exemple, sabem que les dovelles dels arcs estaven preparades dintre la tanca reixada del pati, que les pedres cantoneres es trobaven picades al cap del claustre, i que trenta-quatre peces de pedra picada per als pilars ja estaven a punt. Igualment, l'hospital havia de tenir cura de preparar les cintres i la fusta necessària per a les bastides.

La quantitat que hom fixà per retribuir la labor de Guillem Abiell fou de 450 florins d'or d'Aragó; s'establí així mateix la periodicitat del pagament, se li havien de lliurar 90 florins cada cop que acabés dos creuers amb les corresponents voltes. Val a dir que tenim documentats sis pagaments, si bé són molt posteriors a la data del contracte, la qual cosa fa pensar que tal vegada es produïren altres pagaments dels quals no tenim notícia, o bé que en realitat les obres començaren molt més tard d'aquesta data, en una segona fase d'alçament que podria situar-se vers el 1411, atès que els primers pagaments són de l'1 d'octubre de 1412 (d'una banda, 50 florins d'or d'Aragó, ço és, 27 lliures i 10 sous, d'acord amb un albarà del 12 de setembre de 1411;⁵⁴ de l'altra, 10 lliures i 19 sous per setze jornals d'ell mateix esmerçats a l'obra de l'hospital —sense més concreció— i per vint-i-cinc jornals més realitzats per Pere Gabiol i un bordet⁵⁵ que, segons els documents, tenia a càrrec Guillem Abiell). Atenent a l'albarà del 21 de novembre de 1411,⁵⁶ els van pagar a raó de 6 sous per jornal.

La tercera liquidació és del 2 de gener de 1413,⁵⁷ en la qual l'hospital li entrega 50 sous per raó de l'obra feta.

54. Ap. doc., núm. 186.

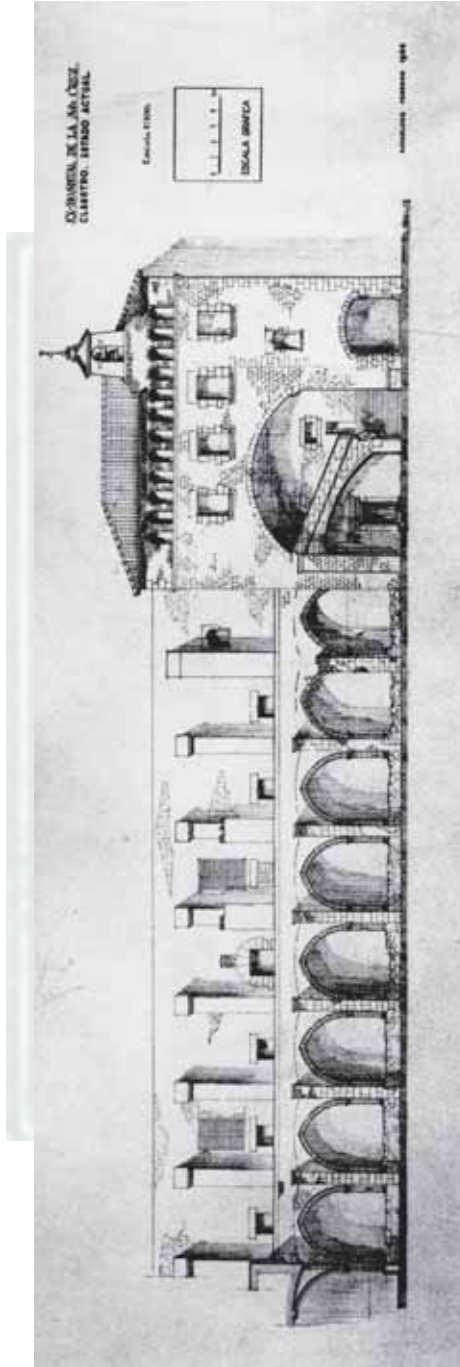
55. Segurament es tracta de l'esclau anomenat Joan.

56. Ap. doc., núm. 187.

57. Ap. doc., núm. 188.

Claustre de l'ala de llevant de l'Hospital de la Santa Creu.
Institut Amatller d'Art Hispànic de Barcelona. Arxiu Mas. Mòbil Ariel-64. Negatiu b/n.
Fotògraf Ramon Calvet Roig. 1969.

Alçat del claustre de l'ala de llevant de l'Hospital de la Santa Creu. Recopilació realitzada per Salvador Tarragó per al treball "Edificis del Centre Històric de Barcelona", *circa* 1973. Signatura C 55/Hospital de la Santa Creu.

Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Barcelona.

El quart pagament és del 12 de febrer de 1413,⁵⁸ en el qual l'hospital li paga en numerari, 76 lliures, 9 sous i 4 diners, i una altra part amb un censal.

La cinquena liquidació és del 25 de març de 1414,⁵⁹ en la qual l'Hospital li entrega 17 lliures i 19 sous pel seu treball i pel dels seus socis.⁶⁰ Cal reconèixer que aquest pagament té una vàlua sense parió, ja que recull detalladament els salaris de cadascun dels mestres de cases, manobres, etc. En conseqüència, sabem que el jornal d'un mestre de cases era de 4 sous i 6 diners, de manera que Guillem Abiell, per nou jornals, rebé 40 sous i 6 diners; Bernat Estrany, per un jornal, 4 sous i 6 diners; Bartomeu sa Mora, per vuit jornals, 36 sous; Miquel Riugall, per set jornals, 31 sous i 6 diners; Guillem Roure, per vuit jornals, 36 sous; Pericó, per tres jornals, 13 sous i 6 diners; Bartomeu Rainers, per tres jornals, 13 sous i 6 diners; Jaume Cabrer, per tres jornals, la mateixa quantitat. Pel que fa als manobres, la remuneració presenta més fluctuacions: Joan de Lisbona, per vuit jornals, rep 32 sous, a raó de 4 sous per jornal; Joan Bartomeu, per onze jornals, 38 sous i 6 diners, a raó de 3 sous i 6 diners per jornal; Rodrigo, per setze dies de treball, 48 sous, a raó de 3 sous per jornal; Antoni, servent de Guillem Abiell, per vuit jornals, 24 sous, a raó de 3 sous per jornal; l'esclau de Guillem Abiell, dit Joan, per dos jornals, 7 sous, a raó de 3 sous i 6 diners; Pere Serra, per tres jornals, 9 sous, a raó de 3 sous per jornal, i Joan Passallo, per vuit dies de treball, 12 sous, a raó d'1 sou i 6 diners.

58. Ap. doc., núm. 191.

59. Ap. doc., núm. 207. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 14, constata la participació de Guillem Abiell fins al 25 de març de 1414, però és reticent a pensar que el claustre estigués acabat en aquesta data; A. CIRICI, *Arquitectura gòtica catalana*, Barcelona 1968, p. 58, creu que la construcció de l'hospital fou dirigida des de 1417 per Guillem Abiell; J. AINAUD DE LASARTE, "L'esperit artístic de l'època", *L'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau*, Barcelona 1971, p. 44, exposa que el 1417 Guillem Abiell era mestre director de l'Hospital i de les esglésies del Pi, del Carme, de Montsió i de Sant Jaume; J. A. ADELL, *op. cit.*, p. 243, referma que Guillem Abiell fou el responsable de l'obra de l'hospital des del 1417.

60. DANON, *op. cit.*, p. 26 i 191, comenta que van treballar amb Guillem Abiell altres mestres de cases, sense esmentar la presència d'un servent i un esclau. A més a més, cita un document inacabat del 18 de setembre de 1425 on apareix el nom de Guillem Abril, el qual, segons la seva opinió, s'ha d'identificar amb Guillem Abiell, cf. AHSCSP, Joan TORRÓ, *Capibrevium negociorum hospitalis Sancte Crucis Barchinone ... quod est in ordine decimi octavi*, f. 162r. Tanmateix, aquesta vinculació no té cap fonament, atès que Guillem Abiell morí el 1420 a Palerm (Sicília), *vid.* RAFOLS, *op. cit.*, vol. I, p. 16.

El sisè i darrer pagament, datat el 19 de maig de 1414,⁶¹ en realitat no pertany a aquesta obra, sinó que correspon a quatre jornals esmerçats en la reparació del portal de l'església de l'hospital de Santa Margarida o dels Mesells.⁶²

Del 1408 al 1412 cal suposar que els treballs de construcció prosseguien a bon ritme, si més no això és el que es desprèn de les contínues adquisicions de material. El 7 de febrer de 1408, els administradors de l'hospital lliuren al rajoler Domènec Sanç 54 lliures, 18 sous i 6 diners que restaven d'una adquisició de calç i rajoles.⁶³ El 25 de maig d'aquest mateix any,⁶⁴ el mestre de cases Pere Salgueda aporta vuitanta-sis filades de pedra cantonera; per un primer lliurament de cinquanta-vuit filades, el prior Pere Cardona promet pagar-li 14 lliures, a raó de 5 sous per cada filada, i per un segon lliurament, de vint-i-vuit cantoneres, 8 lliures, 10 sous i 6 diners, de manera que realment el 22 de maig de 1409 Pere Salgueda rep 7 lliures⁶⁵ de la primera entrega i l'import total de la segona, i el 29 de maig de 1410, les 7 lliures restants⁶⁶ de la primera. El 27 d'octubre de 1408 el rajoler Pere Tranyer torna a subministrar calç, rajoles i teules,⁶⁷ per les quals li paguen 6 lliures i 3 sous. El 31 d'agost de 1410, el rajoler Domènec Sanç percep 12 lliures, 13 sous i 4 diners que l'hospital li devia per calç i rajoles destinades a pavimentar el pati situat davant de la sala on residien els nens de

61. Ap. doc., núm. 209. DANON, *op. cit.*, p. 25-26, dona la referència d'un pagament a Guillem Abiell que es troba en el fol. 119v del Manual IV de Joan Torró, però la seva interpretació va una mica foraviada atès que el relaciona amb treballs a l'hospital.

62. Amb relació a aquesta i altres obres de reparació de l'hospital de Santa Margarida, coneixem, sobretot a través de cartes de pagament, la participació de diversos personatges: època del fuster Pere Dianet, del 21 maig de 1414 (doc. núm. 211), època del ferrer Joan Barrall, del 22 de maig de 1414 (doc. núm. 212), època del rajoler Pere Gomar, del 14 d'abril de 1498 (doc. núm. 288) —DANON, *op. cit.*, p. 28, transcriu erròniament el nom per Pere Forner i el relaciona amb l'Hospital de la Santa Creu—, apòca de la vídua del rajoler Ferran de Medina (doc. núm. 289), època de Caterina, vídua del rajoler Joan Ribot (doc. núm. 290), època del mestre de cases Pau Mateu per material i obres que van fer a la cambra de dones ell mateix, el mestre de cases Damià Parés, dos manobres i un servent seu (doc. núm. 291), època del fuster Joan Clusa (doc. núm. 292) i època del fuster Joan Clusa i els seus col·laboradors, Salvador Vilarich, Climent Batlle i el fill de Joan Clusa, del 16 de desembre de 1504 (doc. núm. 298). D'altra banda, amb referència a les obres realitzades en una casa que l'hospital de Santa Margarida tenia al carrer d'en Copons, el 20 de desembre de 1498 el fuster Climent Batlle va rebre 12 lliures, 16 sous i 4 diners per l'aportació de llates, bigues i cabirons.

63. Ap. doc., núm. 151.

64. Ap. doc., núm. 153.

65. Ap. doc., núm. 160. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 14, considera que quan es féu aquest subministrament la nau del carrer del Carme estava molt avançada.

66. Ap. doc., núm. 165.

67. Ap. doc., núm. 156.

l'hospital, i també per fer els safarejos.⁶⁸ El 29 de setembre de 1410, l'arener Joan de Puig rep 11 sous per argila i sorra.⁶⁹

Per les al·lusions que apareixen en un document que conté una prometença del moler Bernat Ponç,⁷⁰ sembla que els talls de pedra que l'hospital explotava a Montjuïc es trobaven a ple rendiment vers el 1409. Efectivament, el 3 d'abril Bernat Ponç promet al prior Pere Cardona que li deixarà un obrer durant trenta dies feiners per extreure pedra, sempre que l'hospital li proporcioni les eines necessàries, i un altre obrer, durant vint-i-quatre dies feiners, per treballar dins l'hospital. Aquest oferiment pretenia compensar les despeses fetes per un esclau seu, anomenat Miquel, a l'hospital.

A finals del 1410, a excepció de les estores que ven el mercader Joan Serradell a l'hospital per 4 lliures, 5 sous i 3 diners,⁷¹ dels jornals, fustes i trunyes⁷² que hi esmerça el fuster Pere Dianet, pels quals el 23 de desembre⁷³ li paguen 18 lliures i 7 diners, i de la palla que forneix el rajoler Domènec Sanç el mes de novembre,⁷⁴ per la qual rep 8 lliures i 5 sous el 29 de gener de 1411,⁷⁵ sens dubte les dues notícies més destacades són la que fa referència a l'existència del celler, construït probablement als inicis de l'obra, i als treballs de cobriment de la teulada. En aquest sentit, el 22 de desembre de 1410,⁷⁶ el boter Joan Busquets cobra 27 sous i 6 diners per diversos jornals realitzats al celler de l'hospital per tal d'adobar dos cups i dues tramosteres. Quant al cobriment de la part de la teulada de la nau de llevant que ja havia embigat el fuster Antoni Fàbregues, el 23 de desembre⁷⁷ de l'any esmentat, el mestre de cases Guerau Vanover s'encarrega de col·locar-hi tres-centes teules, per les quals percep 36 sous, a més a més de 41 sous i 6 diners en concepte de jornals.

68. Ap. doc., núm. 166.

69. Ap. doc., núm. 170.

70. Ap. doc., núm. 159. DANON, *op. cit.*, p. 26, transcriu el nom com a Bernat Ponsa i no dóna la data exacta del document.

71. Ap. doc., núm. 174.

72. ALCOVER i MOLL, *op. cit.*, s. v.: "conjunt de fils, fibres, crins o altres peces llargueres, entreteixides a manera d'una trena de cabells."

73. Ap. doc., núm. 176.

74. Ap. doc., núm. 180.

75. El dia anterior, aquest rajoler rebé 7 lliures i 13 sous pel subministrament de calç i rajoles que el difunt Joan de Girona li devia per obres fetes a casa seva (doc. núm. 179), de la mateixa manera que l'arener Pere Miquel va percebre 33 sous per la sorra que hi va portar (doc. núm. 178). Amb relació a aquesta casa de Joan de Girona, el 2 de novembre de 1410 el fuster Joan Galí, que el 31 de juliol d'aquest mateix any havia rebut 100 sous del llegat testamentari de Joan de Girona (doc. núm. 182), també hi va esmerçar alguns jornals pels quals li pagaren 35 sous (doc. núm. 171).

76. Ap. doc., núm. 175.

77. Ap. doc., núm. 177.

Vers el 1412, atès que s'hi treballava sense interrupció, certes parts del nou hospital es trobaven ja en una fase molt avançada, almenys això és el que es pot deduir del fet que el cortiner Joan Basteller confeccioni, amb les anelles i filferros de subjecció escaients, una cortina de colors per a l'altar major⁷⁸ de l'edifici. Es tracta, al cap i a la fi, d'un element decoratiu pel qual, el 30 d'agost de 1412,⁷⁹ cobra 13 lliures, 13 sous i 6 diners.

El 28 de novembre de 1412 tingué lloc la visita a Barcelona de Ferran d'Antequera, declarat rei el 28 de juny de 1412⁸⁰ —l'endemà fou la reina Elionor d'Alburquerque qui la repetí. És possible que aquesta estada anés acompanyada d'una visita a l'hospital, de manera que els administradors haurien encarregat al perpunter Ponç Colomer⁸¹ la confecció i la pintura d'un entremès, que pujà a 200 florins d'or d'Aragó, els quals se li entreguen el 3 de febrer de 1413⁸² a través del mestre de cases Guillem Abiell. Certament, la vinguda dels reis a Barcelona potser tingué un altre significat respecte a l'hospital, fins al punt que podria marcar una fita important en el procés constructiu com, per exemple, la de l'acabament de l'ala meridional de la nau de llevant.⁸³ A més a més, la reiterada presència de fusters en treballs a l'interior de les naus o en obres de reforma que es produeixen a partir d'aquest moment, juntament amb el lliurament de diners (55 lliures,⁸⁴ el 17 de juliol de 1413, i 27 lliures i 10 sous,⁸⁵ el 5 d'agost de 1413) que fan els administradors a Garcia d'Estela, obrer⁸⁶ de l'hospital, a fi de sufragar

78. A les sales de malalts hi havia un altar perquè els convalescents poguessin assistir als actes religiosos sense sortir del llit.

79. Ap. doc., núm. 185. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 17, dona també la notícia, però sense indicar la data exacta del document.

80. BRUNIQUEUR, *op. cit.*, vol. I, p. 236.

81. J. YARZA, "Artista-artesano en el gótico catalán", *Lambard. Estudios d'Art Medieval*, vol. III, 1987, p. 36, opina que el pintor Ponç Colomer fou un artista modest. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 15, transcriu de manera incorrecta "Poncino Colomeru, terpmeterius".

82. Ap. doc., núm. 189.

83. DANON, *op. cit.*, p. 27, afirma erròniament que la visita dels reis a Barcelona tingué lloc el 1410, d'on interpreta que ja s'havia acabat la primera part de la nau de llevant i quasi la meitat de la nau septentrional.

84. Ap. doc., núm. 193.

85. Ap. doc., núm. 194.

86. J. M. ROCA, *Ordinacions*, p. 35-37. Les Ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu defineixen l'ofici d'obrer de la manera següent: "... càrrech e comissió de administrar e fer totes les obres que en lo dit hospital en qualsevol manera se hauran fer ... Entès emperò, quen les compres que farà en gros, axí de pedra, calç, raiola, fusta, com daltres coses grosses, entrevenga lo dit scrivà de ració per ço que aquell haia clara notícia dels preus que costaran e que daquelles, sens scrúpol negú, puxa fer albarà e albarans dreçant aquells al dit reebedor e que frau en alguna manera no si puxa cometre.

despeses puntuals, possiblement s'explica pel fet que vers el 1413 el nou hospital, si més no la nau de llevant, ja havia entrat en funcionament, per bé que encara calia culminar els treballs de l'ala septentrional i de l'ala de la de llevant contigua a aquesta. Així, el 12 de febrer, el fuster Pere Dianet⁸⁷ rep 40 lliures de les 78 lliures i 15 sous que l'hospital li devia per uns jornals i unes fustes que va aportar a l'obra;⁸⁸ el 17 d'abril,⁸⁹ l'hospital paga a aquest mateix fuster 10 lliures, 5 sous i 3 diners pels jornals, claus i fustes que havia esmerçat en la construcció del guarda-roba, el qual apareix esmentat posteriorment a les ordinations de l'Hospital del 1417;⁹⁰ el 5 d'agost, Pere Dianet percep novament 58 sous per vint-i-nou puntals, a raó de 2 sous per puntal.⁹¹

Quan a la darrerria de 1413 una part de l'hospital podia ja acollir malalts, es va començar a construir la farmàcia,⁹² la qual cosa s'aconseguí gràcies a la generositat d'un ciutadà de Barcelona, Francesc Adrover,⁹³ que aleshores es trobava convalescent allà mateix; així, l'11 d'octubre fa donació d'una casa que tenia al carrer d'en Roca perquè el seu preu fos destinat a la construcció de la farmàcia; un mes més tard, el 25 de novembre,⁹⁴ els treballs ja s'havien iniciat perquè el fuster Pere Dianet rep 23 lliures i 11 sous per un jornal i unes fustes que hi havia esmerçat. Endemés, a les ordinations del 1417 es fa explícit que aquesta dependència ja està construïda.⁹⁵

Més avant lo dit obrer sia tingut pagar los loguers als mestres, axí de pedra com de fusta, als manobres e altres qualsevol qui treballaran en e per les dites obres, present l'escrivà de ració dessudat, axí e en aquesta forma ço és, quel dit obrer faça tots els pagaments als dits mestres e obres...".

87. Ap. doc., núm. 184. Amb relació al fuster Pere Dianet, el 27 d'agost de 1412 li van pagar 13 lliures per fer de nou una sènia a l'hort de Sant Mateu, propietat de l'Hospital de la Santa Creu.

88. Ap. doc., núm. 190.

89. Ap. doc., núm. 192. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 16.

90. J. M. ROCA, *Ordinations*, p. 19.

91. Ap. doc., núm. 195.

92. Val a dir que, a partir d'un document la data del qual oscil·la entre 1425 i 1431, sabem que l'hospital disposava d'una especieria situada darrere mateix de les seves parets, la qual donava al carrer d'en Cervelló (doc. núm. 236).

93. Ap. doc., núm. 197. Vegeu pàg. 15, nota 19. DANON, *op. cit.*, p. 113, transcriu "Francesc Adroer". D'altra banda, afirma que aquesta donació es féu quan era apotecari Pere Sala, però això no és exacte, atès que no fou fins al 23 de març de 1414 que Pere Sala va rebre 11 lliures pel càrrec d'apotecari de l'hospital. (cf. AHSCSP, Joan TORRÓ, *Manuale quartum negotiorum hospitalis Sancte Crucis Barchinone*, fol. 112v). L'autor dóna la referència de dues èpoques a favor de l'apotecari Guillem Sabet, una de 1404 i l'altra de 1406; en aquesta darrera hi ha un error de transcripció: l'apotecari va rebre 63 florins d'or d'Aragó, 3 sous i 8 diners pel seu salari corresponent a un any i set mesos d'exercici (cf. AHSCSP, Joan TORRÓ, *...manuale secundum...*, fol. 89r).

94. Ap. doc., núm. 198.

95. J. M. ROCA, *Ordinations*, p. 33. DANON, *op. cit.*, p. 113, reproduïx una part del document transcrit per Roca.

L'any 1414, encara en ple tràfec constructiu, es dugué a terme la reparació i el canvi dels llits de la sala de les dones, probablement perquè s'havia aprofitat mobiliari procedent d'algun dels hospitals fusionats. A fi i efecte de fer front a les despeses que això ocasionà, el 20 de març⁹⁶ Garcia d'Estela percep 100⁹⁷ lliures que el prevere Antoni Oliver, receptor de l'hospital, havia dipositat a la taula de canvi de Barcelona. Això permet, dos dies després, poder pagar al fuster Francesc Colomer 8 lliures i 11 sous distribuïts de la manera següent:⁹⁸ 5 lliures i 18 sous per dues fustes quarantenes amb les quals es van fer els llits de les dones, 30 sous per serrar-les, 20 sous per deu llates que es van utilitzar en la confecció dels peus dels llits, 3 sous per un cabiró que va servir per fer el batedor de la porta que donava davant del monestir de Santa Maria de Carme. Així mateix,⁹⁹ Garcia d'Estela pot liquidar al guixaire Gabriel Sabater 90 sous per 30 quintars de guix, a raó de 3 sous el quintar.

En les reformes de la sala de les dones hi van participar també altres fusters. Pere Dianet, que ja havia intervingut en els treballs de la farmàcia, percep, el 23 de març de 1414, dos pagaments: el primer, de 15 lliures de les 25 que l'hospital li devia d'ençà que el prevere Pere Cardona n'era l'administrador,¹⁰⁰ i el segon, de 10 lliures, 12 sous i 6 diners,¹⁰¹ per divuit jornals seus i dels seus servents que havien treballat en aquesta reparació, a raó de 4 sous el jornal de Pere Dianet i de 3 sous el dels servents; també rep 6 sous i 6 diners per tres llits, i 7 lliures i 3 sous per setze bancs de llit. El 25 de març, Bartomeu Fuster cobra un total de 8 lliures, 11 sous i 8 diners distribuïts de la manera següent:¹⁰² 4 lliures i 1 sou per divuit dies de polir i ribotar els llits de les dones, a raó de 4 sous i 6 diners per dia; 2 lliures i 8 sous per setze jornals realitzats per Antoni, que residia amb Bartomeu Fuster, a raó de 3 sous el jornal; 1 lliura i 16 sous per dotze jornals del fuster Bartomeu Barrida, a raó de 3 sous el jornal; 4 sous i 8 diners per dues llates que va adquirir per fer peus de llit, i 2 sous pels claus.

Quan els mestres de cases enllestiren els treballs de l'ala meridional de la sala gran o de llevant, continuà la construcció de les voltes que

96. Ap. doc., núm. 199.

97. A més a més d'aquestes 100 lliures, Garcia d'Estela va rebre d'Antoni Oliver 11 lliures, 7 sous i 9 diners, i del notari Pere Agramunt, que havia estat procurador de l'hospital, 11 lliures, quantitats destinades igualment a pagar les reformes de la sala de les dones (doc. núm. 208).

98. Ap. doc., núm. 200.

99. Ap. doc., núm. 201.

100. Ap. doc., núm. 202.

101. Ap. doc., núm. 203.

102. Ap. doc., núm. 206.

restaven d'aquesta ala i de la nau septentrional. Per tant, hem d'entendre que ambdues naus degueren quedar completament cobertes entre 1416 i 1417, atès que, per a l'armadura de les voltes, el 3 de juny de 1414¹⁰³ paguen al fuster Bartomeu Palomeres 55 sous, preu que incloïa també quatre fustes de pi.

Exceptuant aquestes obres de cobriment de les naus, de les quals no hi ha cap referència explícita durant aquests anys, val a dir que a partir de 1414 la majoria de notícies relacionades amb la construcció gairebé sempre parlen del que podríem anomenar acabats, és a dir, de treballs d'arranjament, de col·locació d'elements decoratius, de pavimentació, dels materials emprats, etc. En aquest sentit, el 24 de març tenen lloc dos pagaments per subministrament de material. Un, al rajoler Domènec Sanç,¹⁰⁴ per l'import de 10 lliures i 4 sous distribuïts de la manera següent: 9 lliures i 8 sous per noranta-quatre quarteres de calç, a raó de 2 sous la quartera, i 36 sous per sis-centes rajoles de paviment, a raó de 60 sous el miler; l'altre, al rajoler Oliver Bretó,¹⁰⁵ d'un valor de 36 sous per divuit quarteres de calç, a raó de 2 sous la quartera.

El 19 de maig de 1414, el picapedrer Berenguer Samuntà¹⁰⁶ rep 20 sous per tres claus de volta destinades amb molta probabilitat al claustre. No es tracta, doncs, com afirma Vilarrubias,¹⁰⁷ de la nau del carrer del Carme, perquè aleshores encara estava en procés de construcció. Sembla que dues d'aquestes tres claus de pedra les va treballar l'escultor Llorenç Reixac,¹⁰⁸ en les quals va representar i va pintar les imatges de sant Pere i de sant Pau, treball pel qual rep 33 sous el 9 de juliol de 1414.

103. Ap. doc., núm. 213. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 14, dóna una referència incorrecta, perquè no es troba al fol. 14v, sinó al 121v. Fins i tot arriba a plantejar l'acabament de la nau del carrer del Carme a partir d'aquesta i de dues èpoques més, datades el 19 de maig i el 9 de juliol de 1414, en les quals es parla del pagament d'unes claus de volta.

104. Ap. doc., núm. 204.

105. Ap. doc., núm. 205.

106. Ap. doc., núm. 210. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 14 i 43, situa, de manera equivocada, la data d'aquesta època al 31 de maig de 1414 i dóna una referència incorrecta, ja que no es troba al fol. 14v, sinó al 119v. DANON, *op. cit.*, p. 26, no esmenta la data del document.

107. *Id. infra*, nota 103.

108. Ap. doc., núm. 215. M. R. TERÉS, "Llorenç Reixac, escultor de la Catedral de Barcelona", *Lamard. Estudis d'Art Medieval VIII*, 1987, p. 171-181, creu que Llorenç Reixac era més aviat un escultor decoratiu que no va assolir un prestigi gaire destacat en el camp de la gran estatuària.

Durant el 1415 continua el subministrament de materials de construcció, fonamentalment rajoles, guix, i calç, de la qual cosa es pot deduir que una bona part dels esforços anaven adreçats a la pavimentació. Així, el 10 de gener,¹⁰⁹ el rajoler Domènec Sanç aporta de nou, per un valor de 18 lliures, cinc mil rajoles de paviment, a raó de 60 sous el miler, i trenta-sis quarteres de calç, a raó de 20 diners la quartera; el 21 de gener,¹¹⁰ Valença, vídua del rajoler Joan Ferran, percep 12 lliures, 9 sous i 2 diners repartits de la manera següent: 6 lliures i 11 sous per dues mil quatre-cents rajoles, a raó de 5 sous el miler, i les restants 5 lliures, 17 sous i 2 diners per setanta-quatre quarteres de calç, a raó de 19 diners la quartera; el 26 de gener,¹¹¹ el rajoler Bartomeu Cebrià proporciona dues mil rajoles, per les quals rep 5 lliures i 10 sous, a raó de 60 sous el miler, i setanta quarteres de calç, per les quals li paguen 5 lliures, 10 sous i 10 diners, a raó de 19 diners la quartera, de manera que en total cobra 11 lliures i 10 diners; l'1 d'agost,¹¹² Bernat Corts,¹¹³ de la parròquia de Santa Maria de Badalona, subministra sis-cents quintars de guix, valorats en 15 lliures, a raó de 6 diners el quintar. Cal dir que aquest guix procedia de la vora del mar, al peu de la muntanya de Montgat, i que es lliurà de la manera següent: seixanta o setanta quintars a l'agost i la resta al setembre.

Per tal de fer front a les despeses derivades de la darrera fase de construcció de la nau de llevant, el 10 de juny de 1415,¹¹⁴ es lliuren a Garcia d'Estela, com a obrer de l'hospital, 336 lliures i 2 sous, si bé 27 lliures i 10 sous ja se li havien avançat el 21 de novembre proppassat. Curiosament, coneixem la procedència d'aquests diners: 55 lliures, de la donació que féu l'espardenyer Domènec Company; 11 sous, de la donació de Miquel de Bosch; 55 lliures, de la donació de Pere de

109. Ap. doc., núm. 216. DANON, *op. cit.*, p. 27, dóna una referència errònia, ja que el document no es troba al Manual I de Joan Torró, sinó al IV. Endemés, no solament deixa d'esmentar que el subministrament també inclou calç, ans encara que hi ha cinc èpoques més de Domènec Sanç amb relació a vendes de materials, *cf.* Ap. doc., núm. 151, 166, 179, 180 i 204.

110. Ap. doc., núm. 217.

111. Ap. doc., núm. 218. DANON, *op. cit.*, p. 27, no ha interpretat bé el document perquè diu que el rajoler rep 11 lliures i 10 sous.

112. Ap. doc., núm. 221. DANON, *op. cit.*, p. 27, parla erròniament de seixanta quintars de guix.

113. Val la pena recordar que el 9 d'octubre de 1403 (doc. núm. 85) Bernat Corts i el seu fill Jaume perceberen 8 lliures i 5 sous en concepte de comanda dipòsit, si bé desconeixem de què es tractava; tanmateix, fou cancel·lada per voluntat de l'hospital i d'ell mateix el 2 d'agost de 1406. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 12 i DANON, *op. cit.*, p. 27, no fan cap comentari sobre la cancel·lació.

114. Ap. doc., núm. 220. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 11-12.

Xandona, altrament dit el Gall, que havia mort a l'hospital; 41 lliures i 5 sous, per una esclava que fou de Pere de Xandona i que l'hospital va vendre; 116 lliures i 16 sous, per una casa de Pere de Xandona; finalment, 40 lliures que donà Joan Bosc.

Segona etapa (1416-1445)

De la circumstància que no s'hagin conservat els protocols notarials corresponents als períodes 1421-1424 i 1432-1437¹¹⁵ se'n deriven serioses dificultats a l'hora de conèixer quins esdeveniments d'interès es produïren des que el nou edifici disposà de sales condicionades per acollir malalts. En efecte, des de la segona meitat de 1415 fins al 10 de juliol de 1425, ara per ara no hi ha cap notícia referent a l'obra de l'hospital; en aquesta data concreta,¹¹⁶ el fuster Pere Dianet rep 7 lliures i 17 sous dels 556 sous i 4 diners que li devien de quan Bernat sa Carrera era receptor i distribuïdor de l'hospital, segons consta en un albarà de Miquel ses Blades, escrivà de ració del centre, del 31 de setembre de 1423, però ignorem per quin concepte. Tres anys després, les referències que trobem no al·ludeixen a l'obra en si, sinó a objectes afaïçonats i peces d'orfebreria destinats a usos quotidians o religiosos. Així, el 17 de juliol de 1428 paguen al fuster Joan Frau 59 sous i 6 diners per fer una caixa instituïda novament per guardar-hi diners,¹¹⁷ que va ornamentar el pintor Joan Materes.¹¹⁸ El mateix dia, el ferrer Lluís de Puig cobra 30 sous per fer dotze cadenats, amb les seves claus i bagues, per a dotze caps de fusta noves que s'havien de lliurar als aseptadors de l'hospital.¹¹⁹ El 4 de setembre d'aquest mateix any,¹²⁰ l'argenter Marc Canyes¹²¹ rep 16 marcs d'argent per fer una creu per a la pròxima Pasqua; 161 lliures i 3 diners per fer un bací d'argent destinat a recaptar, amb un pes equivalent a 1 marc i mitja unça i 6 argents, a raó de 115 sous el marc; llavors també una custòdia d'argent de 5 marcs, 2 unces i mitja i 6 argents, a raó de 8 lliures el marc, una capsa per guardar les hòsties amb tres esmalts, i dos canadelles d'argent d'1 marc, 7 unces i 6 argents, a raó de 8 lliures

115. *Vid.* p. 89.

116. Ap. doc., núm. 227.

117. Ap. doc., núm. 229.

118. Per aquesta feina va percebre 52 sous i 6 diners.

119. Ap. doc., núm. 230.

120. Ap. doc., núm. 232.

121. N. DE DALMASES, *Orfebreria*, p. 98-109. Marc Canyes, mestre de Bernat Llopart, era un argenter barceloní força destacat. De la seva obra es conserven el reliquiari de la Santa Espina de la Seu de Barcelona de 1435 i els bordons de Sant Joan de les Abadesses de 1415. L'autora ha documentat obra seva entre 1399 i 1436.

el marc. Nogensmenys, el document que conté tota aquesta informació fou cancel·lat per voluntat del procurador de l'hospital Gaspar Olzina el 23 de desembre de 1429.

De la darrerria de 1430 i de principi de 1431 hi ha documentat un seguit de pagaments pel subministrament de materials de construcció (guix, fusta, teules, rajoles, calç), per bé que les dades que se'n desprenen són molt poc precises per poder deduir si s'estava realitzant algun treball concret; ans al contrari, les hem de centrar enmig d'una dinàmica constructiva que encara havia de durar molts més anys. Els pagaments esmentats es fan a Maria, vídua del fuster Arnau Sala, en concepte de guix i per un valor de 30 sous;¹²² al fuster Rafael Colomer, el qual, el 30 de gener de 1431,¹²³ percep 6 lliures i 8 sous d'una quantitat major que l'hospital li devia en concepte de fusta que havia aportat quan el prevere Joan Brunet n'era prior; i al rajoler Bartomeu Cebrià,¹²⁴ al qual se li devien 14 sous i 5 diners per calç, teules i rajoles d'ençà que Joan Brunet havia estat prior de l'hospital.

L'església de l'hospital, que s'havia començat al mateix temps que aquest i que havia aprofitat una nau de l'antic hospital d'en Colom —raó per la qual es trobava una mica allunyada de les sales dels malalts—, devia estar gairebé enllestida vers el 1440, de manera que segurament només restaven els elements ornamentals de l'interior. Davant aquestes mancances, el 22 d'octubre de 1442¹²⁵ Pere de Coll, metge de l'hospital, per tal de redimir els seus pecats, va concedir als administradors 150 lliures que havien de destinar a sufragar les despeses derivades de la realització del retaule de l'altar major sota la invocació de la Santa Creu. A més a més d'aquestes 150 lliures, donà¹²⁶ 187 lliures, 4 sous i 1 diner que li devia Beatriu de Tous, vídua del cavaller Bernat de Tous i filla del cavaller Francesc de Vilanova.

Arran d'aquesta generosa aportació, el 29 de novembre de 1443 els administradors signaren la concòrdia amb els pintors Pere Terrés i Francesc Vergós,¹²⁷ els quals s'encarregaren de dur a terme l'esmentat

122. Ap. doc., núm. 233. L'època data del 22 de desembre de 1430.

123. Ap. doc., núm. 234.

124. Ap. doc., núm. 235. Aquest pagament tingué lloc l'1 de febrer de 1431.

125. Ap. doc., núm. 241.

126. Ap. doc., núm. 242 i 243. Signà aquesta donació el 15 de novembre de 1442.

127. J. M. GUDIOL, "Pintura gòtica", *Ars Hispaniae, Historia universal del Arte Hispánico*, vol. IX, Madrid 1955, p. 282-287, fa el seguiment de la família dels pintors Vergós, Jaume i Francesc, però no comenta l'obra de Francesc Vergós, tot i que exposa la problemàtica que es planteja a l'hora d'identificar les obres atribuïdes a cadascun dels membres d'aquesta família; A. CRICI, *La pintura catalana*, Palma de Mallorca 1959, vol. I, p. 159, destaca com a característica de l'obrador dels Vergós la direcció gairebé

retaula.¹²⁸ El mateix dia ratificaren el contracte d'obra¹²⁹ i s'establiren els capítols pels quals els pintors es comprometien a representar la història completa de la Santa Creu. El retaule havia de presentar, al mig, la imatge de santa Elena amb la creu a la mà; a una banda, la Invenció de Santa Elena i la creu en què fou crucificat Jesucrist; a l'altra banda, l'Exaltació de la Santa Creu.

Ambdós pintors s'obligaren a acabar el retaule en un període de tres anys i, en compensació, els administradors els havien de pagar, en tres etapes, 800 florins d'or d'Aragó: a l'inici, 150 florins; quan el retaule estigués a punt de daurar, 200 florins més; i un cop enllestit i posat a la capella, els 450 florins restants. Els pintors, al seu torn, en cas de danys i perjudicis ocasionats per mal compliment del contracte, prometen restituir a l'hospital l'import de 100 florins.¹³⁰ Entre les dues parts s'acordà que si els pintors, per mort o per una altra causa justificada, no podien acabar el retaule de la manera expressada i en el termini fixat, dos pintors farien l'estimació del treball realitzat i l'hospital paga a Pere Terrés i Francesc Vergós segons el que haguessin fet, de manera que els administradors tindrien la facultat d'encarregar l'acabament de l'obra als pintors que volguessin. Al final del contracte consten les quantitats que l'hospital paga als pintors: 42 lliures (el mes de desembre de 1443), 42 lliures i 4 sous (el 20 de novembre de 1444), 55 lliures (el 4 de desembre de 1444), 20 lliures (el 21 de març de 1445) i 20 lliures (l'1 de juny de 1445), això no obstant, només tenim documentats els pagaments següents: el primer, del 10 de desembre de 1443,¹³¹ correspon a les 42 primeres lliures esmentades, i el segon, del

---

arquitectònica que necessita l'ajut de l'or i els gofratges; també assenyala que les seves obres es ressenten del treball col·lectiu amb la participació de mans de categoria diversa; E. BÉNEZIT, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, vol. X, París 1976, p. 452, només esmenta Jaume Vergós, el vell (†1460), i Jaume Vergós, el jove (†1503), al qual li atribueix el retaule de la capella de Santa Àgata de Barcelona del 1464. *Vid.* també J. AINAUD DE LASARTE, *La pintura catalana. De l'esplendor del Gòtic al Barroc*, Barcelona 1990, p. 96 i 106; J. M. GUDIOL i altres, *Historia de la pintura en Cataluña*, Madrid s/d, p. 134-135; N. de DALMASES i A. J. PITARCH, *L'art gòtic, segles XIV-XV*, p. 267-269; R. ALCOY, "La pintura gòtica", *Ars Cataloniae, Pintura antiga i medieval*, vol. VIII, Barcelona 1998, p. 315-320.

128. Ap. doc., núm. 246. J. YARZA, "Artista-artesano", p. 53, apunta que el contracte entre dos pintors per treballar conjuntament era força rar a Catalunya, a diferència de València, on es produïa amb més freqüència.

129. Ap. doc., núm. 247; F. CARRERAS CANDI, "Lo retaule", p. 217-220; J. M. ROCA, *Ordinacions*, p. 135-138; VILARRUBIAS, *op. cit.*, 17, cita el document de manera incorrecta, perquè no es troba al Manual IV de Joan Torró, sinó al IX; DANON, *op. cit.*, p. 37, no aporta la font documental i transcriu malament el nom per "Francesc Vergés".

130. Ap. doc., núm. 250.

131. Ap. doc., núm. 248.

20 de desembre de 1443,¹³² a 40 lliures i 10 sous.¹³³ Dissortadament, aquesta és la darrera notícia documentada sobre el retaule.

Coincidint amb els treballs pictòrics a l'interior de l'església de l'hospital s'iniciaren també les obres de la sagristia. Així, el 6 d'agost de 1443¹³⁴ els administradors i els molers Jaume Granell, Berenguer Batlle i Nicolau Cigar signen la concòrdia mitjançant la qual aquests molers es comprometen a extreure pedra del tall que l'hospital té a Montjuïc. Aquest acord anava acompanyat d'un seguit de condicions: en primer lloc, els molers han de pagar a l'hospital 12 florins d'or d'Aragó i donar-li tota la pedra necessària per a l'esmentada sagristia; en segon lloc, l'hospital ha de pagar als molers 2 sous i 4 diners per cada somada¹³⁵ de pedra; en tercer lloc, les pedres han de tenir de cinc a sis pams de llarg, un pam de galga i un pam i mig d'alçada; finalment, els molers han de deixar el tall net de brossa. Al marge d'aquesta concòrdia, hi ha documentat algun altre subministrament de pedra. En efecte, el 17 de novembre de 1444¹³⁶ el moler Salvador Lunell percep 8 lliures, 19 sous i 9 diners per unes pedres que ven a l'hospital i que molt probablement anaven destinades a la sagristia.

Tercera etapa (1446-1499)

Cal pensar que les obres de la sagristia o les que es duïen a terme en altres dependències es devien allargar durant alguns anys, però tampoc no en tenim la certesa absoluta perquè, de fet, fins al 1463 no disposem de cap document que es pugui relacionar amb l'activitat constructiva de l'hospital. El 17 de novembre del dit any¹³⁷ el ferrer Salvador Vives percep 8 lliures i 10 sous d'uns diners que se li devien per la ferramenta

132. Ap. doc., núm. 249.

133. J. YARZA, "Artista-artesano", p. 48, comenta el sistema de pagament als pintors de retaules i assenyala que en la pràctica el contracte no sempre es complia estrictament d'acord amb l'ordre dels pagaments, com tampoc no ho solia fer el pintor en els terminis d'entrega.

134. Ap. doc., núm. 245 i J. M. ROCA, *Ordinacions*, p. 134-135. VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 16, situa aquesta concòrdia al 1413 i transcriu erròniament "Nicolau Rigor". Cal insistir que aquest document no es troba al Manual IV de Joan Torró, com afirma Vilarrubias, ni a l'I, com diu DANON, *op. cit.*, p. 37, sinó al Manual IX.

135. Alcover i MOLL, *op. cit.*, s. v.: "càrrega d'un animal de bast, la qual és equivalent a tres quintars". Recordem que un quintar equivalia aproximadament a quaranta-un quilos i mig.

136. Ap. doc., núm. 251.

137. Ap. doc., núm. 252. DANON, *op. cit.*, p. 27, situa entre 1463 i 1469 unes obres de reforma a cura d'un tal Salvador Vinues, ferrer. Evidentment, es tracta d'un error de transcripció en lloc de Salvador Vives.

que va aportar a l'obra el 30 de juliol de 1460. Aquesta imprecisió en la destinació dels materials que van proporcionar a l'hospital els mestres de cases, els fusters, els guixaires, els ferrers, els pintors, etc., es pot afirmar que esdevé el tret dominant entre les fonts documentals que parlen dels treballs de la segona meitat del segle xv.

Des del 1463 fins al 1492 tornem a tenir un buit informatiu. L'any 1492 destaca per l'adquisició de mobiliari i de peces d'orfebreria, per les reformes de la sala dels nens, per la fàbrica d'una nova cuina i per les pintures que decoraven diferents llocs de l'edifici, tal com acrediten els diversos pagaments que es produïren en aquest sentit. El 18 de maig,¹³⁸ el fuster Joan Clusa¹³⁹ cobra 2 lliures i 6 sous per la manufactura de quatre bancs; dies després, el 20 de juliol,¹⁴⁰ li tornen a pagar 5 lliures, 6 sous i 7 diners per diversos jornals esmerçats en l'adaptació de la sala dels nens, en la fàbrica de la nova cuina, dels quals no se'n parla enlloc més, i en la manufactura de tres bancs, i per altres conceptes; el mes següent, el 22 d'agost,¹⁴¹ rep 33 sous per fer una taula de fusta per als nens de l'hospital.

Quant a l'orfebreria i la pintura, tenim notícia que el 22 de setembre¹⁴² l'argenter Ramon Valls¹⁴³ rep 2 lliures i 14 sous com a complement d'una quantitat més gran que l'hospital destinà a la realització d'una custòdia per a l'església, i que el 15 d'octubre¹⁴⁴ els administradors paguen al pintor Antoni Dalmau 8 lliures d'una suma important que li devien per diverses pintures que havia fet a l'hospital.

Val a dir que de 1493 a 1499 l'activitat constructiva s'intensificà considerablement, si més no aquesta és la conclusió que es desprèn de les nombroses cartes de pagament fetes a mestres de cases, rajolers, fusters i molers; tanmateix, comptades vegades podem arribar a esbrinar

138. Ap. doc., núm. 261.

139. Ap. doc., núm. 260. El 14 d'abril de 1492 Joan Clusa rebé 3 lliures per diversos jornals esmerçats a l'obra de la casa que l'hospital tenia al call de la ciutat, bastant prop del Castell Nou, la qual abans havia estat de n'Ocelló. Quatre anys abans, l'agricultor Jaume Puig, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, hi havia subministrat mil teules per les quals el 14 de novembre de 1489 li pagaren 4 lliures i 5 sous, cf. Ap. doc., núm. 259. DANON, *op. cit.*, p. 28, relaciona aquest subministrament amb l'obra de l'hospital.

140. Ap. doc., núm. 262.

141. Ap. doc., núm. 263. Encara hi ha un altre pagament, del 22 de desembre (doc. núm. 266), mitjançant el qual percep 3 lliures, 9 sous i 6 diners, però desconeixem per quin concepte.

142. Ap. doc., núm. 264.

143. N. DE DALMASES, *Orfebreria*, p. 385-387. Ramon Valls fou probablement pare de Joan Valls, també argenter barceloní. L'autora ha documentat obra seva entre 1478 i 1503.

144. Ap. doc., núm. 265 i VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 19, 42, 43 i 265.

la finalitat exacta dels jornals o dels materials que es pagaren, puix que gairebé sempre s'utilitzen expressions poc precises, com ara "... per a l'obra de l'hospital". Així, del 1493 hi ha dues liquidacions: una, del 16 de març,¹⁴⁵ en què el moler Pere Icart percep 2 lliures, 3 sous i 4 diners per setze llambordes, a raó de 2 sous i 6 diners cadascuna, i per quatre somades de pedres cobertores de paret; l'altra, del 25 de maig,¹⁴⁶ en què el mestre de cases Andreu Joan cobra 50 sous d'un import més gran que se li devia per uns jornals.

Pel que fa al 1494, comptem amb diversos pagaments que denoten l'existència d'obres, però que no permeten deduir-ne, com he apuntat, cap en concret. El 21 d'octubre,¹⁴⁷ l'hospital paga als mestres de cases Pau Mateu¹⁴⁸ i Joan Enric, i també a tres manobres,¹⁴⁹ un total de 8 lliures per treballs que hi van realitzar; el 24 d'octubre,¹⁵⁰ el fuster Antoni Comes percep 13 lliures i 7 sous que se li devien per treballs que hi va dur a terme; el 5 de novembre,¹⁵¹ el rajoler Jaume Osona va cobrar 8 lliures i 12 sous per mil sis-centes teules que va vendre a l'hospital, a raó de 4 lliures el miler; el 10 de novembre,¹⁵² el rajoler Joan Ribot rep 11 lliures i 3 diners, però desconeixem per quina activitat; el 14 de novembre¹⁵³ es paguen 2 lliures, 15 sous i 6 diners al fuster Joan Clusa per divuit jornals i mig esmerçats en la manufactura de bancs i portes, el mateix concepte pel qual, el 7 de desembre de 1495,¹⁵⁴ el fuster Antoni Comes cobra 6 lliures, 2 sous i 6 diners.

El darrer trimestre del 1496 destaca per la gran quantitat de pedra que es va extreure del tall de Montjuïc i es va tragar fins a l'hospi-

145. Ap. doc., núm. 268.

146. Ap. doc., núm. 269.

147. Ap. doc., núm. 270.

148. El 24 de desembre de 1492 (doc. núm. 267) rep 5 lliures, 13 sous i 4 diners, però no coneixem per quin motiu. DANON, *op. cit.*, p. 27, considera que fins al 1498 Pau Mateu solament participà en aquesta obra, però això no és exacte, atès que el 14 d'abril de 1498 aquest mestre de cases percep uns diners pels jornals realitzats a la cambra de dones de l'hospital de Santa Margarida o dels Mesells (doc. núm. 291).

149. DANON, *op. cit.*, p. 27, només esmenta els mestres de cases.

150. Ap. doc., núm. 271.

151. Ap. doc., núm. 272. DANON, *op. cit.*, p. 28, no concreta ni la data del document, ni el seu contingut.

152. Ap. doc., núm. 273.

153. Ap. doc., núm. 274. Joan Clusa va participar en la reparació de la casa coneguda com la taverna del Gall, prop del burg de la ciutat, treballs pels quals el 13 de febrer de 1496 rebia 2 lliures i 8 diners (doc. núm. 277). Aquestes obres encara seguien el 1497, atès que el 24 de setembre el mestre de cases Joan Mates i el manobre Domènec cobren 2 lliures, 18 sous i 2 diners pels jornals i materials que hi aportaren (doc. núm. 283).

154. Ap. doc., núm. 275.

tal. Efectivament, exceptuant la suma de 35 sous que percep el 8 de febrer¹⁵⁵ el mestre de cases Pau Mateu per tres jornals, dues somades de calç, dues de rajoles, una de teula i nou de sorra i argila, tots els pagaments fan referència a l'extracció, transport i subministrament de pedra: el 19 d'octubre,¹⁵⁶ es liquiden al moler Antoni Miquel 10 lliures i 13 sous per setanta-un jornals realitzats a la pedrera de Montjuïc; el mateix dia, el traginer Pere Bonet¹⁵⁷ cobra 6 lliures i 14 sous de les 7 lliures i 10 sous que l'hospital li devia segons el desglossament següent: 3 lliures i 10 sous per catorze carretades de pedra, a raó de 5 sous cadascuna, i 4 lliures per dotze mil pedres, a raó de 4 sous el centenar; el 5 de desembre, l'hospital paga al moler Antoni Miquel¹⁵⁸ 30 sous per deu jornals que va esmerçar en la tasca d'escairar pedres per a l'obra; el 19 de desembre,¹⁵⁹ el traginer Pere Bonet percebia 2 lliures, 4 sous i 6 diners per portar pedres del tall de Montjuïc fins a l'hospital.

A partir d'una època del 3 de juny de 1497¹⁶⁰ tenim notícia de l'existència, a l'hospital, d'unes latrines per als nens, bé que les dades disponibles no permeten saber ni quan es van construir, ni la seva possible ubicació; certament, el fuster Joan Clusa va cobrar 33 sous i 4 diners en concepte de quaranta posts de fusta d'àlber i d'una porta de la mateixa fusta que va fer per a les esmentades latrines.

Durant el 1498 els treballs més importants foren els de fusteria, en concret els relacionats amb l'embigat o el cobriment d'alguna part de la teulada, almenys això és el que es dedueix de les aportacions de jàsseres, xebrons, cabirons, etc., que feren el mestre de cases Miquel Oliver¹⁶¹ i el fuster Joan Clusa;¹⁶² no gensmenys, l'activitat constructiva *sensu stricto* no afluirà tampoc el ritme tal com demostren dues àpoques del 8 d'abril: a la primera, el mestre de cases Pau Mateu¹⁶³ reconeix rebre 11 lliures, 6 sous i 3 diners per jornals seus i dels seus

155. Ap. doc., núm. 276.

156. Ap. doc., núm. 278.

157. Ap. doc., núm. 279.

158. Ap. doc., núm. 280.

159. Ap. doc., núm. 281.

160. Ap. doc., núm. 282.

161. Ap. doc., núm. 284. El 5 de març va percebre 32 sous per una jàssera de fusta d'àlber. DANON, *op. cit.*, p. 27, relaciona el mestre de cases Pau Mateu amb aquest document, tot i que no hi apareix.

162. Ap. doc., núm. 287. El 8 d'abril rep 2 lliures, 6 sous i 4 diners per diversos materials (una jàssera, dues portes de fusta amb els panys, baldes, etc.) i l'1 de desembre (doc. núm. 294) torna a rebre un altre pagament de 12 lliures, 8 sous i 8 diners per jornals i materials (cabirons, llistons, frontisses, etc.)

163. Ap. doc., núm. 285. DANON, *op. cit.*, p. 27, interpreta malament el nom del mestre de cases i el transcriu com a "Pere Mateu".

manobres, i a la segona, el guixaire Gabriel Sabater¹⁶⁴ cobra 48 sous per vint-i-quatre quintals de guix, a raó de 2 sous per cada quintar.

Finalment, el 2 de gener de 1499,¹⁶⁵ els administradors liquidaren a l'esmentat Joan Clusa 5 lliures i 8 diners per jornals esmerçats i pel subministrament de bigues, cabirons de fusta d'alber, xebrons, fils¹⁶⁶ i altres materials destinats a la teulada; val a dir que és molt probable que el pagament de 4 lliures i 2 sous que va percebre el mestre de cases Pere Saranyena el 18 de maig de 1499,¹⁶⁷ correspongui també a aquestes obres de cobertura d'una part de la teulada, tal vegada la de la segona meitat de l'ala septentrional.

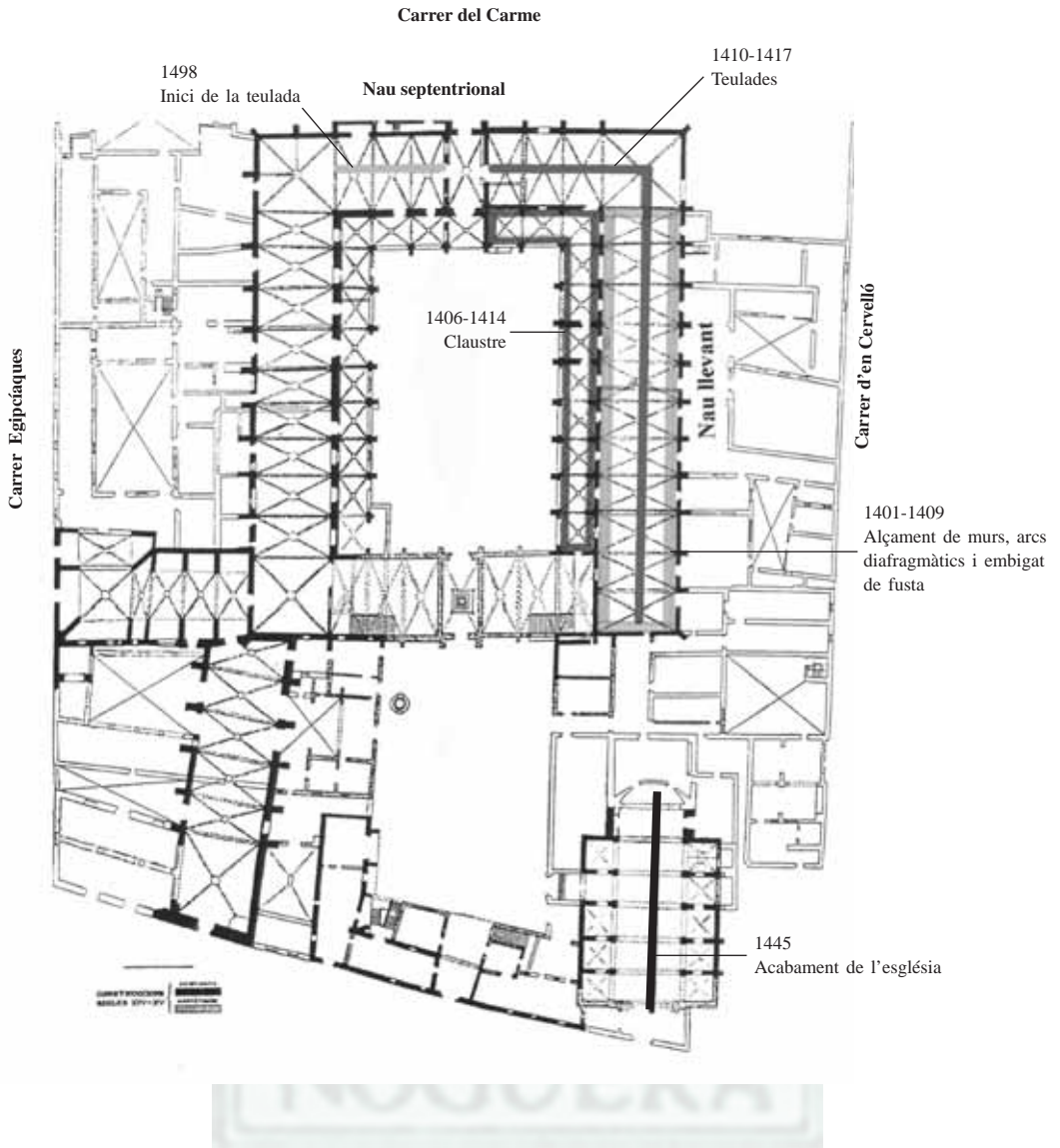

164. Ap. doc., núm. 286.

165. Ap. doc., núm. 296. DANON, *op. cit.*, p. 28, transcriu erròniament Joan Llusà.

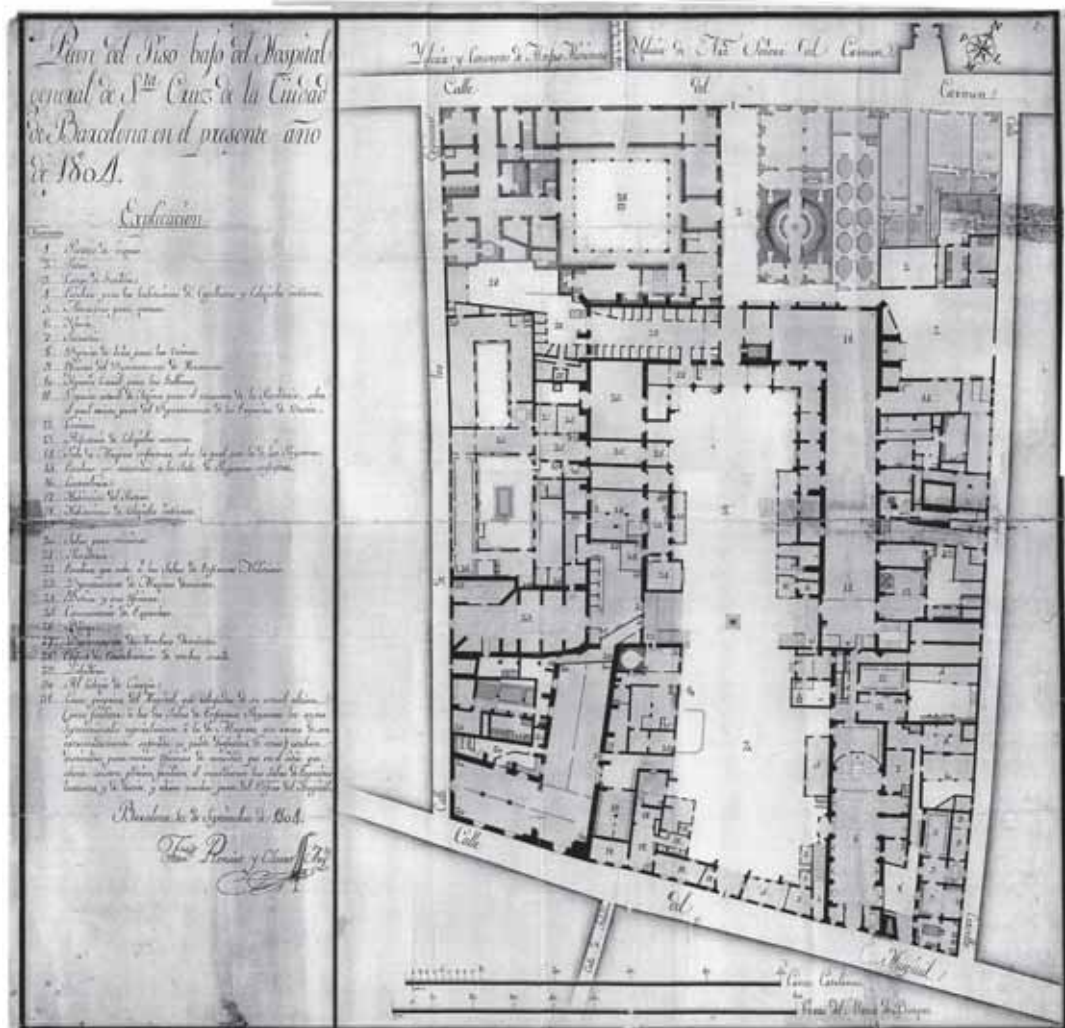
166. ALCOVER i MOLL, *op. cit.*, s. v: "porció prima de fusta que es serrava per a fins constructius i que era molt més prima que les bigues i necles".

167. Ap. doc., núm. 297.

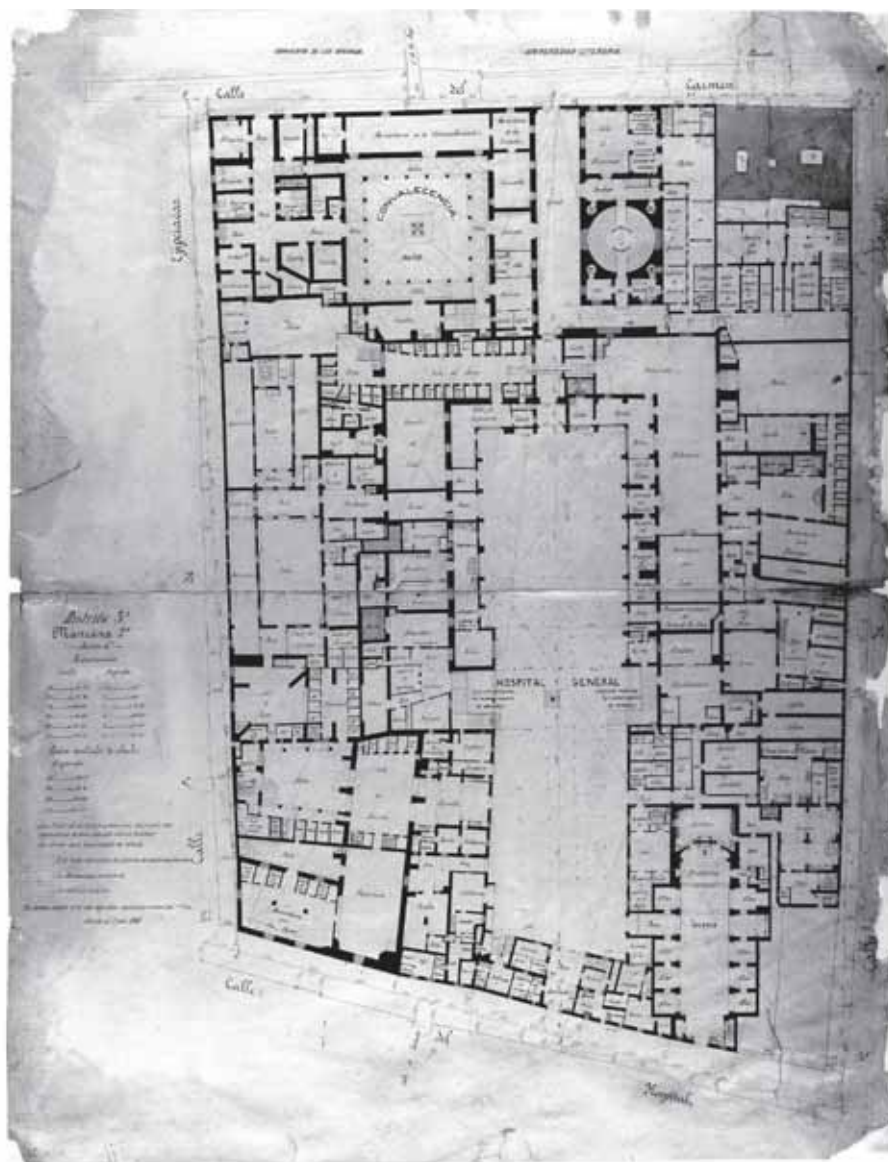

Cronologia aproximada de la construcció de l'Hospital de la Santa Creu, elaborada per Nativitat Castejón Domènech.

Plànol extret de Cèsar MARTINELL, "Les hôpitaux", *Architecture gothique civile en Catalogne*, Mataró 1935, pàg. 62.

Plànol de la planta baixa de l'Hospital de la Santa Creu.
 Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Plànols, núm. 2.
 Arquitecte Francesc Renart Closas, 10 de setembre de 1804.

Plànol de l'Hospital de la Santa Creu. Arquitecte: J. M. Garriga, 1858. Quarteró núm. 56.
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Secció de Gràfics.

CAPÍTOL IV

CONCLUSIONS

VALORACIÓ FINAL

A través de la documentació notarial, reial i papal del segle xv hem pogut conèixer l'origen, l'evolució i els detalls de la construcció de l'Hospital de la Santa Creu. Sens dubte, es tracta d'un dels edificis més emblemàtics de l'arquitectura gòtica civil catalana, resultat de la gran activitat constructiva que tingué lloc entre finals del segle xiv i principis del xv. Seguint una de les tipologies pròpies de l'arquitectura hospitalària catalana, es van aixecar tres naus al voltant d'un pati central, a la manera d'un claustre; d'aquestes tres naus, només la de llevant (carrer d'en Cervelló) i la septentrional (carrer del Carme) pertanyen al segle xv, perquè l'ala de ponent es va construir al segle xvi. Val a dir que de les dues plantes que tenen les naus, només la primera ofereix un espai ampli i únic gràcies als arcs diafragmàtics apuntats en el tram longitudinal i de mig punt en els vèrtexs de les crugies, una estructura arquitectònica paradigmàtica que, per la seva funcionalitat, s'aplicà a les sales de malalts d'altres hospitals.¹ Com

---

1. L. TORRES, "Naves de edificios anteriores al siglo XIII cubiertas con armaduras de madera sobre arcos transversales", *Archivo Español del Arte* 125-128, vol. XXXII, 1959; del mateix autor, "Naves cubiertas con armadura de madera sobre arcos per-piaños a partir del siglo XIII", *Archivo Español del Arte* 129-132, vol. XXXIII, 1960, p. 19-43; CIRICI, *Arquitectura gòtica...*, *op. cit.*, p. 34-58 i 140-141, analitza l'origen d'aquest sistema de coberta i com l'aplicà l'arquitectura catalana, alhora considera que la part gòtica de l'Hospital de la Santa Creu té semblances amb el caravanserrall oriental, una construcció que va tenir molta ressonància en les obres hospitalàries; A. CIRICI i J. GUMÍ, *op. cit.*, p. 32, troben també un gran paregut entre l'estructura de l'Hospital de la Santa Creu i els caravanserralls islàmics, particularment el gran caravanserrall de l'antiga Sant Joan d'Acre, actualment *Akko* (Israel); J. FUGUET, "Apreciacions sobre l'ús de les cobertes amb arcs diafragma a l'arquitectura medieval catalana", *Acta Mediaevalia* 7-8, 1987, p. 437-451. Per J. A. ADELL, "Els hospitals urbans", *L'art gòtic a Catalunya*.

que aquests arcs diafragmàtics descansen sobre permòdols, el mur apareix net, amb una superfície regular que en ressalta la senzillesa i austeritat, alterada de tant en tant per la presència d'arcs escarsers combinats amb les voltes de creueria a la planta baixa i de llancetes monòfores a la planta superior. Per la banda exterior, a fi de contrarestar la força dels arcs diafragmàtics del pis i dels arcs torals de la planta baixa, hi ha un seguit de contraforts, com a les galeries porxadades del pati. S'accedia a l'edifici a través de la porta situada a la planta baixa de l'ala del carrer del Carme.

Al voltant del pati, s'adossen tres galeries porxadades a les tres ales, amb les tramades cobertes amb volta de creueria i ofertes a l'espai central mitjançant un arc apuntat. Els nervis de les voltes descansen sobre permòdols amb una represa vers el claustre. Cadascuna de les voltes de les naies té, aproximadament, setze peces cantoneres.²

Immersa en un context socioeconòmic favorable³ i impulsada per l'interès de les autoritats civils i eclesiàstiques, la fàbrica de l'Hospital de la Santa Creu comptà, des dels seus inicis, amb un suport financer procedent tant de donacions (reials i de particulars) com d'ingressos per establiments emfitèutics, venda de censals i de béns immobles. L'aixecament d'aquest edifici al Raval de la ciutat, a l'indret on hi havia l'antic hospital del canonge Colom, comportà no només la urbanització de l'entorn, sinó també les contínues adquisicions de terrenys —i alguna donació— que es produïren gairebé simultàniament als carrers d'en Cervelló i del Carme, per tal de guanyar espai per a la nova institució hospitalària. Tanmateix, és al carrer del Carme on s'aperceben més compravendes de cases, horts, patis, etc., les quals s'allargaren fins al 1411, probablement perquè aquest sector no formava part del patrimoni de l'hospital d'en Colom.

Arquitectura. Dels palaus a les masies, Barcelona 2003, p. 196-199, l'Hospital de la Santa Creu representa la culminació del model de les grans sales portant al límit les possibilitats arquitectòniques, és l'esclat final d'una tipologia, a partir del qual el model hospitalari canvià substancialment.

2. N. CASTEJÓN, "L'hospital de la Santa Creu de Barcelona", *L'art gòtic a Catalunya, Arquitectura. Dels palaus a les masies*, Barcelona 2003, p. 200-204.

3. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona 1977; de la mateixa autora, "Barcelona a la baixa edat mitjana (s. XIV i XV)", *Història de Barcelona*, 3. *La ciutat consolidada (s. XIV i XV)*, Barcelona 1992, p. 13-34; M. GUÀRDIA i A. GARCÍA, "Consolidació d'una estructura urbana: 1360-1516", *Història de Barcelona*, 3. *La ciutat consolidada (s. XIV-XV)*, Barcelona 1992, p. 35-72. M. GUÀRDIA, "La ciutat de Barcelona", *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura. Dels palaus a les masies*, vol. III, Barcelona 2003, p. 46-54.

La primera etapa que he fixat (1401-1415) correspon al període més important, tant per l'activitat constructiva (alçament de la nau de llevant, del claustre, de l'església, de la farmàcia, construcció del celler, del guarda-roba, dels safarejos, etc.) com per la informació que aporten les fonts documentals. En efecte, malgrat la vaguetat d'algunes dades, coneixem força bé no solament els materials bàsics (calç, pedra, reble, teules, rajoles, guix, fusta, sorra, argila, etc.) que subministraren els mestres de cases, els molers, els fusters, els rajolers...,⁴ els noms dels quals han anat apareixent al llarg d'aquest estudi, ans encara els costos que suposaren per a les arques de l'hospital. D'altra banda, arran de l'esmentada adquisició de terrenys al carrer d'en Cervelló —actualment anomenat de les Floristes de la Rambla— i de la proximitat a les dependències de l'hospital d'en Colom, tot sembla indicar que les obres s'iniciaren per la nau de llevant,⁵ possiblement per l'ala més propera a aquest antic hospital, si bé ara per ara no hi ha cap document que ens digui quins mestres de cases aixecaren els murs. Tot i així, la concòrdia del 4 de novembre de 1403⁶ entre el prior Pere Cardona i els mestres de cases Joan Sobrevila, Pere Ferrer i Joan Galí, el contracte d'obra de la qual no s'ha conservat, suggereix la possibilitat que aquests mestres de cases, juntament amb altres, participessin en la construcció de la nau de llevant i d'una part de la septentrional. De ben segur que els murs de les naus, tant els de la planta baixa com els de la superior, i alguns dels arcs diafragmàtics apuntats de la planta superior ja es trobaven molt avançats, fins i tot en algun punt s'havia començat l'embigat de fusta, quan el 1405 es contractà el fuster Antoni Fàbregues⁷ per al cobriment de la nau superior, tasca en la qual esmerçà aproximadament quatre anys, fins al 1409. Atès que encara restava una part de la teulada sense cobrir, el 1410 el mestre de cases Guerau Vanover va reemprendre aquest treball que s'acabà vers el 1415, després que el fuster Bartomeu Palomares iniciés, el 3 de juny de 1414, l'armadura de les voltes que restaven.⁸ El 1410 ja apareixen documentades altres dependències de l'hospital, com ara els safarejos i el celler.

4. *Vid.* Apèndix dels professionals relacionats amb l'obra.

5. Per a una opinió semblant, DANON, *op. cit.*, p. 24; en canvi, VILARRUBIAS, *op. cit.*, p. 43-46, seguint l'opinió de Roca, Puig i Cadafalch i Florensa, creu que el 1401 les obres es van iniciar conjuntament per la nau propera al carrer del Carme i per la que mira perpendicularment cap a llevant. GRANADOS, *op. cit.*, vol. I, p. 18, també opina que les obres començaren per la nau de llevant.

6. Ap. doc. núm. 88.

7. Vegeu pàg. 50, nota 35.

8. Vegeu pàg. 65, nota 103.

Malgrat l'obra nova que suposà l'hospital, hi ha certes parts que s'aixecaren aprofitant l'estructura d'alguna dependència de l'antic hospital d'en Colom, com ara l'església, el projecte de construcció de la qual, a instàncies del rei Martí l'Humà, data de 1405. Precisament, quasi un any després, el 6 de juny de 1406, es va encarregar l'obra del claustre al mestre de cases Guillem Abiell, el qual hi va participar fins al 1414,⁹ si bé sembla ser que quan el 23 de gener de 1416¹⁰ assistí a la reunió que se celebrà a Girona per discutir el projecte de la nova catedral d'aquesta ciutat, hi fou presentat encara com a mestre de l'obra de l'església de Santa Maria del Pi, de Santa Maria del Carme, de Montsió, de Sant Jaume i de l'Hospital de la Santa Creu. Excepcionalment aquestes obres religioses, treballà també simultàniament, com altres professionals,¹¹ en diverses obres civils, per exemple: una escola situada a la cantonada dels carrers d'en Guitart i de na Riba (1413)¹² de la ciutat de Barcelona.

Ajustant-se a les clàusules del contracte d'obra, Guillem Abiell, tal com avui podem apreciar, aixecà les galeries del claustre amb voltes de creueria i terrat,¹³ una característica que es repeteix en altres edificis urbans alçats sobretot en zones que no estaven totalment edificades.¹⁴ Tanmateix, el moment exacte de l'inici d'aquests treballs no ens és co-

9. *Vid.* p. 54 i ss.

10. N. DE DALMASES i A. J. PITARCH, *L'art gòtic, segles XIV-XV*, p. 39-40.

11. A tall d'exemple, puc mencionar el nom de quatre rajolers que, de 1411 a 1414, estigueren vinculats amb l'obra de l'hospital i amb altres que es feien a la ciutat de Barcelona. Pere Antic participà en: treballs a la muralla (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 1v-2r, 4r, 7v, 8v-9v, 10r, 11v, 12r-v, 13v, 14v, 15r, 19r, 20v, 21v, 22r, 23r, 24v, 25r, 27r-v, 28r-v, 29v, 30r, 33r, 34r-v), reparació de les canonades de l'aigua (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 21v), l'obra del pont de Santa Marta (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 22v), l'adaptació del porxo d'una botiga de la drassana (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 28r). Domènec Sanç prengué part en: treballs a la muralla (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 1v, 7r-v, 8r, 9r-v, 11r, 12r, 13r-v, 14r, 15r, 17r, 19v, 21r, 22r-v, 23r, 24v, 25v, 27r, 28r-v, 29r-v, 30r-v, 32r, 33r i 35r-v), l'obra de la torre del portal de Sant Pau (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 2v i 3r), treballs a les voltes de la torres properes al monestir de Santa Anna (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 33v-34r). Oliver Bretó participà en: treballs a la muralla (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 12v, 13v, 16r, 21v, 23r, 24v, 27v, 28v, 30v, 32v), nou empedrament de la riera prop del portal de Sant Antoni (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 31r). Pere Tranxer va intervenir en: treballs a la muralla (AHCB, *Èpoques d'obreria* (1411-1414), fol. 23r).

12. Ap. doc., núm. 196.

13. N. DE DALMASES, "Arquitectura gòtica", p. 153. En aquest espai central que serveix de distribuïdor, l'autora hi veu més la concepció d'una plaça pública que reuneix un conjunt d'edificacions que no pas la d'un pati privat d'habitatge urbà que mantenen alguns hospitals medievals.

14. C. MARTINELL, "Els hospitals...", p. 125-127 i ADELL, *op. cit.*, p. 242-244.

negut, bé que els albarans corresponents als primers pagaments daten de 1411, de manera que o bé començaren molt tard, en una segona fase, o bé es produïren altres pagaments que no s'han conservat. De fet, la descripció detallada de cadascuna de les parts d'aquest claustre que forneix l'esmentat contracte permet comprovar que el mestre de cases no modificà gens el projecte inicial, i en tot cas, si hi ha alguna diferència constructiva, no l'hem d'atribuir a ell, sinó al mestre o mestres de cases —desconeguts— que a partir de la segona meitat del segle xv acabaren la resta del claustre. En aquest sentit, convé assenyalar que Frederic Pau Verrié¹⁵ i Adolf Florensa¹⁶ han observat algunes diferències en l'obra dels contraforts, tot ressaltant que els primers que es van fer tenen un aire esvelt, mentre que els de la segona meitat del segle xv destaquen per tenir elements de reforç, amb un aspecte més feixuc. Precisament, a propòsit de les voltes de creueria del claustre, el 1414 Berenguer Samuntà, picapedrer, va picar tres claus de volta, de manera que és factible que dues d'aquestes tres claus siguin les que va treballar l'únic escultor documentat al llarg de la nostra recerca, Llorenç Reixac, per tal com dels capitells esculpits no hi ha cap dada fiable per parlar amb legitimitat d'un autor concret.

La vinguda del rei Ferran d'Antequera i de la seva esposa Elionor d'Albuquerque a Barcelona el 28 de novembre de 1412 probablement va anar acompanyada d'una visita a l'hospital, de la qual es pot deduir la culminació de les obres d'una part de la nau de llevant, de manera que al cap de poc temps estigué en condicions d'acollir malalts; així ho confirma un document datat l'11 d'octubre de 1413,¹⁷ en què Francesc Adrover, convalescent a l'hospital, fa donació d'una casa per reunir el capital suficient i destinar-lo a la construcció de la farmàcia, la qual, per les ordinacions de 1417, sabem que ja s'havia aixecat. El 1413 també hi ha notícies de l'existència del guarda-roba, mencionat igualment a les ordinacions de 1417.

Quant a la relació del mestre de cases Arnau Bargués amb la fàbrica de l'hospital, l'estudi documental n'ha constatat la presència en tres ocasions. D'antuvi, el 23 de març 1404 encarregà la compra de vint mil teules;¹⁸ després, el 15 de gener de 1405,¹⁹ l'hospital el nomenà àrbitre en cas que sorgís algun dubte durant l'execució del contracte

15. F.-P. VERRIÉ, "El Hospital de la Santa Cruz", *Divulgación Histórica* IV, 1947, p. 182-186.

16. A. FLORENSA, "L'arquitectura civil", *Art català*, vol. I, Barcelona 1957, p. 345.

17. FLORENSA, *op. cit.*, p. 89.

18. FLORENSA, *op. cit.*, p. 72.

19. FLORENSA, *op. cit.*, p. 76.

d'obra del fuster Antoni Fàbregues; finalment, el 14 de febrer de 1405,²⁰ encarregà novament la compra de vuit mil teules i vuit mil rajoles per a l'obra. A partir d'aquests testimonis caldrà afegir a la dilatada obra²¹ de Bargués aquesta palesa col·laboració en la construcció de l'Hospital de la Santa Creu.

De la segona etapa constructiva (1416-1445) destaca el fet que l'església²² de l'hospital devia estar quasi acabada vers el 1440, atès que el 1443 els administradors contractaren els pintors Pere Terrés i Francesc Vergós perquè realitzessin un retaule, que no s'ha conservat, dedicat a l'advocació de la Santa Creu. Aquest mateix any començà l'edificació de la sagristia i, si tenim en compte que el 17 de novembre de 1444²³ encara s'extreia pedra per a aquesta obra, podem considerar l'any 1445²⁴ com a *terminus post quem* en què l'església quedà del tot enllestida —nau, capelles, retaule i sagristia.

La tercera etapa constructiva (1446-1499) es caracteritza per una gran manca d'informació. Val a dir que, exceptuant la compra de mobiliari, la confecció d'una custòdia per a l'església, obra de l'argenter Ramon Valls, i les pintures que realitzà Antoni Dalmau a la nau de llevant, el que més crida l'atenció són les obres menors que es dugueren a terme des de 1492 a 1497: la nova cuina i les reformes de la sala i de les latrines dels nens. D'altra banda, hom constata durant el 1498

20. FLORENSA, *op. cit.*, p. 48.

21. F.-P. VERRIÉ, "Un arquitecto de la Barcelona medieval: Arnau Bargués y sus obras", *Barcelona. Divulgación Histórica* IV, 1947, p. 146-152; A. FLORENSA, "Un arquitecto catalán gótico. Arnau Bargués", *Revista Nacional de Arquitectura* 229, 1949, p. 228-234. J. F. RAÍFOLS, *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña. Desde la época romana a nuestros días*, vol. I, Barcelona 1966, p. 221; M. R. TERÉS, "Arnau Bargués, arquitecto de la ciudad de Barcelona: nuevas aportaciones documentales", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar* IX, 1982, p. 72-86, no fa cap comentari de la presència del mestre de cases en l'obra de l'Hospital de la Santa Creu; de la mateixa autora, "El Palau del Rei Martí a Poblet: una obra inacabada d'Arnau Bargués i François Salau", *D'Art* 16, 1990, p. 19-39. N. CASTEJÓN, "Els primers cent anys de construcció de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona", *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1401-2001)*, Barcelona 2001, p. 29-36.

22. A propòsit d'aquesta església, el 17 de novembre de 1459 el Consell de Cent donà a la ciutat una relíquia, un dit de la mà de santa Càndida, la qual fou lliurada a l'hospital amb l'encàrrec que li fessin un reliquiari i una capella, *cf.* E. G. BRUNIQUEL, *Rúbriques. Ceremonial dels Magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. V, Barcelona 1916, p. 57.

23. *Vid.* p. 70.

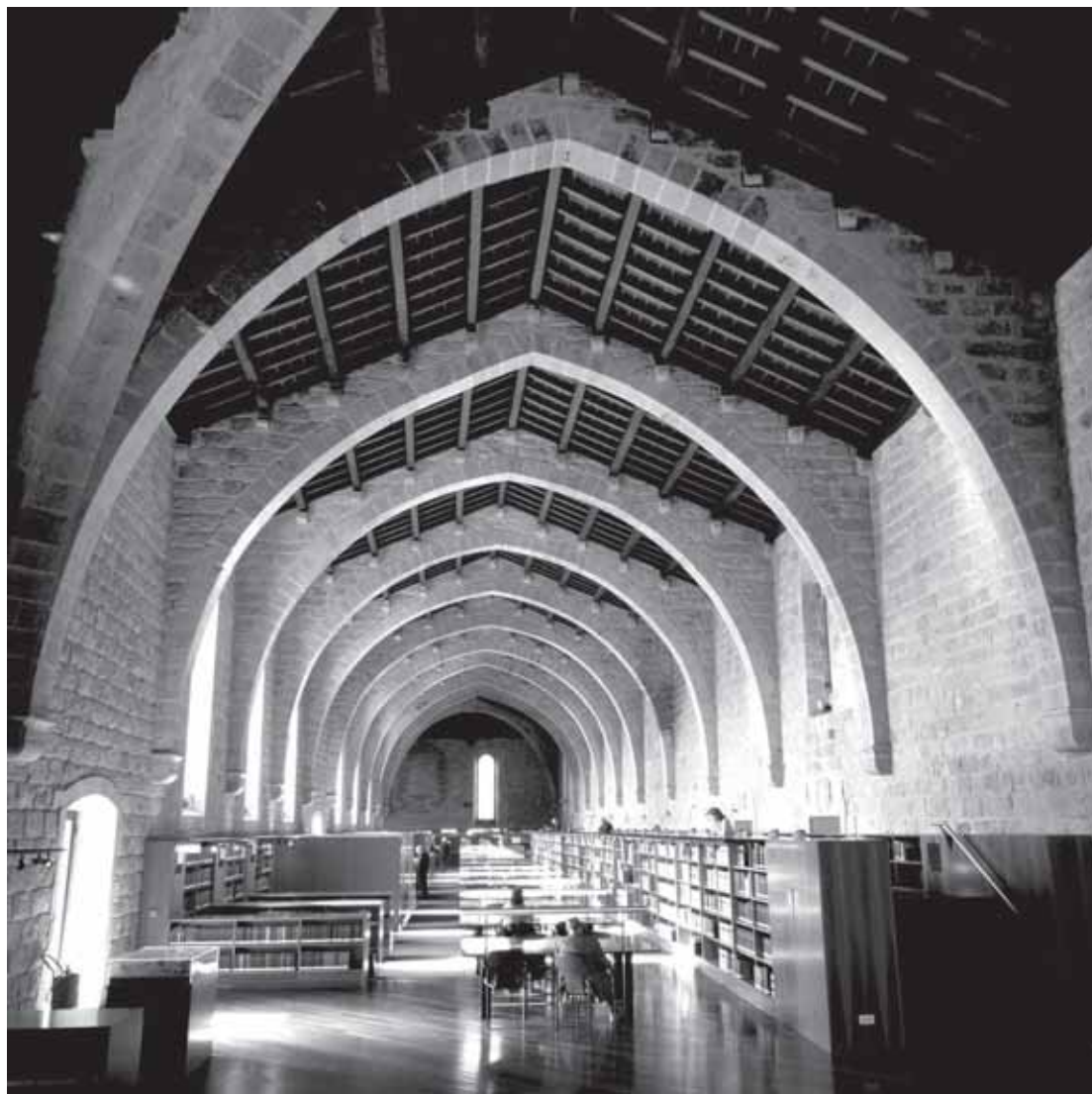
24. Ap. doc., núm. 246-247; AA. DD., *Anàlisi tècnica i funcional del patrimoni immobiliari municipal*, vol. I, Barcelona 1983, p. 4, afirmen que l'església estava acabada l'any 1444, quan es contractà la realització de les pintures del retaule major; però realment sabem que la concòrdia i el contracte per fer aquesta obra és del 29 de novembre de 1443. D'una opinió semblant és GRANADOS, *op. cit.*, vol. I, p. 7.

i 1499 diverses aportacions de pedra i de fustes relacionades amb un possible cobriment d'arcs diafragmàtics de l'ala nord-oest que dóna al carrer del Carme, de manera que, amb aquests treballs, quedaria enllestida la nau septentrional i es deixaria a punt l'arrencada de la nau de ponent, la qual, segons algunes opinions,²⁵ s'inicià el 1509.

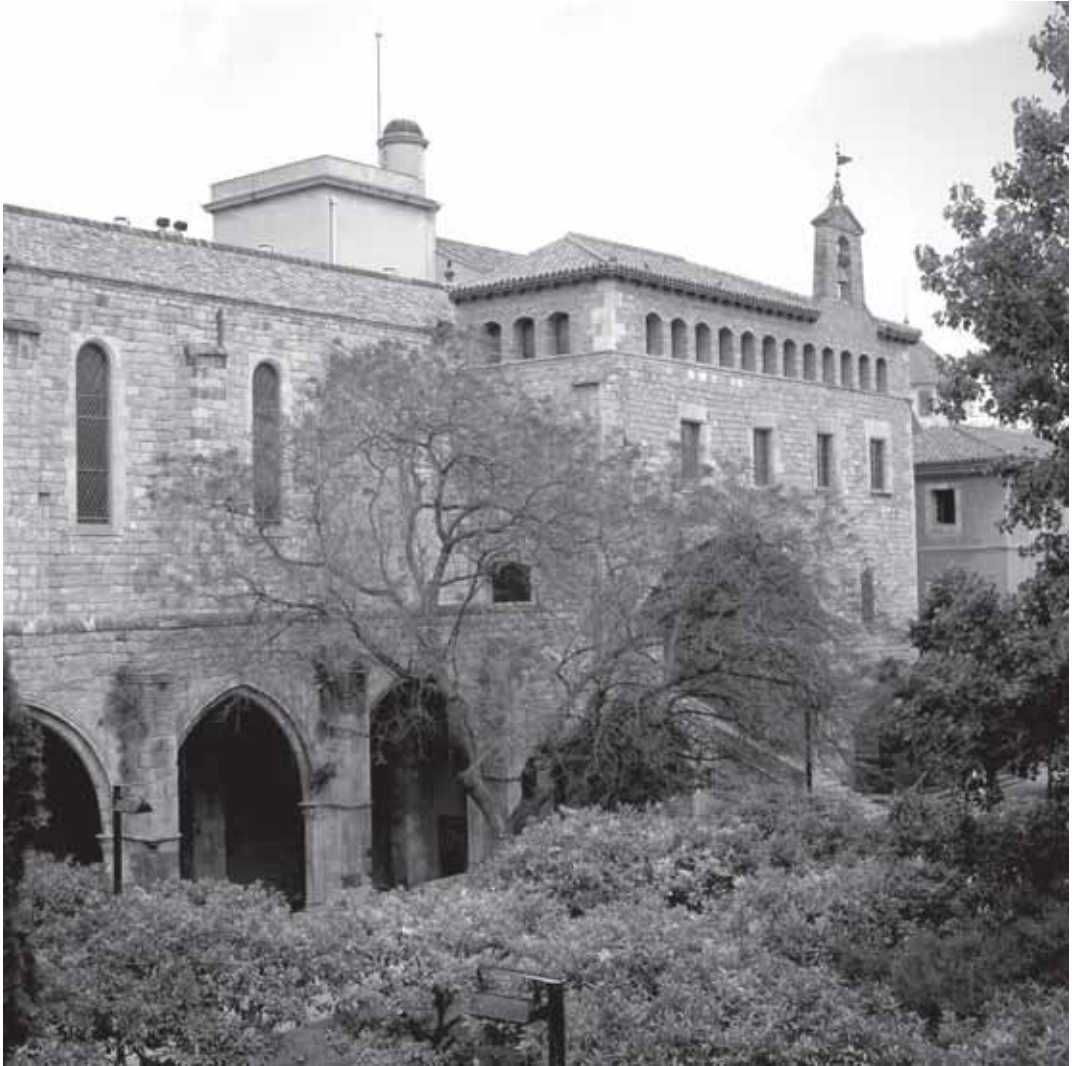

---

25. N. DE DALMASES, "Arquitectura gòtica", p. 153.

Embicat de fusta de la planta superior de l'Hospital de la Santa Creu. 2005.
Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya. Negatiu color.
Fotògraf Ricard Marco Muñoz.

Claustre de l'ala de llevant i església de l'Hospital de la Santa Creu. 2005.

Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya. Negatiu color.

Fotògraf Ricard Marco Muñoz.

CAPÍTOL V

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau

De l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona he consultat la documentació de l'escrivania de l'hospital,¹ en concret, la documentació notarial, papal i reial.

—Documentació notarial: al llarg del segle xv en aquesta institució hospitalària van actuar diversos fedataris públics.² Primerament, Joan Torró, que fou notari públic de Barcelona per autoritat reial i actuà com a escrivà major de l'hospital de 1401 a 1444. Durant aquests quaranta-tres anys d'activitat es van elaborar nou protocols notarians, dels quals dos no s'han conservat, el sisè i el vuitè, corresponents als períodes 1421-1424 i 1432-1437 respectivament. Aquests protocols,³ que foren enquadrats i rubricats l'any 1681, han estat la base principal de la meua recerca. Heus-ne aquí la descripció:

Manuale primum contractuum et instrumentorum faciencium pro factis et negociis domus seu Hospitalis Sancte Crucis civitatis Barchinone

---

1. R. FONTANALS, "El archivo del antiguo Hospital de la Santa Creu de Barcelona", *Tabula. Revista de Archivos de Castilla y León* 2, 1993, p. 123-139.

2. C. LARRUCEA, "Los protocolos notariales del Hospital de la Santa Cruz (1401-1846)", *Sant Pau* 4, vol. VIII, 1989, p. 52-55; C. LARRUCEA i altres, "Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau", *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya* 5, Departament de Cultura, Barcelona 1992, p. 393.

3. Per a la descripció de la documentació notarial estudiada he seguit la catalogació establerta per M. Ll. CASES, *Catàleg dels protocols notarians de Barcelona*, 2. *Altres arxius*, Inventaris d'Arxius Notarians de Catalunya 11, Fundació Noguera, Barcelona 1990, p. 205-208.

1401, maig, 13-1404, setembre, 3

f. 144 - Índex

Perg. - B

... manuale secundum ... in quo continentur contractus et instrumenta facientes pro factis et negociis domus seu Hospitalis Sancte Crucis Barchinone

1404, setembre, 4-1408, abril, 10

f. 146 + 16 f.s. + 1 perg. - Índex

Perg. - B

... manuale tertium ... in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro factis et negociis domus seu Hospitalis Sancte Crucis Barchinone

1408, abril, 1 4-1411, maig, 23

f.140 - Índex

Perg. - B

Manuale quartum negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone

1411, maig, 25-1415, febrer, 20

f. 145 - Índex

Perg. - B

Manuale quintum ... in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro Hospitalis Sancte Crucis Barchinone

1415, febrer, 27-1420, octubre, 3

f. 143 + 8 f.s. + 1perg. - Índex

Perg. - B

Manuale septimum ... negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro ipso hospitalis cum aliquibus deppendenciis eorumdem

1425,⁴ maig, 21-1431, febrer, 8

f. 142 + 45 f.s. + 2 perg. - Índex

Perg. - B

Manuale nonum ... in quo continentur contractus et instrumenta facientes et facienda pro Hospitalis Sancte Crucis Barchinona cum aliquibus aliis deppendenciis eorumdem

---

4. DANON, *op. cit.*, p. 183, dóna com a data inicial del protocol l'any 1421.

1438, novembre, 29-1444, desembre, 23

f. 105 + 49 f.s. - Índex

Perg. - B

Endemés, he consultat els capbreus següents de Joan Torró, enquadernats i rubricats l'any 1681:

Capibrevium primum ... in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro factis et negociis Hospitalis seu domus Sancte Crucis civitatis Barchinone

1401, maig, 13-1402, febrer, 18

f. 194 + 15 f.s. - Índex

Perg. - B

Capibrevium secundum ... in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro factis et negociis Hospitalis Sancte Crucis civitatis Barchinone

1402, febrer, 18-1402, maig, 15

f. 178 - Índex

Perg. - B

Capibrevium tertium ... in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro factis et negociis Hospitalis seu domus Sancte Crucis Barchinone

1402, maig, 15-1403, agost, 23

f. 198 + 2 f.s. + 1 perg. - Índex

Perg. - B

(Capbreu sisè)

1404, novembre, 28-1405, juliol, 1

f. 188 - Índex

Perg. - B

Capibrevium octavum ... in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro factis et negociis Hospitalis Sancte Crucis Barchinone

1406, desembre, 18-1408, octubre, 16

f. 193 - Índex

Perg. - B

Capibrevium nonum ... in quo continentur diversi contractus et instrumenta facientes et faciencia pro Hospitali Sancte Crucis Barchinone

1408, octubre, 23-1410, setembre, 4

f. 189 - Índex

Perg. - B

Capibrevium decimum negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone...

1410, setembre, 5-1411, abril, 20

f. 143 - Índex

Perg. - B

Capibrevium duodecimum negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone...

1413, maig, 15-1415, març, 1

f. 145 - Índex

Perg. - B

Capibrevium quartum decimum ... negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone

1416, novembre, 3-1418, octubre, 17

f. 206 - Índex

Perg. - B

Capibrevium quintum decimum ... negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone dicte civitatis

1418, octubre, 29-1421, abril, 16

f. 198 + 33 f.s. - Índex

Perg. - B

Capibrevium sextum decimum ... negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone

1421, abril, 21-1422, juliol, 29

f. 189 - Índex

Perg. - B

Capibrevium septimum decimum negociorum Hospitalis Sancte Crucis ...

1422, juliol, 29-1423, agost, 1

Capibrevium negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone ... quod est in ordine decimi octavi

1424, febrer, 19-1426, gener, 2

f. 196 - Índex

Perg. - B

Capibrevium vicesimum negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone...

1428, juliol, 10-1431, agost, 30
f. 197 + 24 f.s. - Índex
Perg. - B

Capibrevium vicesimum quartum negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone...

1441, octubre, 16-1444, desembre, 24
f. 214 - Índex
Perg. - B

Capbreu

1421, maig, 15-1430, agost, 25
f. (pergamí) 285 - Índex
Pell. - B

Després de Joan Torró, entre 1448 i 1460 actuà com a escrivà major de l'hospital Gabriel Bofill, el jove, del qual he consultat:

(Manual)

1450,⁵ novembre, 1-1460, abril, 19
f. 99 + 2 f.s. - Índex
Perg. - B

Capibrevium...

1448, febrer, 16-1454, [març], 29.
f. 118 - Índex
Perg. - R

De 1463 a 1509 actuà d'escrivà major Pere Pasqual, del qual he consultat els manuals següents:

...primum manuale omnium instrumentorum eiusdem hospitalis...

1463, setembre, 3-[1469, desembre, 30]⁶
f. 37 - Índex
Perg. - R.

5. DANON, *op. cit.*, p. 183, dona com a data inicial del protocol l'any 1451.

6. CASES, *op. cit.*, p. 207, indica una altra data [1469, juny].

...secundi manualis ...scilicet, negociorum tangencium Hospitalis
Sancte Crucis dicte civitatis...

1476, juliol, 9-1486, febrer, 12

f. 98 - Índex

Perg. - B

...tercium manuale omnium contractum faciencium pro Hospitali
Sancte Crucis Barchinone...

1486, febrer, 27-1493, abril, 15

f. 96 - Índex

Perg. - B

...quartum manuale negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchi-
none...

1493, abril, 21-1501, maig, 27

f. 98 - Índex

Perg. - B

Finalment, he examinat un manual d'èpoques, enquadernat i rubricat l'any 1682, de Pere Pasqual, que actuà de 1463 a 1509, i de Jeroni Pasqual, que ho féu entre 1509 i 1515:

*Manual de Apochas*⁷

1463, novembre, 17-1515, juny, 21

f. 175 - Índex

Perg. - B

—Documentació papal: d'aquesta sèrie documental, que va de 1219 a 1803,⁸ he consultat els privilegis del papa Benet XIII.

—Documentació reial: d'aquesta sèrie documental, que abraça de 1343 a 1914,⁹ he estudiat els privilegis del segle xv.

Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya

El fons documental de l'escrivania de l'Hospital es troba repartit entre dues institucions, l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu

7. Aquest manual no consta en la descripció de CASES, *op. cit.*, p. 207-208; en canvi, és citat per DANON, *op. cit.*, p. 183.

8. C. LARRUCEA i altres: "Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau", *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya* 5, Departament de Cultura, Barcelona 1992, p. 392.

9. C. LARRUCEA i altres, *op. cit.*, p. 392.

i Sant Pau i l'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya.¹⁰ La part que custodia aquesta darrera institució ha sofert diverses vicissituds.¹¹ D'aquest fons he consultat els manuals notariais del segle xv de la sèrie "Divers":¹²

Inventaris del spital de Santa Creu de Barcelona

1422, març, 7-1449, març

f. 77

Perg. E. - B

Aquest lligall inclou, entre d'altres dels segles xvi i xvii, els inventaris de Joan Torró de 1431 a 1445.

(Inventaris)

1431-1445

f. s.n.

s.c. - BC

Cf. "*Inventaris del spital de Santa Creu...*" de 1422 a 1449.

A més a més, he consultat la secció de gravats, i el seu responsable Francesc Fontbona m'ha confirmat que no hi ha cap gravat sobre l'Hospital de la Santa Creu.

Arxiu de la Corona d'Aragó

D'aquest arxiu he estudiat la sèrie de cartes reials del segle xv inclosa en la secció de la Cancelleria Reial (segles ix-xviii).

Arxiu de la Catedral de Barcelona

D'aquest arxiu he examinat les còpies de l'escriptura fundacional de l'hospital¹³ i la butlla del papa Benet XIII, que confirma la unió dels hospitals de Barcelona.

10. Per a l'inventari de la documentació facultativa i administrativa, *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, vol. II, Barcelona 1923-1927, p. 368-371; R. FONTANALS i D. VIVES, "L'Arxiu Històric", *Bibliographia: documents dels segles VIII-XX*, Barcelona 1993, p. 23-29; R. FONTANALS, "Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya", *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya* 6, Barcelona 1995, p. 57-88.

11. FONTANALS, *op. cit.*, p. 57-88. A la darrereria del segle XIX, l'administració de l'hospital, conscient de les mancances de l'edifici medieval i de les necessitats de la institució, inicià un procés que desembocà en la construcció d'un nou centre hospitalari el 1902, en un altre indret de la ciutat. Entre 1920 i 1929 l'Hospital de la Santa Creu es traslladà al nou edifici i s'emportà la documentació històrica. Després que l'edifici medieval fou adquirit per la Diputació de Barcelona el 1918, a instàncies de l'Institut d'Estudis Catalans la documentació va passar a l'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya.

12. CASES, *op. cit.*, p. 129.

13. ACB, *Diversorum B* n. 1775, *Constitucions* 12 i *Constitucions* 18B.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

D'aquest arxiu he consultat els manuals d'èpoques d'obreria del període 1411-1425 i la secció de gràfics.

Arxiu Mas. Institut Amatller d'Art Hispànic de Barcelona

En aquest arxiu he examinat el repertori fotogràfic que guarden sobre l'Hospital de la Santa Creu.

Arxiu Central del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya)

D'aquest arxiu he consultat els darrers expedients d'obres de remodelació que s'han dut a terme a l'Hospital de la Santa Creu.

Arxiu del Patrimoni Artístic (Direcció de Plans i Projectes urbans de l'Ajuntament de Barcelona)

En aquest arxiu he consultat tots els plànols de què disposen de l'Hospital de la Santa Creu.

Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Barcelona

D'aquest arxiu n'he consultat el fons bibliogràfic.

NORMES D'EDICIÓ

Les sigles que apareixen amb més freqüència són:

- AHSCSP Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.
 AHBC Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya.
 ACA Arxiu de la Corona d'Aragó.
 ACB Arxiu de la Catedral de Barcelona.
 AHCB Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Quant a les abreviatures utilitzades a les notes, he emprat les pròpies dels manuals i de les publicacions científiques:

Op. cit. = *in opere citato*, "en obra citada".

Cf. = *confer*, "compareu".

Ap. doc. = Apèndix documental.

L'apèndix que corona aquest estudi està format per 298 documents, majoritàriament escrits en llatí, llevat de dotze que presenten el text en català (núms. 6, 112, 113, 122, 137, 138, 142, 146, 226, 236, 245 i 247). Tots són inèdits, exceptuant-ne vuit que, si bé ja han estat publicats, els reproduïxo una altra vegada per raons diverses:

—El document 1: suposa una transcripció personal de l'escriptura de fundació de l'Hospital, feta a partir de la còpia autenticada més antiga que s'ha conservat.

—El document 8: comporta una transcripció completa de la butlla del papa Benet XIII, que fins ara s'havia publicat de manera fragmentària.

—Els documents 122 i 142: els originals han desaparegut i només es coneixen mitjançant publicacions.

—Els documents 138 i 226: contenen informació interessant sobre l'Hospital, amb la qual cosa en facilito la consulta.

—Els documents 245 i 247: fins ara només s'havien publicat parcialment.

El procediment de transcripció s'ha fet d'acord amb les normes habituals que segueixen les edicions:

1. La datació de tots els documents pren com a referència la Nativitat del Senyor, llevat dels documents papals —el núm. 8 segueix l'any del pontificat de Benet XIII i els núms. 74 i 75 la datació romana.
2. Les paraules catalanes que apareixen dins el text en llatí van en lletra cursiva.
3. Manteniment de les diverses grafies d'una mateixa paraula o derivades.
4. Desenvolupament de les abreviatures.
5. Ús de l'accentuació, l'apòstrof, el guionet i la puntuació segons les normes de la gramàtica catalana actual.
6. Regularització de majúscules i minúscules.
7. Manteniment de les xifres romanes.
8. La *u* i la *i* amb valor consonàntic apareixen sempre escrites *v* i *i*.
9. Normalització de la *t* i la *c* davant la vocal *i*.
10. Al final de cada document hi ha l'aparat crític on s'indiquen les incidències del text: cancel·lacions, correccions, llacunes, interlineats, espais il·legibles —sempre marcats per claudàtors—, etc.

A continuació d'aquest capítol he incorporat un apèndix de tots els professionals documentats que van participar més directament en els treballs de l'hospital, amb l'objectiu de tenir una visió de conjunt de les persones i de les professions implicades. Els noms que apareixen en cursiva corresponen a persones la professió de les quals no s'indica explícitament, de manera que l'he hagut de deduir pel context. Val a dir que per tal de completar aquest índex i, alhora, per facilitar la localització i la identificació de les persones i dels llocs que apareixen a l'apèndix documental, he confeccionat també un índex toponomàstic general on s'indica el número de document on es troba cada nom. L'ordenació segueix un criteri alfabètic, tenint en compte que els noms, cognoms, renoms, etc., precedits de preposició (de, d') o article (en, na, sa, ça, etc.) es troben classificats per la vocal o consonant inicial, no per la preposició o article.

D'altra banda, davant la conveniència d'il·lustrar certs aspectes arquitectònics comentats al llarg de l'estudi, m'ha semblat escaient d'afegir un apèndix gràfic amb plànols i reproduccions fotogràfiques d'algunes parts de l'hospital.

BIBLIOGRAFIA

- AA. DD., *Anàlisi tècnica i funcional del patrimoni immobiliari municipal*, vol. I, Barcelona 1983.
- ADELL, J. A., "L'Hospital de pobres de Santa Magdalena de Montblanc i l'arquitectura hospitalària medieval a Catalunya", *Acta Mediaevalia* 4, 1983, p. 239-263.
- ~~L'el·lipsis hospital catalana~~, *L'el·lipsis hospital catalana*, *Arquitectura. Dels palaus a les masies*, vol. III, Barcelona 2003, p. 196-199.
- AINAUD DE LASARTE, J. i altres, *Catálogo Monumental de España. La ciudad de Barcelona*, 2 vol., Madrid 1947, p. 296-301.
- *La pintura catalana. De l'esplendor del Gòtic al Barroc*, Barcelona 1990.
- ALCOVER, A. M.-MOLL, F. DE B., *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca 1956.
- ALCOY, R., "La pintura gòtica", *Ars Cataloniae, Pintura antiga i medieval*, vol. VIII, Barcelona 1998, p. 136-329.
- ALMERICH, L., *La Rambla de Barcelona*, Barcelona 1945, col·l. *Monografies històriques de Barcelona* 4.
- *Història dels carrers de la Barcelona vella. Guia sentimental*, Barcelona 1950, *Monografies històriques de Catalunya* 8.

ALOMAR, G., *Guillem Sagrera y la arquitectura gótica del siglo xv*, Barcelona 1970.

ALONSO, F., "La beneficencia barcelonesa", *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros* 36, 1918, p. 10-49.

ALSINA, C. i altres, *Diccionari de mesures catalanes*, Barcelona 1996.

Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo, vol. XIII, maig-desembre, 1953, p. 116, 253, 254, 335, 336, 496.

AUBERT, M., "La construction au Mogen Age", *Bulletin Monumental* CXIX, 1961, p. 181-209.

AYMAR, A., *Capilla de Nuestra Señora, hoy bajo el título de la Guía, vulgarmente conocida por capilla Marcús*, Barcelona 1914.

BALAGUER, V., *Las calles de Barcelona*, 2 vol., Barcelona 1865.

Barcelona restaura, Ajuntament de Barcelona, Exposició d'obres d'art dels segles II al XX dels Museus Municipals d'Art, restaurades pels Serveis de Restauració, Barcelona 1980.

BASSEGODA, B., "Racionalismo a ultranza en la arquitectura ojival", *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona* 27, 1944, p. 123-138.

— *L'arquitectura de l'Hospital de Santa Creu i Sant Pau. L'Hospital de Barcelona*, Barcelona 1971, p. 49-54.

— *Los maestros de obras de Barcelona*, Barcelona 1973.

BATLLE, C., *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo xv*, Barcelona 1973.

— *La casa burguesa de la Barcelona del ^{XIII} i ^{XIV} segles*, Annex I, 1983, p. 9-51.

— *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval, segle XIII*, Barcelona 1987.

— *L'expansió històrica de Catalunya*, Barcelona 1988, p. 19-178.

— *«Vida» i institucions polítiques*, (s. XIII-XIV), *3. La ciutat consolidada (s. XIV-XV)*, vol. I, Barcelona 1992, p. 273-312.

BATLLE, C.-BUSQUETA, J. J., "Distribució social i formes de vida", *Història de Barcelona*, 3. *La ciutat consolidada (s. XIV-XV)*, Barcelona 1992, p. 91-136.

BATLLE, C.-CASAS, M., "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (s. XIII)", *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, Barcelona 1980, CSIC, p. 117-192.

- BÉNÉZIT, E., *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, París 1976.
- BESERAN, P., "Un grup d'escultures atribuïdes a Jordi de Déu a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona", *D'Art* 14, 1988, p. 61-72.
- "La intervenció de Jordi de Déu a la Catedral de Barcelona", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* IV, 1990, p. 159-195.
- BOFARULL, A., *Guía cicerone de Barcelona. Hazaña y recuerdos de los catalanes*, Barcelona 1847.
- BONNASSIE, P., *La organización del trabajo en Barcelona a finales del siglo XV*, Barcelona 1975.
- BRACONS, J. i TERÉS, M. R., "Estado de la cuestión: arquitectura gòtica y escultura gòtica", *V Congreso del CEHA*, Barcelona 1984, p. 195-255.
- BRUNIQUEL, E. G., *Rúbriques. Ceremonial dels Magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, Barcelona 1866-1916.
- BUSQUETA, J. J. i altres, "Els capítols de fundació de l'Hospital de Santa Magdalena (s. XV)", *Finestrelles* 7, 1995, p. 17-35.
- CABESTANY, J. F., "Evolució demogràfica", *Història de Barcelona*, 3. *La ciutat consolidada (s. XIV-XV)*, Barcelona 1992, p. 73-90.
- CARBONELL, E. i altres, *Grans monuments romànics i gòtics*, Barcelona 1977.
- *Arts i ofis*, vol. I, Barcelona 1983, p. 121-154.
- CARRERAS CANDI, F., "Lo Montjuich de Barcelona", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII, 1903, p. 195-450.
- "Lo retaule barcelonès", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 52, vol. VII, 1912-1913, p. 217-220.
- *Historia de la Catedral de Barcelona*, *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* VII, 1913-1914, p. 22-30; II, p. 128-136; III, p. 302-317; IV, p. 510-515.
- *Geografía General de Catalunya*, Barcelona 1908.
- CARRÈRE, C., *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona 1977.
- *Barcelona. Historia de la Ciudad mitjana (s. XIV i XV)*, *Historia de Barcelona*, 3. *La ciutat consolidada (s. XIV i XV)*, Barcelona 1992, p. 13-34.
- CASADÓ, F. X., "El llegat testamentari de protocols a la ciutat de Barcelona (segle XV i primer terç del segle XVI)", *Estudis sobre història*

- de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, vol. 1, Barcelona 1988, p. 165-184.
- CASES, M. Ll., *Catàleg dels protocols notariais de Barcelona*, 2. *Altres arxius*, Inventaris d'Arxius Notariais de Catalunya 11, Fundació Noguera, Barcelona 1990, p. 129-208.
- CASTELLANO, A., "L'església de Sant Llätzer i l'hospital de leprosos de Barcelona a través de la documentació històrica", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 41-50.
- CASTEJÓN, N., "Els primers cent anys de construcció de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1500)", *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1401-2001)*, Barcelona 2001, p. 29-36.
- *L'art gòtic de Catalunya*, *El Hospital de la Santa Creu de Catalunya. Arquitectura. Dels palaus a les masies*, vol. III, Barcelona 2003, p. 200-204.
- Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històric-Artístic de la Ciutat de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, Àrea d'Urbanisme i Obres Públiques, Servei de Protecció del Patrimoni Monumental, Barcelona 1987.
- Catàleg de monuments i conjunts històric-artístics de Catalunya*, Barcelona 1990.
- CHUECA, F., *Historia de la arquitectura española. Edad Antigua y Edad Media*, Madrid 1965.
- CIRICI, A., *Arquitectura gòtica catalana*, Barcelona 1968.
- *Barcelona ciutat d'art*, Barcelona 1973.
- CIRICI, A.-GUMÍ, J., *L'art gòtic català: l'arquitectura dels segles XIII-XIV*, Barcelona 1979.
- *L'art gòtic català: l'arquitectura dels segles XV-XVI*, Barcelona 1979.
- *La pintura catalana*, 2 vol., Palma de Mallorca 1959.
- *La escultura catalana*, Barcelona 1973.
- *Barcelona pam a pam*, Barcelona 1979.
- CLARAMUNT, S., "El arte de la Baja Edad Media Occidental como exponente de una nueva mentalidad", *Acta Mediaevalia* 1, 1980, p. 133-142.
- *El Pla de la Rambla de la Plaça de la Rambla seva història. Actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, Barcelona 1982, p. 183-203.
- *Legislación social en la Baja Edad medieval para la sociedad actual*, Zaragoza 1987, CSIC, p. 47-59.

- COMENGE, L., *La medicina en Catalunya*, Barcelona 1908.
- COROMINES, J., *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona 1980.
- COSTA, M. i TARRÉS, M., *Diccionari del català antic*, Barcelona 1998.
- DALMASES, D., "La capella d'en Marcús, els antecedents del seu fundador i l'advocació a la Mare de Déu de la Guia", *Lambard. Estudis d'Art Medieval VI*, 1994, p. 113-159.
- DALMASES, N. DE, *Orfebreria catalana medieval: Barcelona, 1300-1500. Aproximació al seu estudi*. 4 vol., Universitat de Barcelona, 1984. Tesi doctoral.
- *Arquitectura gòtica civil, arquitectura civil i industrial*, vol. III, Barcelona 1998, p. 117-159.
- DALMASES, N. DE-PITARCH, A. J., *Història de l'Art Català. L'art gòtic, segles XIV-XV*, vol. III, Barcelona 1984.
- *Història de l'Art Català. L'època del Cister*, vol. II, Barcelona 1985.
- DANON, J., *El Hospital General de la Santa Cruz de Barcelona (1401)*, Universitat de Barcelona, 1967. Tesi doctoral.
- *Visió històrica de l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona 1978.
- DURAN, A., "Dibujos del siglo xv atribuibles al pintor Jaime Vergós", *Anales y Boletín de los museos de Barcelona* 1, 1941, p. 23-29.
- *Cataluña artística: Barcelona antigua, arquitectura civil*, Barcelona 1942.
- *Barcelona i la seva història, La societat i l'organització del treball*, vol. II, Barcelona 1973.
- *Barcelona i la seva Història, l'Art i la Cultura*, vol. III, Barcelona 1975.
- *Arquitectura*, vol. I, Barcelona 1983, p. 353-380.
- DURAN, A.-AINAUD, J., "Escultura gòtica", *Ars Hispaniae. Historia universal del Arte Hispánico*, vol. VIII, Madrid 1956.
- FARRÉ, C., "L'Art Gòtic", *Història de Barcelona, de la Prehistòria al segle XVII*, vol. I, Barcelona 1978, p. 398 i ss.
- FATAS, G. i BORRÀS, G., *Diccionario de términos de arte y arqueología*, Madrid 1988.
- FELIU, LL. G., "L'Hospital de Santa Eulàlia del Camp", *Analecta Sacra Tarraconensia XI*, 1935, p. 291-306.
- FERRER, M. T., "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos IV*, 1974, p. 29-191.

- FERRER, M. T., "Projecció exterior", en *Història de Barcelona, 3. La ciutat consolidada (s. XIV i XV)*, Barcelona 1992, p. 355-391.
- FERRER, M. T.-RIERA, J., "La successió notarial i el traspàs de protocols en terres catalanes a la Baixa Edat Mitjana", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos IV*, 1974, p. 395-428.
- FLORENSA, A., "La drassana ou chantier de construction navale de Barcelone", *L'architecture gothique civil en Catalogne*, París 1935, p. 28-36.
- *Conservación y restauración de monumentos históricos (1927-1946)*, Barcelona 1946.
- "Un arquitecto catalán gótico. Arnau Bargués", *Revista Nacional de Arquitectura* 229, 1949, p. 228-234.
- *Conservación y restauración de monumentos históricos (1947-1953)*, Barcelona 1953.
- *Arquitectura. Divul. Barcelona* 1957, p. 331-352.
- "L'hospital Sant Jordi de Barcelone", *France, CXVII Session Catalogne*, París 1959.
- *Baselinas de restauración*
- *Divulgación Histórica X*, 1959, p. 339-344.
- *Evolución de la ciudad en l*
- *Arqueología e Historia de la Ciudad III*, 1962, p. 113-128.
- *Conservación y restauración de monumentos históricos (1954-1962)*, Barcelona 1962.
- "Restauraciones veinticinco años", *Miscellanea Barcinonensia*, VII, 1964, p. 7-25.
- FOLCH, J., *L'art català*, 2 vol., Barcelona 1957-1961.
- FOLK, J.-MASRIERA, A., *Plano monumental y guía de Barcelona*, Barcelona 1932.
- FONTANALS, R., "El archivo del antiguo Hospital de la Santa Creu de Barcelona", *Tabula. Revista de Archivos de Castilla y León* 2, 1993, p. 123-139.
- "Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya", *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya* 6, Departament de Cultura, Barcelona 1995, p. 57-88.
- FONTANALS, R.-VIVES, D., "L'Arxiu Històric", *Bibliographica: documents dels segles VIII-XX*, Barcelona 1993, p. 23-29.
- FUGUET, J., "Apreciacions sobre l'ús de les cobertes amb arcs diafragma a l'arquitectura medieval catalana", *Acta Mediaevalia* 7-8, 1987, p. 437-451.

- FULLANA, M., *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció*, Mallorca 1974.
- FUSTER, J., "Los antiguos hospitales de Barcelona desaparecidos", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo XX*, 1960, p. 241-252.
- GARCIA, M., *L'Hospital de Sant Pau*, Barcelona 1990.
- GAZULLA, F., *La Patrona de Barcelona y su santuario*, Barcelona 1918.
- GONZÁLEZ, A., "Avantprojecte de restauració i de reordenació de la plaça del Pedró", *Lambard. Estudis d'art medieval VI*, 1994, p. 73-76.
- GONZÁLEZ, M., *Mendicidad y beneficencia en Barcelona*, vol. III, Barcelona 1903.
- GRANADOS, O. (dir.), *Informe històrico-arqueològic dels edificis annexos a la nau de llevant de l'antic Hospital de la Santa Creu*, Centre d'Arqueologia de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Barcelona 1995, 2 vol.
- GUÀRDIA, M.-GARCÍA, A., "Consolidació d'una estructura urbana: 1360-1516", *Història de Barcelona, 3. La ciutat consolidada (s. XIV i XV)*, Barcelona 1992, p. 35-72.
- GUÀRDIA, M., "La ciutat de Barcelona", *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura. Dels palaus a les masies*, vol. III, Barcelona 2003, p. 46-54.
- GUDIOL, J. M., *Barcelona, Guías artísticas de España*, Barcelona 1946.
- "Pintura gòtica", *Ars Hispaniae, Historia universal del Arte Hispánico*, vol. IX, Madrid 1955.
- *Artes y oficios de España medieval en Cataluña*, vol. I, Barcelona 1974, p. 93-330.
- GUDIOL, J. M. i ALCOLEA, S., *Pintura gòtica catalana*, Barcelona 1986.
- GUDIOL, J. M. i altres, *Historia de la pintura en Cataluña*, Madrid s/d.
- HERMANO DE LA CARIDAD, *Los Hermanos del Hospital de la Santa Cruz*, Barcelona 1935.
- HERNÁNDEZ, F., *La beneficencia en España*, vol. I, Madrid 1876.
- HERNÁNDEZ, J. E. i altres, *Arquitectura de Barcelona. Guía*, Barcelona 1989.
- HERNANDO, J. L., "Los artistas llegados al foco barcelonés durante el gòtico internacional (1390-1450): procedencia, actividad y posible asentamiento. Aspectos documentales", *Lambard. Estudis d'Art Medieval VI*, 1994, p. 359-388.
- JUNCÀ, J. M., *L'hospital de Sant Llätzer, notes històriques*, Barcelona 1982.
- LALLEMAND, P., *Histoire de la charité*, París 1906.

LAMPÉREZ, V., *Arquitectura civil española del siglo I-XVIII*, vol. II, Madrid 1922.

— *Historia de la arquitectura cristiana en la Edad Media, según el estudio de los elementos y los monumentos*, vol. II-III, Madrid 1930.

LARRUCEA, C., “El govern de l'hospital a través de la butlla institucional”, *Sant Pau* 6, vol. II, 1981, p. 46-49.

— “Los protocolos (1846)”, *Sant Pau* 4, vol. VIII, Barcelona 1989, pàgs. 52-55.

LARRUCEA, C.-ARAGÓ, A. M., “El document fundacional de l'Hospital de Santa Creu”, *El Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo*, Barcelona 1971, p. 25-30.

LARRUCEA, C. i altres, “Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau”, *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya* 5, Departament de Cultura, Barcelona 1992, p. 385-404.

LAVEDAN, P., *L'architecture gothique religieuse à Catalogne, Valence et Bâle*, París 1935.

LEISTIKOW, D., *Edificios hospitalarios en Europa durante diez siglos. Historia de la arquitectura hospitalaria*, C.H. Boehringer Sohn. Ingelheim am Rhein 1967.

LLOPIS, A., “Historia y leyenda de la capilla de Marcús”, *Barcelona Atracción* 337, 1953.

LÓPEZ, A.-BELTRAN, J., “Resultats de l'excavació arqueològica a l'església i a l'hospital de Sant Llätzer”, *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 51-71.

MADURELL, J. M., “Los contratos de obras de protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura (s. XIV-XVI)”, *Estudios históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* I, 1948, p. 105-199.

Manual de Novells Ardits. Dietari de l'Antic Consell Barceloní, Barcelona 1970.

MARSÀ, F., *Onomàstica barcelonina del segle XIV*, Barcelona 1977.

MARTINELL, C., “Els hospitals medievals catalans”, *Pràctica Mèdica* 27, 1935, p. 109-132.

— “Les Hôpitaux”, en *L'architecture gothique civile en Catalogne*, Mataró 1935, p. 51-67.

— “L'architecture gothique civile en Catalogne”, en *L'architecture gothique civile en Catalogne*, Mataró 1935, p. 138-144.

— “El viejo hospital de la Santa Cruz”, *Destino* 863, 1954, p. 3-5.

- MARTINELL, C., "L'art de transició al gòtic", *Art Català* I, Barcelona 1957, p. 253-287.
- MAS, J., *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, vol. XIII, Barcelona 1921.
- "Fundació de l'—
Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo 2, vol. I, 1927, p. 123-125.
- "Fundació de l'—
 dació", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 3, vol. I, 1927, p. 185-189.
- "Fundació de l'—
 dació (conclusió)", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 4, vol. I, 1927, p. 235-239.
- "Fundació de l'—
 fícia", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 5, vol. I, 1927, p. 289.
- MAYER, M. i altres, "Los materiales lapídeos reaprovechados en construcciones medievales en Catalunya. La ciudad de Barcelona y su entorno", *Artistes, artisans et production artistique du Moyen Age*, vol. II, París 1983, p. 529-558.
- MENA, J. M. DE, *Curiosidades y leyendas de Barcelona*, Barcelona 1990.
- MORENO, J. M., "Els sistemes constructius al llarg de l'evolució de la coberta de Sant Llàtzer (Barcelona)", *Lambard. Estudis d'Art Medieval* VI, 1994, p. 81-86.
- NADAL, J. M., *Historia, leyenda, anecdotario y dogma del Hospital de la Santa Cruz*, Barcelona 1955.
- NOGUERA, R., "La doble redacción de los antiguos documentos notariales en Cataluña", *Anales de la Academia Matritense del Notariado*, XXII, 1978, p. 335-356.
- PAGAROLAS, L., "Recull d'anotacions esparses dels protocols medievals barcelonins", *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, vol. 1, Barcelona 1988, p. 61-90.
- "Notariat i cultura: els registres notarians", *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona 1994, p. 330-350.
- PÉREZ, A., "El hospital de San Lázaro o casa dels malalts o masells", *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, Barcelona 1980.
- PI, A. A., *Barcelona antigua y moderna*, vol. II, Barcelona 1854.

- PIFARRÉ, D., "Dos visitas de comienzos del siglo XIV a los hospitales barceloneses d'en Colom y d'en Marcús", *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, vol. II, Barcelona 1981-1982, p. 81-93.
- PIFARRER, P.-PI, F., *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña*, Barcelona 1839.
- *España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e Historia. Cataluña*, vol. I, Barcelona 1884.
- PUIG, F., "La beneficencia barcelonesa", *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros* 36, 1918, p. 10-49.
- PUIG i CADAFALCH, J., "Edificis de l'Hospital de la Santa Creu i la Casa de la Convalescència", *Anuari de l'Institut d' Estudis Catalans*, vol. VIII, 1936, p. 35-38.
- RÀFOLS, J. F., *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña. Desde la época romana a nuestros días*. Barcelona 1951.
- RICHERT, G., *La pintura medieval catalana*, Barcelona 1926.
- RIERA, A.-FELIU, G., "Activitats econòmiques", *Història de Barcelona*, 3. *La ciutat consolidada (s. XIV i XV)*, Barcelona 1992, p. 137-272.
- RIU, M., "Contribution à l'étude des techniques de construction au Moyen-Age. Parements, modules et outils", *Histoire des techniques et sources documentaires, Actes du Colloque du G. I. S.*, Ais de Provença 1982, p. 53-70.
- ROCA, J. M., *La medicina catalana en temps del rei Martí*, Barcelona 1919.
- *Ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu (any MCCCCXVII)*, Barcelona 1920.
- *Annuario del Hospital de la Santa Cruz III-IV*, 1921-1922, p. 5-87.
- *L'Hospital migeval de Sant Macià*, Barcelona 1926.
- *Origen del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 1, 1927, p. 67-68.
- "Concòrdia entre l'Hospital de la Santa Creu", *Anales del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo* 6, 1927, p. 341-342.
- SANPERE, S., *Los cuatrocentistas catalanes. Historia de la pintura en Cataluña en el siglo XV*, 2 vol., Barcelona 1906.
- *Topografía antigua de Barcelona. Rodalia de Corbera*, 2 vol., Barcelona 1890.
- SAURÍ, M.-MATAS, J., *Manual histórico, topográfico, estadístico y administrativo o sea guía general de Barcelona*, Barcelona 1849.

- SIVILLA, T., *Apuntes históricos sobre el Hospital de Barcelona, Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. III, Barcelona 1880, p. 41-70.
- SOLÀ, F., *La parròquia de Nostra Senyora del Carme de Barcelona*, Barcelona 1933.
- SUREDA, M., "Espai i decoració a l'església de Sant Llützer de Barcelona", *Lambard. Estudis d'Art Medieval VII*, 1994, p. 77-80.
- SUREDA, J., "Art, pensament i cultura", *Història de Barcelona*, 3. *La ciutat consolidada (s. XIV-XV)*, Barcelona 1992, p. 313-354.
- *El gòtic català*, Barcelona 1977.
- TERÉS, M. R., "Arnau Bargués, arquitecto de la ciudad de Barcelona: nuevas aportaciones documentales", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar IX*, 1982, p. 72-86.
- *Estudis d'Art Medieval VIII*, 1987, p. 171-181. *L'Arbanc*. Reixac, escultor
- Bargués i François Salau", *D'Art 16*, 1990, p. 19-39. "El Palau del R
- *Al·legoria gòtica*" *Escultura antigua y medieval*, vol. I, Barcelona 1997, p. 210-327.
- TORRES, L., "Función de nervios y ojivas en las bóvedas góticas", *Investigación y Progreso XVI*, 1945, p. 214-231.
- *Arquitectura gótica*" *Historia universal del Arte Hispánico*, vol. VII, Madrid 1952, p. 150-257.
- "Naves de edificios maderados al siglo de madera sobre arcos transversales", *Archivo Español del Arte* 125-128, vol. XXXII, 1959.
- "Naves cubiertas partir del siglo III", *Archivo Español del Arte* 129-132, vol. XXXIII, 1960, p. 19-43.
- UDINA, F. i altres, *Barcelona, vuit segles d'història*, Barcelona 1963.
- *L'Hospital de Santa Creu i de Sant Pau. L'Hospital de Barcelona*, Barcelona 1971.
- VALLESCÁ, A., *Las calles de Barcelona desaparecidas. Relación histórica desde la época remensa hasta el siglo XX*, Barcelona 1945, col. I. *Monografías Historia de Barcelona 2*.
- VANDEKERCHOVE, C., "L'iconographie médiévale de la construction", *Les bâtisseurs des cathédrales gothiques*, Strasburg 1989.
- VERRIÉ, F.-P., "Los hospitales barceloneses anteriores al de la Santa Cruz", *Divulgación Histórica IV*, Barcelona 1947, p. 177-181.
- *El Hospital de la Santa Cruz*" *El Hospital de la Santa Cruz*" *Divulgación Histórica IV*, 1947, p. 182-186.

VERRIÉ, F.-P., "La capilla de San Lázaro", *Barcelona. Divulgación Histórica IV*, 1947, p. 100-104.

— obras", *Barcelona. Divulgación Histórica IV*, 1947, p. 146-152. "Un arquitecto

— *Barcelona. Divulgación Histórica VII*, 1950, p. 55-59. "Obras en la a

— *Arquitectura Barcelonesa*, 1957, p. 295-330.

— *La Pintura*, Barcelona 1957, p. 381-414.

VILA, P.-CASASSAS, Ll., *Barcelona i la seva rodalia al llarg del temps*, Barcelona 1974.

VILARRUBIAS, F. A., *Noticia histórico-arquitectónica de los edificios del antiguo Hospital de la Santa Cruz y Casa de Convalecencia de San Pablo de la ciudad de Barcelona (1401-1928)*, Barcelona 1969.

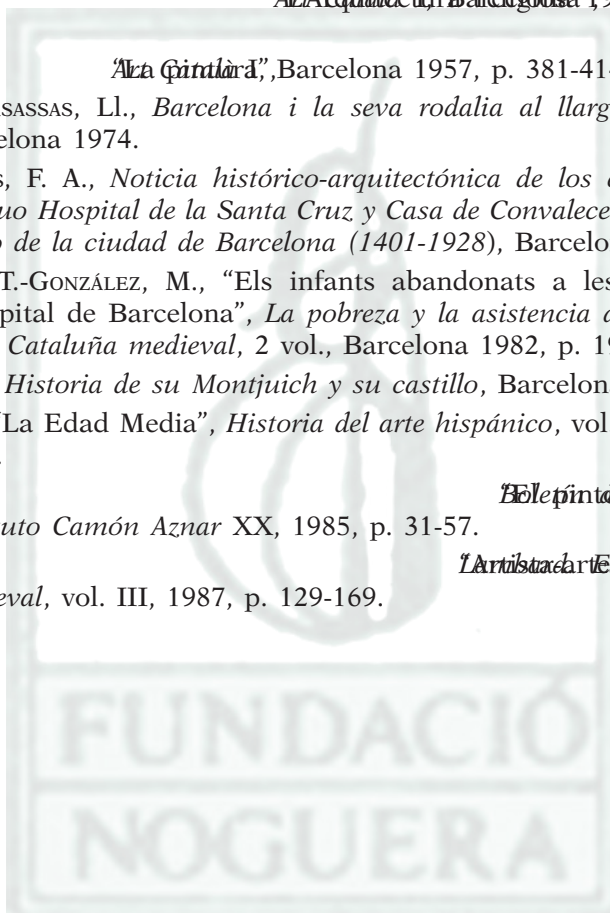
VINYOLES, T.-GONZÁLEZ, M., "Els infants abandonats a les portes de l'Hospital de Barcelona", *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, 2 vol., Barcelona 1982, p. 191-285.

VOLTES, P., *Historia de su Montjuich y su castillo*, Barcelona 1960.

YARZA, J., "La Edad Media", *Historia del arte hispánico*, vol. II, Madrid 1982.

— *El pintor de Catalunya en torno a* Instituto Camón Aznar XX, 1985, p. 31-57.

— *La pintura en el gótico catalán* Medieval, vol. III, 1987, p. 129-169.

APÈNDIXS I ÍNDEXS

FUNDACIÓ

NOGUERA

I

APÈNDIX DELS PROFESSIONALS RELACIONATS AMB L'OBRA DE L'HOSPITAL

Arran del desconeixement, en termes generals, de quins eren els procediments que a l'època medieval regulaven l'organització laboral dels gremis o dels artistes i artesans que prenen part en una obra, m'ha semblat escaient d'aportar un apèndix dels professionals documentats que intervingueren en la fàbrica de l'Hospital de la Santa Creu, una de les construccions més importants de la Barcelona de principis del segle xv, juntament amb la Catedral i la Casa de la Ciutat, i intentar esbrinar, en la mesura que les dades ho permetin, la interrelació i el sistema de treball que van establir.

Com ja hem vist, aquests professionals formen un conjunt molt heterogeni: molers, traginers de pedra, mestres de cases, manobres, rajolers, guixaires, areners, fusters... Tots ells, com si es tractés d'un engranatge de rellotgeria, van anar aportant materials i contribuint amb molts jornals durant anys, tot seguint un ordre i una cadència que devien marcar tant els administradors, d'acord amb les disponibilitats econòmiques, com els mestres de cases, segons el progrés de l'edificació.

Per començar, hom pot constatar que la majoria de molers disposaven del seu propi tall a la pedrera de Montjuïc, sota la capella de Sant Ferriol, de manera que vengueren a l'hospital el dret d'extreure'n pedra. Així, sabem que la pedra fou subministrada pels molers Pere de Pla, Bernat Ponç, Pere Icart i Antoni Miquel, el qual també es dedicava a escairar-la. En canvi, altres molers, com ara Jaume Granell, Nicolau Cigar i Berenguer Batlle, es van dedicar a extreure pedra d'un tall que l'hospital tenia a Montjuïc per tal de construir la sagristia, com probablement també féu el moler Salvador Llunell. A semblança dels molers, alguns mestres de cases comptaven també amb el seu propi tall, de manera que vengueren igualment el dret d'explotar-ne la pedra. Aquests mestres de cases, tanmateix, no

participaren en l'obra. Coneixem els noms de Francesc Marc, mestre d'obra a la Seu de Barcelona, Pere Salgueda, Guillem sa Longanyola, Bartomeu Massafrets, Francesc Maranyà, el qual també apareix als treballs a les escrivanies de la plaça de Sant Jaume i, en col·laboració amb Arnau Bargués, a les obres de la façana de la Casa de la Ciutat. Contràriament, els mestres de cases Eimeric Oliver, Joan Fàbregues, Francesc Costa, que juntament amb Arnau Bargués féu encàrrecs de compra de material, i el seu fill Miquel Costa s'encarregaren d'escairar pedres. Quant al transport d'aquest material, només tenim notícia del tragner Pere Bonet, el qual carretejava la pedra fins a l'obra.

Uns altres mestres de cases s'ocuparen en la construcció de les diferents dependències i parts de l'edifici, si bé d'alguns, com per exemple Joan Sobrevila, Pere Ferrer i Joan Galí, ignorem quina fou l'activitat que desenvoluparen. Pel que fa al paper que representa el mestre de cases Arnau Bargués, que treballà a la façana de la Casa de la Ciutat i al Palau Reial de Poblet, hem de pensar que els seus treballs se cenyiren fonamentalment a tasques d'assessorament tècnic del projecte; d'altra banda, dels mestres de cases Andreu Joan, Joan Enric i Pau Mateu, que participà en obres de reparació a l'hospital de Santa Margarida i hi aportà materials, sabem que només hi contribuïren amb els seus jornals, a diferència d'uns altres, per exemple el mestre de cases Miquel Oliver, que feren diverses aportacions de material.

El reconegut Guillem Abiell, que va dirigir les obres de les esglésies de Santa Maria del Pi, de Santa Maria del Carme, de Montsió, de Sant Jaume i d'altres edificis civils, assumí l'encàrrec d'aixecar el claustre agafant com a col·laboradors els mestres de cases Pere Gabiol, Bernat Estrany, Bartomeu sa Mora, Miquel Riugall, Guillem Roure, Pericó, Bartomeu Rainers i Jaume Cabrer, a més a més dels manobres Joan de Lisboa, Joan Bartomeu, Rodrigo, Pere Serra i Joan Passallo, el seu propi servent Antoni, i un esclau seu anomenat Joan.

El mestre de cases Guerau Vanover assumí la tasca de cobrir una part de la teulada de la nau de llevant que havia embigat el fuster Antoni Fàbregues, mentre que el mestre Pere Saranyena s'encarregà de cobrir una part de la teulada de la segona meitat de l'ala septentrional.

Ultra el guix que forní el fuster Arnau Sala, les aportacions d'aquest material i de calç anaren a càrrec dels guixaires Bernat Mulner, Gabriel Sabater, Bernat Corts i el seu fill Jaume Corts. Quant al subministrament de teules i rajoles, hem constatat la presència de nombrosos rajolers. D'una banda, Guillem Moreres, Bernat Rovira, Joan Ferran, Bartomeu Cebrià, Jaume Osona i Joan Ribot, que in-

tervingué en les obres de reparació de l'hospital de Santa Margarida, i de l'altra, Pere Tranyer, Pere Antic, Domènec Sanç i Oliver Bretó, els quals participaren, a més a més, en diverses obres a la ciutat. De l'argila i de la sorra, se n'encarregà l'arener Joan de Puig.

Els treballs de fusteria abracen tant el subministrament de fusta per a bastides, armadures de voltes i embigats de sostres, activitats en què s'ocuparen el veler Antoni Torra, el fuster Bartomeu Palomeres i el fuster Antoni Fàbregues, el qual cobrí una part de la nau de llevant, com els jornals que hi esmerçaren els fusters Rafael Colomer, Antoni Comes, Pere Sanou i Pere Dianet, que a més dels treballs a la farmàcia de l'Hospital prengué part en les obres de reparació de l'hospital de Santa Margarida, a l'igual de Joan Clusa, que hi participà amb el seu fill i el seus col·laboradors Salvador Vilaric i Climent Batlle.

Pel que fa a la fusteria, cal esmentar la intervenció dels fusters Francesc Colomer, Pere Dianet, Bartomeu Fuster, Bartomeu Barrida i Joan Clusa adreçada a reparar i canviar mobiliari, principalment llits.

Els pocs elements escultòrics documentats s'atribueixen al picapedrer Berenguer Samuntà, en concret, tres claus de volta destinades molt probablement al claustre, i a l'escultor Llorenç Reixac —conegut pels seus treballs escultòrics a la catedral de Barcelona—, el qual representà i pintà les imatges de sant Pere i sant Pau en dues claus de volta.

Quant a les representacions pictòriques, ultra les pintures que feu el pintor Antoni Dalmau a l'hospital, cal destacar el retaule de l'altar major, dedicat a la invocació de la Santa Creu, obra dels pintors Pere Terrés i Francesc Vergós.

Les referències a peces d'orfebreria ens porten fins als argenters Ramon Valls, que va realitzar una custòdia per a l'església, i Marc Canyes —conegut pel reliquiari de la Santa Espina de la Seu de Barcelona i els bordons de Sant Joan de les Abadesses—, al qual se li encarregaren diversos objectes litúrgics, si bé finalment fou cancel·lada la comanda.

Per acabar, hem de referir-nos al cortiner Joan Ballester, que va fer una cortina de colors per a l'altar major, i al perpunter Ponç Colomer —encarregat de pintar i restaurar els entremesos del Corpus a la Casa de la Ciutat—, el qual realitzà i pintà un entremès; d'altra banda, el fuster Joan Frau portà a cap la realització d'una nova caixa per guardar diners i el pintor Joan Materes la pintà, mentre que el ferrer Lluís de Puig aportà cadenats, claus i arnelles, i el ferrer Salvador Vives, ferramenta en general.

Areners

PUIG, Joan de. Ciutadà de Barcelona, 170.

Argenters

CANYES, Marc. Ciutadà de Barcelona, 232.

VALLS, Ramon. Ciutadà de Barcelona, 264.

Cortiners

BALLESTER, Joan. Ciutadà de Barcelona, 185.

Escultors

REIXAC, Llorenç. Ciutadà de Barcelona, 215.

Fusters

BARRIDA, Bartomeu. 206.

CLUSA, Joan. Ciutadà de Barcelona, 261, 262, 263, 266, 274, 282, 287, 294, 296.

COLOMER, Francesc. Ciutadà de Barcelona, 200.

COLOMER, Rafael. Ciutadà de Barcelona, 234.

COMES, Antoni. Ciutadà de Barcelona, 271, 275.

DIANET, Pere. Ciutadà de Barcelona, 176, 190, 192, 195, 198, 202, 203, 211, 227.

FABREGUES, Antoni. Ciutadà de Barcelona, 97, 121, 122, 125, 150, 157.

FRAU, Joan. 229.

FUSTER, Bartomeu. 206.

PALOMERES, Bartomeu. Ciutadà de Barcelona, 213.

SALA, Arnau. Ciutadà de Barcelona, 233.

SANOU, Pere. 294.

Ferrers

PUIG, Lluís de. Ciutadà de Barcelona, 230.

VIVES, Salvador. Ciutadà de Barcelona, 252.

Guixaires

CORTS, Bernat Çes. *Vid.* CORTS, Bernat.

CORTS, Bernat. Pare de Jaume Corts. De la parròquia de Santa Maria de Badalona, 85, 221.

CORTS, Jaume. Fill de Bernat Corts. De la parròquia de Santa Maria de Badalona, 85.

MULNER, Bernat. De la parròquia de Santa Tecla de Sitges, 4.

SABATER, Gabriel. Ciutadà de Barcelona, 201, 286.

Manobres

BARTOMEU, Joan. 207.

LISBONA, Joan de. 207.

PASSALLO, Joan. 207.

RODRIGO. 207.

SERRA, Pere. 207.

Mestres de cases

ABEL, Guillem. *Vid.* ABIELL, Guillem.

ABIEL, Guillem. *Vid.* ABIELL, Guillem.

ABIELL, Guillem. Ciutadà de Barcelona, 141, 142, 186, 187, 189, 207.

BARGÉS, Arnau. *Vid.* BARGUÉS, Arnau.

BARGUÉS, Arnau. Ciutadà de Barcelona, 101, 122, 124.

BARGUÉS, en. *Vid.* BARGUÉS, Arnau.

BERGÉS *Vid.* BARGUÉS, Arnau.

BERGUÉS, Arnau. *Vid.* BARGUÉS, Arnau.

CABRER, Jaume. 207.

COSTA, Francesc. Ciutadà de Barcelona, 67, 124.

COSTA, Miquel. Ciutadà de Barcelona. Fill de Francesc Costa, 67.

ENRIC, Joan. Ciutadà de Barcelona, 270.

ESTRANY, Bernat. 207.

FABREGUES, Joan. Ciutadà de Barcelona, 67.

FERRER, Pere. 88.

GABIOL, Pere, 187.

GALÍ, Joan. 88.

- JOAN, Andreu. Ciutadà de Barcelona, 269.
- LONGANYOLA, Guillem. Ciutadà de Barcelona, 79.
- MARANYÀ, Francesc. Ciutadà de Barcelona, 103, 107, 108, 109.
- MARC, Francesc. Ciutadà de Barcelona, 36, 77.
- MASSAFRET, en. *Vid.* MASSAFRETS, Bartomeu.
- MASSAFRETS Bartomeu. Ciutadà de Barcelona, 35.
- MATEU, Pau. Ciutadà de Barcelona, 267, 270, 276, 285.
- MÓRA, Bartomeu sa. 207.
- OLIVER, Eimeric. Ciutadà de Barcelona, 67.
- OLIVER, Miquel. Ciutadà de Barcelona, 284.
- PERICÓ. 207.
- RAINERS, Bartomeu. 207.
- RIUGALL, Miquel. 207.
- ROURE, Guillem. 207.
- SALGUEDA, en. *Vid.* SALGUEDA, Pere.
- SALGUEDA, Pere. Ciutadà de Barcelona, 38, 118, 153, 160, 165.
- SARANYENA, Pere. Ciutadà de Barcelona, 297.
- SAUGUEDA, Pere. *Vid.* SALGUEDA, Pere.
- SOBREVILA, Joan. 88.
- VANOVER, Guerau. Ciutadà de Barcelona, 177, 183.
- Molers**
- BATLLE, Berenguer. Ciutadà de Barcelona, 245.
- CIGAR, Nicolau. Ciutadà de Barcelona, 245.
- GRANELL, Jaume. Ciutadà de Barcelona, 245.
- ICART, Pere. Ciutadà de Barcelona, 268.
- LLUNELL, Salvador. Ciutadà de Barcelona, 251.
- MIQUEL, Antoni. 278.
- PLA, Pere de. Ciutadà de Barcelona, 37.
- PONÇ, Bernat. Ciutadà de Barcelona, 159.
- Perpunters**
- COLOMER, Ponç. Ciutadà de Barcelona, 189.
- Picapedrers**
- SAMUNTÀ, Berenguer. Ciutadà de Barcelona, 210.
- Pintors**
- DALMAU, Antoni. Ciutadà de Barcelona, 265.
- MATERES, Joan. Ciutadà de Barcelona, 231.
- TERRÉS, Pere. Ciutadà de Barcelona, 246, 247, 248, 249, 250.
- TERRERS, Pere. *Vid.* Terrés, Pere.
- VERGÓS, Francesc. Ciutadà de Barcelona, 246, 247, 248, 249, 250.
- VERGÓS, Francesc. Ciutadà de Barcelona. Pare de Francesc Vergós, 250.
- VERGÓS, Francí. *Vid.* VERGÓS, Francesc.
- Rajolers**
- ANTIC, Pere. Ciutadà de Barcelona, 70, 93.
- BRETÓ, Oliver. Ciutadà de Barcelona, 205.
- CEBRIÀ, Bartomeu. Ciutadà de Barcelona, 218, 235.
- FERRAN, Joan. Ciutadà de Barcelona, 217.
- MORERES, Guillem. De la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, 101.
- OSONA, Jaume. Ciutadà de Barcelona, 272.
- RIBOT, Joan. Ciutadà de Barcelona, 273.
- ROVIRA, Bernat. De la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, 124.
- SANÇ, Domènec. Ciutadà de Barcelona, 151, 166, 180, 204, 216.
- TRANYER, Pere. Ciutadà de Barcelona, 68, 84, 156.

TRANXER, Pere. *Vid.* TRANYER, Pere.

Velers

TORRA, Antoni. Ciutadà de Barcelona,
83.

Traginers de pedra

BONET, Pere. Ciutadà de Barcelona,
279, 281.

II

ÍNDIX TOPONOMÀSTIC GENERAL

— A —

- ABADAL, Salvador. Estudiant d'arts, 222.
- ABELLA, Pere sa. Corredor públic. Ciutadà de Barcelona, 96, 144.
- ABEL, Guillem. *Vid.* Abiell, Guillem.
- ABIEL, Guillem. *Vid.* Abiell, Guillem.
- ABIELL, Guillem. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 141, 142, 166, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 196, 207, 209, 214.
- ADROVER, Francesc. Ciutadà de Barcelona, 197, 214.
- AGANI, Bernat. Candeler de cera. Ciutadà de Barcelona, 102.
- AGNÈS. Esposa de Joan Gomis, 151.
- AGRAMUNT, Pere. Notari públic. Procurador, recaptador i distribuïdor dels béns de l'Hospital de la Santa Creu, 184, 186, 187, 188, 190-194, 197, 198, 208.
- AGREMUNT, Pere. *Vid.* AGRAMUNT, Pere.
- AGUILAR, Hugo d'. De la vila de Cardona, 11.
- AGULLANA, Antoni. Canonge de la Seu de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 255.
- AGUSTÍ, Antoni. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 126.
- AIMARIC, Pere. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 74.
- AIMERIC, Pere. Notari públic de la vila de Molins de Rei, 154.
- ALAGOT, Bernat. Paraire de llana. Ciutadà de Barcelona, 189.
- ALAMANDA. Esposa de Francesc Maranyà, 103, 107.
- ALAMANY, BERENGUER. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 234.
- ALAMANY, Joan. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 252.
- ALANIGAUER, Genís. Ciutadà de Barcelona, 120.
- ALANYÀ, Guillem. Canonge de la Seu de Barcelona. Administrador i rector de l'Hospital de la Santa Creu, 102, 104, 105, 107, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 127, 128, 129, 133, 135, 138, 139.
- ALBAREDA, n'. 68.
- ALBINYANA, Pere. Ciutadà de Barcelona, 119.
- ALBURQUERQUE, Elionor d'. Esposa del rei Ferran I de Catalunya-Aragó, dit d'Antequera, 189.
- ALDOMAR, Jaume. Prevere. Beneficiat a la Seu de Barcelona, 104, 111, 135, 139, 146.
- ALDONYAR, Jaume. *Vid.* ALDOMAR, Jaume.
- ALEGRE, Francesc. Mercader. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 253.

- ALEGRE, Pere. Prevere. Beneficiat a la Seu de Barcelona. Procurador de Jaume Aldomar, 135.
- ALOI, Bernat. Mercader. Ciutadà de Perpinyà, 38.
- ALTURA. Municipi de l'Alt Palància, a Castelló de la Plana, 5, 6, 9, 21.
- ALZINA, Gaspar. Mercader. Procurador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 252.
- ANGLESOLA. Universitat a l'Urgell, 94.
- ANLOGUER, Pere. Prevere procurador de Joan Muntlor, 256.
- ANTIC, Leonard. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 232.
- ANTIC, Pere. Rajoler. Ciutadà de Barcelona, 70, 93.
- ANTONI. Servent de Guillem Abiell, 207.
- ANTONI. Resident amb Bartomeu Fuster, 206.
- ANTÒNIA. Esposa de Jaume Ferrer, conegut també com Bordelet, 89, 90, 98, 187.
- ANTÒNIA. Esposa de Joan Feliu, 256.
- ANTÒNIA. Esposa de Pere Monjo, 54, 56.
- ANTÒNIA. Esposa de Guillem Maimó, 147, 148, 149.
- ARANYÓ, Francesc. Sastre. Ciutadà de Barcelona, 55, 65.
- ARCERS, Pere. Notari públic de Perpinyà, 68.
- ARMENGOL, Francesc. Pagès. Ciutadà de Barcelona, 224.
- ARMENGOL, Galceran. Ciutadà de Barcelona, 1, 8.
- ARMENGOL, Joan. Bisbe de Barcelona, 1, 8, 138.
- ARNAU, Joan. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 87, 86.
- ARSENDA. Esposa de Berenguer Tàpies. Casada en primeres núpcies amb Bernat Tortosa, 86.
- AVELLA, n'. Carrer de Barcelona, 104.
- AVERCÓ, Lluís d'. Ciutadà de Barcelona, 66.
- AVINYÓ. Ciutat, 8, 10.
- AXEMIS, Jaspert d'. 251.

— B —

- BADIA, Pere sa. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 1, 8.
- BADIA, Guillem sa. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 130.
- BAGES, Joan. Escrivà. Ciutadà de Barcelona, 7, 11, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 49, 62, 64, 68, 69, 71, 72, 73, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 96, 97, 103, 114, 120, 125.
- BAGUÉS, Guerau Joan. Escrivà. Notari. Habitant de Barcelona, 260, 262.
- BUIGUÉS, Guerau Joan. *Vid.* Bagués, Guerau Joan.
- BAIGUES, Guerau Joan. Notari de Barcelona, 266.
- BALASTER, Joan. *Vid.* BALLESTER, Joan.
- BALDI, Vicenç. Prevere. Oriünd de Nîmes, bisbat de Besiers (França). Habitant de Barcelona, 106, 144.
- BALLESTER, Joan. Cortiner. Ciutadà de Barcelona, 187.
- BARAU, Francesc. Escrivà. Ciutadà de Barcelona, 11, 36, 39, 40, 42, 43, 49, 62, 66, 67, 68.
- BARCELÓ, Bernat. Espòs de Francesca, 111.
- BARCELONA. Ciutat, *passim*.
- BARGÉS, Arnau. *Vid.* BARGUÉS, Arnau.
- BARGUÉS, Arnau. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 101, 122, 124, 127, 130, 135, 172.
- BARGUÉS, en. *Vid.* BARGUÉS, Arnau.
- BARGUÉS, Jaume. Escrivà de Barcelona. Fill d'Arnau Bangués, 172.
- BARRALL, Joan. Ferrer. Ciutadà de Barcelona, 212.
- BARRIDA, Bartomeu. Fuster, 206.
- BARTOMEU, Joan. Manobre, 207.
- BASOL, Francesc. Moler. Ciutadà de Barcelona, 86.

- BASSOT, Pere. Corredor públic, 238.
- BASTIDA, Bernat de. Ciutadà de Barcelona, 257, 258.
- BASTIDA, Joan sa. Batlle de Barcelona, 6.
- BATLLE, Climent. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 295, 298.
- BATLLE, Berenguer. Moler. Ciutadà de Barcelona, 245.
- BAULUCIO, Agnès de. Priora del monestir de Sant Pere de les Puelles de Barcelona, 251.
- BEATRIU. Esposa de Francesc Bussot, 253.
- BELLOC, Pere de. Ciutadà de Barcelona, 92.
- BENAGES, Pere. Prevere i rector de l'església del Papiol, 150.
- BENAGES, Pere. Prevere i procurador de l'Hospital de la Santa Creu, 139, 143, 144.
- BONET, Mateu. Seller. Ciutadà de Barcelona, 155.
- BONET. Papa Benet XIII, 8, 10, 74, 75, 228.
- BERGA, Bernat, 7.
- BERGÉS. *Vid.* BARGUÉS, Arnau.
- BERGUÉS, Arnau. *Vid.* BARGUÉS, Arnau.
- BERTRAN, Berenguer. Patró de barca. Ciutadà de Barcelona, 49, 50.
- BERTRAN, Pere. Patró de barca. Ciutadà de Barcelona, 54, 56.
- BERVIESCA, J. DE. 10.
- BESIERS. Bisbat de França, 106.
- BESORA. Canonge del monestir de Santa Eulàlia de Barcelona, 1, 8.
- BESTIDA, Bernat de. *Vid.* BASTIDA, Bernat de.
- BIGUES, Ramon. Flaçader. Ciutadà de Barcelona, 117.
- BLADES, Miquel ces. Escrivà de ració de l'Hospital de la Santa Creu, 227.
- BLANCA. Esposa de Ramon Serra, 86.
- BLANCHA, Pere. De la vila de Perpinyà, 266.
- BLANES, Ramon de. Cavaller, 91.
- BLANQUER, Pere. Peller. Habitant de Barcelona, 187.
- BOFILL, Gabriel. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 227, 228, 237, 240, 243, 244, 248, 250, 251.
- BOFILL, Vicenç. Notari, 250.
- BONET, Bernat de. Ciutadà de Barcelona, 235, 238, 239, 244, 251.
- BONET, Bernat de. Mercader. Procurador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 252.
- BONET, Esteve. Sastre. Ciutadà de Barcelona, 42.
- BONET, Mateu. De la parròquia de Sant Boi, 104.
- BONET, Pere. Traginer de pedra. Ciutadà de Barcelona, 286, 287.
- BONOMICHI, Miquel. Prevere. Beneficiat a la Seu de Barcelona, 257.
- BONONATA. Esposa de Guerau Massana, 69.
- BOQUERIA. Portal de Barcelona, 104.
- BORDELET. *Vid.* FERRER, Jaume.
- BORDELET, en. *Vid.* FERRER, Jaume.
- BORDELET, esposa d'en. *Vid.* ANTÒNIA.
- BORRÀS, Pere. Ciutadà de Barcelona, 87.
- BORRASSA, Lluís. Pintor. Ciutadà de Barcelona, 2, 3.
- BORRELL, Pere. Falconer, 99.
- BOSC, Joan. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 219, 220, 223.
- BOSC, Joan. Escrivà de Barcelona, 271, 272, 273, 274, 275, 276.
- BOSC, Miquel de. Ciutadà de Barcelona, 220.
- BOSCÀ, Pere. Ciutadà de Barcelona, 219, 222.
- BOSOT, Francesc. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 111.
- BOU, Bernat. Escrivà de Barcelona, 225.
- BOU, Joan. De la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, 208.
- BOXET, Nicolau. Seller. Ciutadà de Barcelona, 42.

- BRETÓ, Oliver. Rajoler. Ciutadà de Barcelona, 205.
- BRUGUERA, Joan. Guardià. Resident amb Jaume de Todonyà, 39.
- BRUGUERA, Joan. Clerge tonsurat, 11.
- BRULLES, Nicolau de. Clerge tonsurat, 111, 114, 115.
- BRUNET, Joan. Prevere de Barcelona. Prior de l'Hospital de la Santa Creu, 228, 232, 234, 235.
- BRUNET, Pere. De la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, 145.
- BUÇOT, Antoni. Conseller de la ciutat de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 1, 8, 133, 135, 138, 139, 144, 145, 219.
- BURGES, JOAN. Corredor públic de Barcelona, 167.
- BURGOS, Arnau de. 257.
- BURGUÉS, Simó. Escuder. Ciutadà de Barcelona, 94, 96.
- BUSQUETS, Joan. Boter. Ciutadà de Barcelona, 175.
- BUSSOT, Antoni. *Vid.* BUÇOT, Antoni.
- BUSSOT, Bernat. Ciutadà de Barcelona. Propietari d'una torre a la parròquia de Sant Andreu de Palomar, 144.
- BUSSOT, Francesc. Ciutadà de Barcelona, 253.
- BUSSOT, Franciscó. Fill d'Antoni Buçot, 144.
- C —
- CABANELLES, Guillem de. Carnisser. Ciutadà de Barcelona, 105.
- CABRER, Jaume. Mestre de cases, 207.
- CABRERA, Joan. Pintor. Ciutadà de Barcelona, 250.
- CADIRETA, Bernat. Corredor. Ciutadà de Barcelona, 7, 86.
- CALOBRANT, na. Carrer de Barcelona, 196.
- CAMÓS, Francesc de. Ciutadà de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 188.
- CAMPO, Joan de. Ciutadà de Barcelona, 111.
- CAMPS, Bernat. Escrivà de Barcelona, 297.
- CANALS, Miquel. Prevere de Barcelona. Recaptador i distribuïdor dels béns de l'Hospital de la Santa Creu, 219, 220.
- CANYES, Marc. Argenter. Ciutadà de Barcelona, 232.
- CANYÍS, Marc. Notari públic. Escrivà jurat de la batllia de Barcelona, 74.
- CAPELLA, Pere. Sabater. Habitant de Barcelona, 181.
- CARBÓ, Galceran. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 255.
- CARBONELL, Berenguer. Teixidor de lli. Ciutadà de Barcelona, 99.
- CARBONELL, Galceran. 294.
- CARBONELL, Guillem. Canonge de la Seu de Barcelona, 1, 8.
- CARBONELL, Guillem. Sagristà. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 219.
- CARBONELL, Pere Miquel. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 256.
- CARBOT, Bernat. 244.
- CARDEDEU. Església de, 96.
- CARDONA. Vila, 11.
- CARDONA, Jaume. Canonge de la Seu de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 247.
- CARDONA, Jaume. Corredor públic de Barcelona. Ciutadà de Barcelona, 100, 102, 104, 111, 114, 120, 127, 129, 133, 135, 144, 145.
- CARDONA, Lluís. Escrivà. Habitant de Barcelona, 278, 279, 280.
- CARDONA, Pere. Prevere i prior de l'Hospital de la Santa Creu, 68, 69, 71-73, 78-82, 84, 85, 89-90, 92, 93, 97-99, 101-103, 106-110, 118, 121-127, 130-133, 136, 139-145, 147-154, 156-159, 160-164,

- 165, 171, 183, 185-187, 193, 194, 202, 229-230.
- CARMA. *Vid.* CARME, el.
- CARME, el. Carrer de Barcelona, també anomenat Carmelo, 66, 76, 81, 89, 90, 98, 111, 154.
- CASA DE LA CARITAT, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 50, 62.
- CARPENTRÀS. Vila de la Provença a Occitània, 74, 75.
- CARRERA, Bernat sa. Receptor i distribuïdor de l'Hospital de la Santa Creu, 226, 227.
- CASSABÓ, en, 76.
- CASTANYER, Francesc. Doctor en ambdós drets i arxidiaca del Vallès, 1, 8.
- CASTELL NOU, a la ciutat de Barcelona, 260.
- CASTELL, Guillem. Prevere. Beneficiat a la Seu de Barcelona, 91.
- CASTELLÓ, Jaume. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 93.
- CAVALLER, Jaume. Ciutadà de Barcelona. Propietari d'una torre a sa Famada, 127, 135.
- CEBRIÀ, Bartomeu. Rajoler. Ciutadà de Barcelona, 218, 235.
- CERDA, Joan. Escrivà de ració de l'Hospital de la Santa Creu, 237, 238.
- CERVERA, Joan. Ciutadà de Barcelona, 147.
- CERVELLÓ. Carrer de Barcelona, 55, 64, 65, 69, 71, 99, 110, 117, 126, 152, 236.
- CIGAR, Antic. Ciutadà de Barcelona, 104.
- CIGAR, Nicolau. Moler. Ciutadà de Barcelona, 245.
- CIGIAR, Bernat. Candeler de cera. Ciutadà de Barcelona, 55, 65, 69.
- CIURANA, Jaume. *Vid.* SIURANA, Jaume.
- CLARA. Esposa de Lluís sa Tina, 164.
- CLARET, Pere. Moler. Ciutadà de Barcelona, 76.
- CLARIANA, Pere. Escrivà de Barcelona, 253.
- CLIMENT. Papa, Climent V, 10.
- CLOS, Francesc. Resident amb Francesc Romeu, 155.
- CLUSA, Antoni. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 254.
- CLUSA, Joan. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 260, 261, 262, 263, 266, 274, 277, 282, 287, 292, 294, 296.
- CODINA, Agustí. Mariner. Espòs de Constança. Ciutadà de Barcelona, 47, 136.
- CODINA, Agustí. Mariner. Espòs de Constança. Ciutadà de Barcelona, 47, 136.
- COLL, Jaume. Guardià. Resident amb Jaume de Todonyà, 39.
- COLL, Pere de. Metge. Ciutadà de Barcelona, 241, 242, 243.
- COLL, PERE DE. Notari. Ciutadà de Barcelona, 54, 56.
- COLLDEFRARES, Joan de. Escrivà de Barcelona, 253, 256, 257.
- COLOM, en. Hospital de Barcelona, 1, 8, 10, 98, 110, 257, 258.
- COLOM, Guillem. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 1, 7, 8, 11, 39.
- COLOMER, Francesc. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 200.
- COLOMER, Pere Joan. Prevere, 249.
- COLOMER, Pere. *Vid.* Guerau Pere.
- COLOMER, Ponç. Perpunter. Ciutadà de Barcelona, 189.
- COLOMER, Rafael. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 234.
- COMAJUNCOSA, Francesc de. Ferrer. Ciutadà de Barcelona, 35.
- COMES, Antoni. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 271, 275, 298.
- CONILL, Pere. Estudiant d'arts. Habitant de Barcelona, 145.
- COMPANY, Domènec. Espardenyer, 220.
- COMTE, Pere. Prevere i obrer de l'obra de l'Hospital de la Santa Creu, 4.
- CONILL, Bernat. Calceter. Ciutadà de Barcelona, 207.
- CONILL, Iu. Ciutadà de Barcelona, 66.

- CONOMINES, Francesc de. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 223, 232.
- CONOMINES, Joan de. Notari. Ciutadà de Barcelona, 104, 111.
- CONOMINES, Pere de. Mercader, 103.
- CONSELL DE CENT. 1, 8, 138, 143, 196.
- CONSELL DE TRENTA. 1, 8.
- CONSTANÇA. Esposa d'Agustí Codina, 47, 48, 136.
- CONSTANÇA. Esposa de Berenguer de Fàbrica, 222.
- CONSTANÇA. Esposa de Berenguer Vidal, 111.
- CONSTANÇA. Esposa de Bernat Ferrer, 139.
- CONSTANÇA. Esposa de Tomàs Llopart, 94.
- COPONS, d'en. Carrer de Barcelona, 293, 295.
- CORRIGIÀ, Bartomeu. Ciutadà de Barcelona, 14, 32, 37.
- CORTADA, Pere sa. Escrivà de la casa reial. Ciutadà de Barcelona, 21.
- CORTILS, Berenguer. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 1, 8.
- CORTILS, Berenguer de. Ciutadà de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 188.
- CORTILS, Constança de. Abadessa del monestir de Santa Clara de Barcelona, 102, 120, 145.
- CORTINA, Joan. Mercader, 187.
- CORTS, Bernat ses. *Vid.* CORTS, Bernat.
- CORTS, Bernat. Pare de Jaume Corts. De la parròquia de Santa Maria de Badalona, 85, 221.
- CORTS, Jaume. Fill de Bernat Corts. De la parròquia de Santa Maria de Badalona, 85.
- CORTS, Pere. Prevere. Beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona, 214.
- COSCOI, Guillem. Habitant de Barcelona, 64.
- Cosí, Antoni. Escrivà. Ciutadà de Barcelona, 147, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 165.
- Cosí, Nicolau. Ciutadà de Barcelona, 55.
- COSTA, Bartomeu. Mestre de cases, 225.
- COSTA, Bartomeu. Notari. Ciutadà de Barcelona, 254.
- COSTA, Francesc. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 67, 124.
- COSTA, Miquel. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona. Fill de Francesc Costa, 67.
- COSTÓ, Arnau. Advocat. Ciutadà de Barcelona, 106, 124.
- COSTOI, Guillem. Guardià. Ciutadà de Barcelona, 2, 3.
- COT, Bernat sa. Ciutadà de Barcelona, 104.
- CRESTIÀ, Antoni. Argenter. Ciutadà de Barcelona, 253, 254, 256.
- Cucó, Pere. Agricultor. Ciutadà de Barcelona, 14, 20, 32, 33, 116.
- CUCURULLA. Nom d'una figuera al carrer de Solsamira de Barcelona, també anomenat d'en Serra, 113.
- CUIRATER, en. Carrer prop de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona, 114.
- CUPÍ, Jaume. Argenter i sedaire. Ciutadà de Barcelona, 104, 111.
- CURBEI, Pere. Ciutadà de Barcelona, 206.
- CUTXÍ, Joan. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 270.

— D —

- DAGA, Ramon. Barber. Ciutadà de Barcelona, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 43, 44, 116.
- DALMASES, Joan. Escrivà. Ciutadà de Barcelona, 69, 104, 110, 111, 114, 118, 119.
- DALMASES, Joan. Notari. Ciutadà de Barcelona, 142, 144, 145, 177-180.

- DALMAU, Antoni. Pintor. Ciutadà de Barcelona, 265.
- DARÓS, Jaume. Escrivà de Barcelona, 218.
- DEULOFEU, Guillem. De la parròquia de Sant Boi de Llobregat, 159.
- DESTORRENT, Arnau de. *Vid.* Torrent, Arnau de.
- DEVESA, Pere. Mestre de cases, 214.
- DIANET, Pere. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 176, 184, 190, 191, 192, 195, 198, 202, 203, 211, 213, 227.
- DURALL, Galceran. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 257, 258.
- DIUMER, Jaume. Poller. Ciutadà de Barcelona, 182.
- DOMÈNECH, Pere. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 183.
- DOMÈNEC, Manobre. Ciutadà de Barcelona, 283.
- DOMINGO, Pere. De la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, 68.
- DRASSANA, Barcelona, 6.
- DURAN, Bartomeu. Corredor públic, 242.
- DURAN, BARTOMEU. Taverner. Ciutadà de Barcelona, 259.
- DURAN, BERNAT. Ciutadà de Barcelona. Marmessor de Joan de Girona, 167, 168, 169.
- DURAN, Francesc. Ciutadà de Vic, 147.
- DURAN, Francesc. Prevere. Beneficiat a la Seu de Barcelona, 147, 148, 149, 155, 161.
- EIXIMENIS, Joan, 104.
- EIXIMENIS, Bartomeu. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 104, 105, 111.
- EIXIMENIS, Pere. Procurador i administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 258.
- ENRIC, Joan. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 270.
- ESBERT, Tomàs. Ciutadà de Barcelona, 32, 34.
- ESPATAFORA, Astacia d'. Resident a l'Hospital de la Santa Creu, 220.
- ESPLUGUES, Bernat d'. Escrivà. Ciutadà de Barcelona, 4.
- ESPONA, Pere. Habitant de Barcelona, 197.
- ESPONA, Pere d'. Resident a l'Hospital de la Santa Creu, 155.
- ESQUERT, Guillem. De Vilademàger, 81, 82.
- ESTANYOL, Esteve. Escrivà de Barcelona, 259.
- ESTELA, Garcia d'. Ciutadà de Barcelona, 80, 101, 103, 135, 158, 167, 188, 193, 219, 235.
- ESTELA, Garcia d'. Lloctinent del priorat, recaptador general i procurador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 67, 78, 79, 166, 169-180, 182.
- ESTELA, Garcia d'. Tintorer i obrer de l'obra de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 83, 86, 91, 130, 133, 134, 142, 164, 193, 194, 195, 199, 200, 201, 203-208, 210-213, 215-218, 220, 221.
- ESTRADA, BERENGUER sa. Ciutadà de Barcelona. Marmessor de Joan de Girona, 167, 168, 169.
- ESTRANY, Bernat. Mestre de cases, 207.
- ESTROCI, Guerau. Ciutadà de Girona, 178.
- EULÀLIA. Esposa d'Andreu Montserrat, 237.

— E —

- EULÀLIA. Esposa de Bernat Ripoll, 99.
 EULÀLIA. Esposa de Bernat Carbot, 244.
 EULÀLIA. Esposa de Joan Robert, 148.
 EULÀLIA. Esposa de Pere Jordà, 99.
- F —
- FABREGUES, Antoni. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 71, 73, 97, 107, 121, 122, 125, 139, 140, 150, 157.
 FABREGUES, Joan. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 67.
 FABREGA, Berenguer de. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 222.
 FÀBRICA, Nicolau de. Notari públic de la ciutat de Barcelona, 82.
 FAMADA, sa. Indret del territori de Barcelona, 127, 135.
 FARADELL, Salvador. Clergue tonsurat, 39.
 FELIU, Joan. Calafat. Ciutadà de Barcelona, 256.
 FELIU, Pere. Prevere i prior de l'Hospital de la Santa Creu, 237, 238, 243, 248, 249.
 FERRAN, Joan. Rajoler. Ciutadà de Barcelona, 217.
 FERRAN. Cardenal de Tarassona, 10.
 FERRAN. Rei de Catalunya-Aragó, dit d'Antequera, 189.
 FERRANDELL, Mateu. Notari públic per l'autoritat reial i escrivà del batlle de Barcelona Berenguer de Ralat, 1, 74.
 FERRARIA, Felip de. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 229.
 FERRER, Bernat. Mesurador de vi. Espòs de Constança, 119, 139.
 FERRER, Francesc. Apotecari, 139.
 FERRER, Jaume. Carnisser. També conegut com Bordelet. Ciutadà de Barcelona, 80, 89, 90, 98, 181.
 FERRER, Pere. Mestre de cases, 88.
 FERRER, Pere. Prevere de l'Hospital de la Santa Creu, 245.
 FERRER, Ponç. Agricultor, 144.
 FERRERES, Benet de. Escrivà. Habitant de Barcelona, 233.
 FERRERES, Francesc. Habitant de Barcelona, 36.
 FERRERIES, Felip de. 98.
 FERRIOL, Bernat. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 82.
 FERRIOL, Joan. Ciutadà de Barcelona, 111.
 FERRUT, Bernat. Peller. Ciutadà de Barcelona, 139.
 FEU, Berenguer de. Canonge de la Seu de Barcelona, 139.
 FIGUERA, Antoni. Advocat. Ciutadà de Barcelona, 38.
 FIGUEROLA, Bartomeu. Corredor públic, 238.
 FINESTRES, Francesc. Escrivà. Ciutadà de Barcelona, 1, 114.
 FINESTRES, Francesc. Notari. Ciutadà de Barcelona, 74.
 FIVALLER, Bernat. 237, 238.
 FOGUETS, Bartomeu. Torner. Ciutadà de Barcelona, 247.
 FOLOUER, Pere. Canonge de la Seu de Barcelona, 1, 8.
 FONOLLEDA, Arnau. Ciutadà de Barcelona, 188, 191.
 FONOLLETO, Guillem Ponç de. Canonge de la Seu de Barcelona. Rector i administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 237, 238, 241, 243.
 FONT, Antoni de. Ciutadà de Barcelona, 55, 65.
 FONTESTAR, Francesc. Corredor públic. Ciutadà de Barcelona, 96, 144.
 FONTS, Guillem de. Carnisser. Ciutadà de Barcelona, 238, 239, 240.
 FONTS, Guillem de. Canonge, 139.
 FONTS, Guillem de. Degà, 1, 8.
 FOREST, Joan de. Jurisperit de Barcelona, 1.
 FORMIGERA, Bernat. Corredor públic de Barcelona, 174.
 FORMOSA, Miquel. Canonge de la Seu de Barcelona, 1, 8.
 FORNELLS, Antoni de. Canonge de la Seu de Barcelona. Administrador

- de l'Hospital de la Santa Creu, 1, 7, 8, 11, 39.
- FORT, Pere. Escrivà de Barcelona, 195.
- FORTS, SISCO. Metge, 145.
- FLORENCIA. Ciutat d'Itàlia, 161.
- FRANCESCA. Esposa de Bernat Barceló, 111.
- FRANCESCA. Esposa de Bernat Lledó, 81.
- FRANCESCA. Esposa de Jaume Torroja, 111.
- FRANCESCA. Filla d'en Tosquella, 2.
- FRANQUESA, Jaume. Escrivà. Habitant de Barcelona, 260, 261, 262, 263, 267, 268, 269.
- FRAU, Joan. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 229.
- FRENERIA, la. Carrer de Barcelona, 119.
- FUSTER, Bartomeu. Fuster. Ciutadà de Barcelona, 206.
- FUYES, Ferran de. Ciutadà de Barcelona, 102.
- GENÀS, en. Carrer de Barcelona, 104.
- GENER, Antoni. Canonge de la Seu de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 257, 258.
- GENER, Antoni. Teòleg. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 255.
- GENER, Bartomeu. Sagristà, 1, 8.
- GENER, Bernat. Escrivà de Barcelona, 298.
- GUERAU, Bartomeu. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 258.
- GUERAU, Enric. Brodador. Ciutadà de Barcelona, 210.
- GUERAU, Joan. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 258.
- GUERAU, Pere. Ferrer. Conegut com Colomer. Ciutadà de Barcelona, 12, 15, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 45, 57, 58, 59, 60.
- GIL, Guillem. Agricultor. Ciutadà de Barcelona, 144.
- GIL, Joan. Prevere i prior de l'Hospital de la Santa Creu, 258.
- GIRONA. Ciutat, 178.
- GIRONA. Diòcesi, 209.
- GIRONA, Joan de. Comprador de la casa reial. Ciutadà de Barcelona, 71, 73, 77, 80-82, 84, 87, 94, 96, 100, 101, 104, 111, 114, 115, 119, 120, 127, 128, 133, 135, 158, 167, 169, 171, 178, 179, 182, 188.
- GODAY, de'n. Portal de Barcelona, també anomenat la Riera, 251.
- GOMAR, Jaume de. De la parròquia de Sant Joan del Pi, 124.
- GOMAR, Joan. Argenter i sedaire. Ciutadà de Barcelona, 104, 111.
- GOMAR, Pere. Rajoler. Ciutadà de Barcelona, 288.
- GOMBAU, Gabriel. Canonge de la Seu de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 223.
- GOMERDINA, Miquel. Escrivà. Habitant de Barcelona, 295.
- GOMIS, Gabriel. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 111.

— G —

- GOMIS, Joan. Llaner. Ciutadà de Barcelona, 152.
- GRÀCIA. Esposa de Pere Mulner, 87.
- GRADO, Ramon de. 244.
- GRANADA. Indret, 100.
- GRANELL, Jaume. Moler. Ciutadà de Barcelona, 245.
- GRANELL, Vicenç. Prevere, procurador i prior de l'Hospital de la Santa Creu, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 288.
- GRIMAU, Guillem. 214.
- GUALBA, Lluís de. Conseller de la ciutat de Barcelona. Ciutadà de Barcelona, 1, 8, 80.
- GUALBES, Pau de. Canonge de la Seu de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 245, 247.
- GUARDIOLA, Antoni. Sabater, 104.
- GUARDIOLA, en. 111.
- GUARDIOLA, Joan. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 1, 111.
- GUARDIOLA, Pau. Escrivà de Barcelona, 227.
- GUASCH, Pasqual, 39.
- GUILLEM. Mestre sabater. Ciutadà de Barcelona, 70.
- GUITARD, Antoni. Seller i corretger, obrer de la caixa de la Confraria de Sant Esteve dels Freners, 144.
- GUITARD, Arnau. Sastre. Ciutadà de Barcelona, 249.
- GUITARD, en. Carrer de Barcelona, 196.
- GUITARD, Pere. Corredor públic de Barcelona, 119, 225.
- GURA, Pere. Corredor públic de Barcelona, 167.
- INCA, Pere d'. Resident a casa de Guillem Alanyà, 102, 139.
- INÇA, Pere d'. *Vid.* INCA, Pere de.
- INSULES, Arnau d'. Notari públic de Barcelona, 1.
- ISABEL. Esposa de Pere Boscà, 219, 222.
- ISABEL. Mare de Joan Boscà, 219, 220.
- IUYA, Pere. Seller i corretger, obrer de la caixa de la Confraria de Sant Esteve dels Freners, 144.

— J —

- JOAN, Andreu. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 269.
- JOAN, Miquel. Notari. Procurador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298.
- JOAN, Pere. Peller. Ciutadà de Barcelona, 7, 11, 13, 16.
- JOAN. Esclau de Guillem Abiell, 207.
- JOANA. Esposa de Guillem Riera, 66.
- JOANETA. Esposa de Francesc Pólvora. De la parròquia de la Santa Creu d'Olorda, 154.
- JOANETA. Filla de Joan Sentgenís, 2.
- JOFRE, Pere Guillem. Canonge i precentor de la Seu de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 133, 135, 138, 139, 144, 145.
- JORDÀ, Angelina. Filla de Pere Jordà i Eulàlia, 99.
- JORDÀ, Guerau. Fill de Pere Jordà i Eulàlia, 99.
- JORDÀ, Joan. Fill de Pere Jordà i Eulàlia, 99.
- JORDÀ, Macià. Fill de Pere Jordà i Eulàlia, 99.
- JORDÀ, Pere. Espòs d'Eulàlia, 99.
- JORDÀ, Pericó. Fill de Pere Jordà i Eulàlia, 99.
- JULIA, Bernat. Escrivà de Barcelona, 199, 200, 201, 208, 211, 212, 215, 216, 217, 219, 220.

— I —

- ICARD, Pere. Moler. Ciutadà de Barcelona, 268.
- ILLA, Pere sa. Prevere i prior de l'Hospital de la Santa Creu, 233, 234, 235.

JULIÀ, Francesc. Matrasser, 95.
 JUST, Francesc. Conegut com Musela.
 Ciutadà de Barcelona, 232.
 JUST, Joan. Pentinador de llana, 135.

— L —

LARDA, na. Carrer de Barcelona al
 barri de la Ribera, 21, 51.
 LEDOS, Pere. 143.
 LETONE, Antoni de. Notari, 135.
 LETUIX, Dalmau. Escrivà. Habitant de
 Barcelona, 251.
 LISBONA, Joan de. 207.
 LLACUNA, la. Indret de Barcelona, 34.
 LLADÓ. Carrer de Barcelona, al barri
 de la Ribera, 253.
 LLAUTÓ, Mateu. Matalasser, 276.
 LLEDÓ, Antoni, 66.
 LLEDÓ, Tomàs. Sucre. Ciutadà de
 Barcelona, 252.
 LLEDÓ, Bernat. Mercader. Ciutadà de
 Barcelona, 80, 81, 82, 163.
 LLEDÓ, en. *Vid.* Lledó, Bernat.
 LLEIDA, Joan. Teixidor de llana i lli.
 Ciutadà de Barcelona, 135.
 LLEPA OLLES. Carrer de Barcelona,
 139.
 LLIGALBÉ, Bernat de. Advocat. Pro-
 curador de Maciana, esposa de
 Bernat Mateu. Ciutadà de Bar-
 celona, 81.
 LLOBET, Guillem. Infermer i canonge
 del Monestir de Santa Eulàlia de
 Barcelona, 1, 8.
 LLOBETS, Hug de. Canonge de la Seu
 de Barcelona. Administrador de
 l'Hospital de la Santa Creu, 253.
 LLOPART, Tomàs. Mercader. Ciutadà de
 Barcelona, 94.
 LLOR, Joan. 256.
 LORENÇ, Antoni. Escrivà. Ciutadà de
 Barcelona, 1, 8, 196, 197.
 LORENÇ, Ferrer. 104.
 LLULL, Jaume. Pare de Jaume d'Olzet,
 81, 82.
 LLULL, Jaume. 162, 163.

LLUNELL, Salvador. Moler. Ciutadà de
 Barcelona, 251.
 LOCOL, Francesc. Prevere. Beneficiat a
 la Seu de Barcelona, 143.
 LOGANYOLA, Guillem sa. Mestre de cases.
 Ciutadà de Barcelona, 78, 79.
 LÓPEZ, Andreas. Porter de la casa
 reial, 147.
 LORAL, Francesc. Clerge tonsurat, 139.
 LUYCES, Antoni. Carnisser. Ciutadà de
 Barcelona, 139.

— M —

MACIANA. Esposa de Bernat Mateu, 81.
 MAÇÓ, Pere. Notari. Ciutadà de Bar-
 celona, 72.
 MADINA, Ferran de. Rajoler. Ciutadà
 de Barcelona, 289.
 MADRENDIS, Joan. Botiguer. Ciutadà de
 Barcelona, 256.
 MAGAROLA, Francesc de. Hospitalari i
 canonge del monestir de Santa
 Eulàlia de Barcelona, 1, 8.
 MÀGER. *Vid.* VILADEMÀGER.
 MAGÒRIA. Indret de Barcelona, 96.
 MAIMÓ, Guillem. Hortalà. Ciutadà de
 Barcelona. 147, 148, 149.
 MAIMONA, *Vid.* ANTÒNIA.
 MAIOL, Pere. Estudiant d'arts, 238.
 MAIOL, Pere. Mercader, 104.
 MAJOR, Antoni. Prevere de Barcelona,
 1, 8.
 MAJOR, Bernat. Ferrer. Ciutadà de
 Barcelona, 173.
 MALDÀ, Jaume. Escrivà de Barcelona,
 261, 263, 269.
 MALET, Pere. Canonge de la Seu de Bar-
 celona. Administrador de l'Hospital
 de la Santa Creu, 223.
 MALLORCA. Illa, 156.
 MANRESA, Francesc de. Notari pú-
 blic de Barcelona per l'autoritat
 reial, 1.
 MANSO, Jaume de. Mestre de cases,
 103, 107.

- MARANYÀ, Francesc. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 36, 103, 107, 108, 109.
- MARC, Francesc. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 36, 78.
- MARC, Joan. Escrivà. Habitant de Barcelona, 228, 234.
- MARC, Miquel. Garbellador d'espècies. Ciutadà de Barcelona, 247.
- MARC, Pere. Notari públic de Barcelona, 81.
- MARCET, Francesc. Escrivà. Ciutadà de Barcelona, 70.
- MARCÚS, Bernat. Capella de Barcelona, 95, 107.
- MARCÚS, en. Hospital de Bernat Marcús, 1, 8, 34, 39, 95.
- MARGARIDA. Esposa de Jaume Torrella, 102.
- MÀRGENS, Jaume de. Ciutadà de Barcelona, 170.
- MARÍ, Gonsalvo. Escuder. Ciutadà de Barcelona, 155.
- MARIA. Esposa d'Arnau Sala, 233.
- MARIA. Esposa de Francesc Marc, 36.
- MARIA. Esposa de Joan Arnau, 82.
- MARIA DE LUNA. Reina, esposa del rei Martí l'Humà, 123, 138.
- MARIMON, Bernat de. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 212, 232.
- MARIMON, Simó de. Conseller de la ciutat de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 1, 7, 8, 11, 39, 80, 136.
- MARLÈS, Rafael. Balancer. Ciutadà de Barcelona, 247.
- MARQUÈS, Salvador. Notari públic. Ciutadà de Barcelona, 230, 232.
- MARQUET, Bernat. Prevere de Barcelona, 1, 8.
- MARQUET, Francesc. Conseller de la ciutat de Barcelona. Ciutadà de Barcelona, 11, 39.
- MARQUET, Ramon. Procurador i administrador de l'Hospital de la Santa Creu. Ciutadà de Barcelona, 258.
- MARSÀ, Francesc. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 145.
- MARTAL, Bernat. Agricultor. Ciutadà de Barcelona, 135.
- MARTÍ, Arnau. 101, 107.
- MARTÍ, Francesc. Canonge de la Seu de Barcelona. Administrador de l'Hospital de la Santa Creu, 81, 94, 95, 96, 100, 102.
- MARTÍ, Guillem. Mercader. Ciutadà de Barcelona, 251.
- MARTÍ. Rei d'Aragó, Catalunya i Sicília. Comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya, dit l'Humà. 5, 6, 9, 112, 137, 138, 178.
- MARTÍ. Rei de Sicília, dit el Jove. Fill del rei Martí i de la reina Maria de Luna, 138.
- MARTÍ. Mas situat a la partòquia de Santa Eulàlia de Provençana, 70, 84, 85.
- MARTORELL. Vila, 119.
- MARTORELL, Antoni. Sastre. Ciutadà de Barcelona, 152.
- MARTORELL, Antoni. Traginer. Ciutadà de Barcelona, 96.
- MAS, en. Nom d'una propietat prop de Montjuïc, 38.
- MASSAFRET, en. *Vid.* MASSAFRETS, Bartomeu.
- MASSAFRETS, Bartomeu. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 35, 36, 103, 107.
- MASSAGER, Arnau. Prevere. Beneficiat a la Seu de Barcelona, 139.
- MASSAGUER. Carrer de Barcelona, també anomenat d'en Porta, 257, 258.
- MASSANA, Guerau. Agricultor. Ciutadà de Barcelona, 69.
- MASSANA, Guerau. Mestre de cases. Ciutadà de Barcelona, 110.
- MASSANA, Pau. Pagès. Fill de Guerau Massana. Ciutadà de Barcelona, 69, 71, 72, 73, 110, 126.
- MASSANA, Pericó. Fill de Guerau Massana. Agricultor, 69.
- MASURDI, Arnau. De la vila de Martorell, 119.

